

Förutsättningar för
småskalig livsmedelsproduktion
– en uppföljning

ISSN 1653-0942
ISBN 91-85050-62-8
Riksdagstryckeriet, Stockholm, 2005

Förord

Miljö- och jordbruksutskottet har beslutat att inom politikområdet Livsmedelspolitik genomföra en fördjupad uppföljning av förutsättningarna för småskalig livsmedelsproduktion.

Uppföljningen har genomförts av utskottets uppföljnings- och utvärderingsgrupp. Underlagen till uppföljningen har på gruppens uppdrag tagits fram av utvärderaren Christer Åström och utredaren Lena Broman vid riksdagens utredningstjänst i samarbete med uppföljnings- och utvärderingsgruppens sekreterare, föredraganden Madeleine Holst vid miljö- och jordbruksutskottets kansli.

Uppföljnings- och utvärderingsgruppen överlämnar härmed sin rapport där resultaten av uppföljningen redovisas.

Stockholm i oktober 2005

Catharina Elmsäter-Svärd (m)

Åsa Domeij (mp)

Lennart Fremling (fp)

Sven Gunnar Persson (kd)

Christina Axelsson (s)

Jan Andersson (c)

Sven-Erik Sjöstrand (v)

Innehållsförteckning

Förord.....	3
Sammanfattning och bedömningar	6
1 Inledning.....	15
1.1 Bakgrund.....	15
1.2 Syfte och inriktning.....	16
1.3 Definitioner och avgränsningar.....	17
1.4 Uppföljningens genomförande.....	17
1.5 Rapportens disposition.....	18
2 Livsmedelssektorn och den småskaliga produktionen.....	19
2.1 Vad är småskalig livsmedelsproduktion?.....	19
2.2 Livsmedelsproduktionens omfattning och fördelning.....	20
3 Statlig styrning inom livsmedelsområdet	24
3.1 Politikområden, mål och myndigheter	24
3.2 Regelverket inom livsmedelsområdet	25
3.3 Tillstånd och tillsyn.....	26
3.4 Ekonomiskt stöd till småskalig livsmedelsproduktion	27
3.5 Utbildning, forskning och statistik inom livsmedelsområdet.....	29
4 Den småskaliga livsmedelsproduktionens möjligheter.....	32
4.1 Tillväxt, sysselsättning och regional utveckling	32
4.2 Hållbar utveckling.....	35
4.3 Konsumenternas efterfrågan	38
4.4 Småskalig livsmedelsproduktions betydelse för andra näringar	40
4.5 Livsmedelsproduktionen och de regionala tillväxtprogrammen	44
5 Den småskaliga livsmedelsproduktionens problem.....	46
5.1 Regelverket inom livsmedelsområdet	46
5.2 Tillstånd, tillsyn och kontroll.....	55
5.3 Statliga stödåtgärder.....	64
5.4 Kontakter med och samverkan mellan myndigheter	68
5.5 Andra hinder för småskalig livsmedelsproduktion	71
5.6 Utbildning och forskning	78
5.7 Problem kring distribution och konsumtion av livsmedel.....	83
6 Insatser för den småskaliga livsmedelsproduktionen efter riksdagens tillkännagivande.....	88
6.1 Initiativ från regeringen	88
6.2 Rapport från Livsmedelsverket 2001	90
6.3 Nytt system för köttbesiktningavgifter	94
6.4 Rapport från Livsmedelsverket 2004	94
6.5 Ökad samverkan mellan tillsynsmyndigheter och små företag.....	95
6.6 Ändring i dricksvattenföreskrifterna	95
6.7 Rapport från Jordbruksverket och Livsmedelsverket 2005	95
6.8 Insatser för gårdsnära slakt	97
6.9 Regeringens regelförenklingsarbete.....	98

6.10 Förändringar i livsmedelstillsynen.....	100
6.11 Nationella och regionala resurscentrum.....	103
6.12 Rapporter från Jordbruksdepartementet 2005.....	103
6.13 Utredningar m.m. inom näraliggande områden	106
7 Internationell utblick	109
7.1 Allmänt.....	109
7.2 Danmark	110
7.3 Finland.....	111
7.4 Norge	114
7.5 Frankrike	115
7.6 Storbritannien	117
7.7 Österrike	119
Referenser	124
Bilaga 1 Tabellbilaga	131
Bilaga 2 Politikområden, mål och myndigheter	141
Bilaga 3 Regelverk och tillsyn inom livsmedelsområdet	149
Bilaga 4 Olika aktörer inom livsmedelsområdet	156
Bilaga 5 Utbildning och forskning	162
Bilaga 6 Jämtlands och Uppsala län.....	166

Sammanfattning och bedömningar

Uppföljnings- och utvärderingsgruppens bedömning i korthet:

- Inom livsmedelsbranschen finns många små företag. Intresset för småskalig livsmedelsproduktion är stort, men det är svårt att få en tydlig bild av dess omfattning och betydelse utifrån den begränsade statistik som finns tillgänglig. Dessutom saknas en entydig definition av begreppet. Småskalig livsmedelsproduktion berör flera politikområden där myndigheterna arbetar utifrån olika uppdrag.
- Det finns en efterfrågan från konsumenterna och den småskaliga livsmedelsproduktionen bedöms ha möjligheter att vidareutvecklas i enlighet med riksdagens livsmedelspolitiska mål. Av avgörande betydelse är företagens egen förmåga att själva utveckla sin verksamhet. Den småskaliga produktionen har betydelse för bl.a. tillväxt, sysselsättning, regional utveckling, hållbar utveckling samt för andra näringar.
- Den småskaliga livsmedelsproduktionen möter olika problem och hinder, bl.a. i regelverk, tillsyn, tillståndsgivning, kompetensutveckling, distribution samt finansiering. Det nuvarande regelverket är oöverskådligt och krångligt och innebär delvis problem, men också ett stöd för företagen. Det är svårt att entydigt bedöma hur stort problem som dagens regelverk och kontroller utgör.
- Efter riksdagens tillkännagivande har ett flertal åtgärder vidtagits av regeringen och myndigheterna. Ett nytt EG-regelverk för hygien och kontroll införs 2006. Förändringar i tillsynen har beslutats av riksdagen och särskilda medel för småskalig livsmedelsproduktion har avsatts.
- Småskalig livsmedelsproduktion uppmärksammas i flera länder. Det finns skillnader mellan länderna när det gäller de små företagens andel av produktion och konsumtion, vilka delvis kan förklaras av olika traditioner. Det grundläggande regelverket är lika i EU:s medlemsstater och företagen möter liknande problem i de olika länderna.

Inledning

Miljö- och jordbruksutskottet har beslutat att genomföra en uppföljning kring förutsättningarna för småskalig livsmedelsproduktion. Syftet har varit att ge utskottet ett fördjupat beslutsunderlag inför behandlingen av budgetpropositionen för 2006 och en aviserad skrivelse om småskalig livsmedelsförädling samt motioner inom området. Uppföljningen har genomförts av utskottets uppföljnings- och utvärderingsgrupp. Underlagen till uppföljningen har tagits fram av uppföljnings- och utvärderingsfunktionen vid riksdagens utredningstjänst i samarbete med miljö- och jordbruksutskottets kansli. Utgångspunkt för arbetet har varit det tillkännagivande om förutsättningarna för småskalig

livsmedelsproduktion som riksdagen beslutade om i mars 2001, dvs. vad som görs för att förenkla regelverket, hur staten bidrar till att skapa bättre förutsättningar för lokal och småskalig livsmedelsproduktion samt hur staten främjar etablering av nya företag inom området. Uppföljningen bygger på studier av tidigare utredningar inom området och intervjuer med ett mindre antal små företag, branschorganisationer samt lokala, regionala och centrala myndigheter och andra aktörer.

Den småskaliga livsmedelsproduktionen

Inom livsmedelsbranschen finns ett stort antal små företag, men produktionen sker till övervägande del i de stora företagen. Av de drygt 3 000 företagen inom livsmedelsindustrin har ca 95 % färre än 50 anställda. Livsmedelsindustrin sysselsätter närmare 60 000 personer, vilket motsvarar något mindre än en tiondel av den totala sysselsättningen inom industrin. Under en lång följd av år har det skett en utveckling mot ökad storskalighet.

Det saknas heltäckande statistik som belyser den småskaliga livsmedelsproduktionen, och det är oklart vilken myndighet som har ansvaret för att ta fram och samordna statistik inom området. I uppföljningen har framkommit att det finns olika definitioner av begreppet ”småskalig livsmedelsproduktion” som används på varierande sätt av olika aktörer i skilda sammanhang. Den vanligaste definitionen utgår från antalet anställda i företaget (under 50 anställda). Andra definitioner utgår från att livsmedelsproduktionen är hantverksmässig eller att den är inriktad på den lokala eller regionala marknaden. När det gäller definitionen är det viktigt att notera att ett litet antal anställda inte med nödvändighet innebär att produktionen är hantverksmässig eller lokal.

Uppföljnings- och utvärderingsgruppens bedömning

Småskalig livsmedelsproduktion är ett område som möter stort intresse från bl.a. producenter, organisationer, myndigheter och konsumenter. Samtidigt är det svårt att utifrån befintlig statistik få en tydlig bild av läget och utvecklingen för den småskaliga livsmedelsproduktionen, både vad gäller omfattning och ekonomisk betydelse. Dels finns det stora skillnader mellan företagen, dels saknas en entydig definition, dels är statistiken otillräcklig. Vad gäller statistiken bör det klarläggas vilket ansvar som olika myndigheter har. För att kunna vidareutveckla kunskapen om och förståelsen för den småskaliga livsmedelsproduktionen och dess förutsättningar bör det enligt uppföljnings- och utvärderingsgruppens bedömning ses över vilken statistik om den småskaliga livsmedelsproduktionens omfattning och utveckling som olika aktörer har behov av.

Den statliga styrningen inom livsmedelsområdet

Statliga insatser som påverkar den småskaliga livsmedelsproduktionen görs inom bl.a. livsmedelspolitiken och landsbygdspolitiken, vars mål, anslag och regelverk bereds av miljö- och jordbruksutskottet. Riksdagen har beslutat att målet för livsmedelspolitiken är en ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar livsmedelsproduktion som speglar konsumenternas efterfrågan. Frågor kring småskalig livsmedelsproduktion handläggs i första hand av Livsmedelsverket och Statens jordbruksverk, men även Fiskeriverket, länsstyrelserna och en rad andra myndigheter berörs på olika sätt. Ekonomiskt stöd till småskalig livsmedelsproduktion utgår i första hand genom Miljö- och landsbygdsprogrammet och Strukturfondsprogrammen.

Livsmedelsområdet är ett område med ett omfattande regelverk som till stor del är harmoniserat inom EU, vilket innebär att det inte är tillåtet för de enskilda medlemsstaterna i EU att ha vare sig strängare eller mer liberala bestämmelser. Regelverket syftar till skydd av konsumenternas hälsa och underlättande av handeln inom EU. Den 1 januari 2006 införs mer generella och målinriktade EG-regler för hygien, tillsyn och kontroll. Tillsyn sker enligt livsmedelslagen och bedrivs av bl.a. kommunerna. Livsmedelsverket är central tillsynsmyndighet och utövar även operativ tillsyn i bl.a. större livsmedelsanläggningar.

Uppföljnings- och utvärderingsgruppens bedömning

Småskalig livsmedelsproduktion är ett område som berör ett flertal statliga och kommunala myndigheter på central, regional och lokal nivå som styrs av olika mål. Från ett statligt perspektiv berörs dessutom flera olika politikområden. De olika myndigheterna arbetar utifrån sina respektive uppdrag, vilket ibland leder till problem när det gäller samverkan mellan berörda myndigheter, både i kontakterna med enskilda företag och i det mer långsiktiga arbetet med att förbättra förutsättningarna för den småskaliga och lokala livsmedelsproduktionen. De olika myndigheterna bör förbättra sin samverkan och i sitt arbete i högre grad utgå från de små företagens behov och förutsättningar. Det kan t.ex. vara värt att pröva frågan om någon form av arbetsgrupp med företrädare för olika myndigheter kan tillsättas efter modell från Storbritannien. När det gäller regelverket pågår för närvarande ett omfattande utvecklingsarbete, och det är ännu för tidigt att värdera vilka effekter som det nya regelverket och dess tillämpning kommer att få på den småskaliga livsmedelsproduktionen. När det gäller tillsynen har riksdagen nyligen beslutat om vissa förändringar.

Den småskaliga livsmedelsproduktionens möjligheter

En del i miljö- och jordbruksutskottets uppföljning har varit att kartlägga den småskaliga livsmedelsproduktionens möjligheter och betydelse. I uppföljningen har följande framkommit.

Företag, organisationer och myndigheter ser den småskaliga, lokala livsmedelsproduktionen som viktig för tillväxt, sysselsättning och regional utveckling. Det har i uppföljningen bl.a. pekats på att de små företagen skapar arbetstillfällen på landsbygden, men det har inte varit möjligt att närmare undersöka hur många arbetstillfällen som området i praktiken skapar eftersom statistik saknas. Den småskaliga livsmedelsförädlingen har dessutom betydelse för andra näringar, bl.a. som ett komplement till jordbruket, rennäringen och turismen. En intressant utvecklingstendens är att livsmedelsförädlingen kan ge möjlighet till fortsatt jordbrukverksamhet. Statistik från SCB visar t.ex. att antalet företag som förädlar och säljer gårdsprodukter ökade med 45 % mellan 1999 och 2003 (till drygt 900 företag). Uppföljningen visar samtidigt att livsmedelsområdets betydelse endast uppmärksammas i begränsad omfattning i de regionala tillväxtprogrammen.

Den småskaliga och lokala livsmedelsproduktionen ligger vidare i linje med arbetet för en hållbar utveckling. I uppföljningen har framkommit att många småskaliga producenter är inriktade på en miljövänlig hantering och att djurskyddet upplevs som viktigt. Det finns vidare exempel på hur personer med utländsk bakgrund har kunnat bidra med kunskaper när det gäller småskalig livsmedelsproduktion och därmed bidra till fortsatt utveckling av branschen. Från både företag, organisationer och myndigheter framförs att det finns en tydlig konsumentefterfrågan och att handelns intresse för det närproducerade har ökat. Det framhålls bl.a. att den småskaliga livsmedelsproduktionen ökar konsumenternas valfrihet genom att öka mångfalden produkter.

Uppföljnings- och utvärderingsgruppens bedömning

Den småskaliga, lokala och hantverksmässiga livsmedelsproduktionen har förutsättningar att utvecklas vidare i enlighet med det av riksdagen beslutade målet för livsmedelspolitiken. Förutom att på ett hållbart sätt producera livsmedel som konsumenterna efterfrågar har näringen betydelse för att uppnå mål för andra politikområden än livsmedelspolitik, t.ex. landsbygdspolitik. Av avgörande betydelse för den fortsatta utvecklingen är företagets förmåga att själva utveckla sin verksamhet och anpassa utbudet av småskaliga, lokala livsmedel till konsumenternas efterfrågan. Jordbruksverket och Livsmedelsverket har framfört att den viktigaste faktorn för den fortsatta utvecklingen ligger hos företagen och företagaren. Det är viktigt att fortsättningsvis uppmärksamma den småskaliga livsmedelsproduktionens betydelse för möjligheten att uppnå det av riksdagen beslutade målet för livsmedelspolitiken. Resultatet bör följas upp i bl.a. myndigheternas årsredovisningar till regeringen och regeringens årliga resultatredovisningar till riksdagen.

Den småskaliga livsmedelsproduktionens problem

I miljö- och jordbruksutskottets uppföljning har ingått att kartlägga problem och hinder för den småskaliga livsmedelsproduktionens fortsatta utveckling. I uppföljningen har följande resultat framkommit.

Det nuvarande regelverket upplevs som omfattande, detaljerat och komplext. Både från företag och berörda myndigheter framgår att det är svårt att få en heltäckande bild av vilka regler som gäller. Olika aktörer pekar på en rad konkreta regelproblem kring bl.a. hantering av slaktavfall, provtagningar och krav i samband med osttillverkning. Samtidigt finns bland livsmedelsproducenterna en förståelse för regelverket och konsumenternas krav på säker mat. I uppföljningen har inga önskemål om att sänka de hygieniska kraven framförts. Vissa menar att regelverket är anpassat till storskalig verksamhet, medan andra pekar på att det finns möjlighet till lokala anpassningar. I det nuvarande regelverket finns möjligheter till undantag från huvudreglerna för småskalig verksamhet. Det nya regelverket fr.o.m. år 2006 uppges innebära att mycket detaljreglering tas bort och att undantagen för småskalig verksamhet därmed kan tas bort.

Det har vidare framkommit att företag och andra aktörer upplever att det finns problem kring tillsynen, tillståndsgivningen och finansieringen av dessa. I uppföljningen framförs bl.a. att inspektörernas kunskap och kompetens varierar, liksom deras inställning till rådgivning. Flera aktörer har pekat på att tillsynen tillämpas olika i kommunerna och att tillsynsfrekvensen är låg. När det gäller tillståndsgivningen har det framförts att det förekommer problem kring tillstånd för tillfällig hantering av livsmedel. Det har vidare framkommit att avgifter för tillstånd och kontroller upplevs som ett problem av företagen. Flera företag upplever att de betalar för en tillsyn som sedan inte genomförs. Aktörerna upplever att samverkan mellan olika myndigheter brister, både när det gäller samordning av tillsynsinsatser, uppgiftsinsamling och myndigheternas arbete med att förbättra förutsättningarna för en fortsatt utveckling av den småskaliga livsmedelsproduktionen.

När det gäller de ekonomiska stöden inom området upplever aktörerna att ansökningsförfarandet är komplicerat och att det är svårt att utvärdera resultaten av stödinsatserna.

I uppföljningen redogörs även för ett antal problem som inte primärt ligger inom det livsmedelspolitiska området, men som ändå beskrivs för att ge en mer heltäckande bild av förutsättningarna för den småskaliga livsmedelsproduktionen. Som exempel menar producenter, branschorganisationer och andra aktörer att attityderna gentemot livsmedelsbranschen i allmänhet och småskalig livsmedelsproduktion i synnerhet upplevs vara negativa. De småskaliga livsmedelsproducenterna pekar ofta på problem när det gäller möjligheterna att finansiera investeringar och att svårigheterna att få låna i bank har ökat. Många små företag upplever dessutom lönsamhetsproblem. I uppföljningen har vidare framkommit att det finns behov av kompetensutveckling bland företagen, liksom av konsultstöd och rådgivning. De enskilda företagen har

dock svårt att på egen hand kunna finansiera sådana tjänster. Liksom i näringsutskottets uppföljning av forsknings- och utvecklingsstöd till små företag uppmärksammas även i denna uppföljning problem när det gäller de små företagens tillgång till resultaten av forskning och utveckling inom området. Det uppmärksammas vidare bl.a. att det finns oklarheter när det gäller frågan om företag inom livsmedelsområdet kan få stöd med näringspolitiska medel. I uppföljningen redovisas även problem kring distributionen av småskaligt producerade livsmedel. Det har bl.a. framkommit att det från ett konsumentperspektiv kan vara svårt att få tillgång till de småskaligt och lokalt producerade livsmedlen.

Uppföljnings- och utvärderingsgruppens bedömning

Den småskaliga livsmedelsproduktionen möter i dag olika problem som försvårar en fortsatt utveckling av branschen. Samtidigt kan det konstateras att livsmedelslagstiftningen för närvarande förändras och att flera av de problem som uppmärksammas i lagstiftningen hänför sig till bestämmelser som upphör vid årsskiftet. Det nuvarande regelverket är oöverskådligt, och det finns delar i regelverkens utformning som innebär problem för småskaliga producenter och där producenterna menar att riskerna för konsumenterna överdrivs. Det kan finnas motstridiga intressen mellan producenternas önskemål om enkla regler och konsumenternas önskemål om livsmedel av hög kvalitet, men det behöver inte finnas någon motsättning mellan enkla regler och säker mat. Uppföljningen visar att det bland företagen och andra aktörer finns en stor förståelse för syftet med regelverket och en insikt om konsumenternas höga krav på säker mat av hög kvalitet. Det kan dessutom konstateras att många menar att problemen huvudsakligen ligger i tillämpningen av regelverket, inte att reglerna i sig är problemet.

Flera av de redovisade problemen har uppmärksammats i tidigare utredningar, och i flera fall har åtgärder redan vidtagits från regeringen och myndigheterna för att minska problemen. Till detta kommer att regelverket förändras den 1 januari 2006 och att det ännu inte är klart hur det nya hygienregelverket kommer att implementeras i Sverige och vad det kommer att betyda i praktiken för den enskilde livsmedelsproducenten. Förändringarna i regelverket innebär att utvecklingen går från detaljerad kontroll av produktionen till att ställa krav på den färdiga produkten, vilket är en utveckling som motsvarar önskemålen från flera av aktörerna inom området. Det är enligt gruppens bedömning svårt att entydigt bedöma hur stort problem för företagen regelverket och kontrollen egentligen utgör.

I det fortsatta utvecklingsarbetet kring regelverken, tillsynen och tillståndsgivningen är det enligt gruppens bedömning viktigt att fortsätta uppmärksamma de små producenterna och deras särskilda förutsättningar. Det är även viktigt att uppmärksamma andra problem som småskaliga livsmedelsproducenter ställs inför och hur de kan lösas. Samtidigt är det viktigt att konkurrensförhållanden mellan företagen inte snedvrids. När det gäller de problem kring stödåtgärderna som har uppmärksammats i uppföljningen är det

viktigt att dessa beaktas i arbetet med det nya landsbygdsprogrammet. En annan viktig fråga är hur staten kan verka för att tillgodose de små företagens behov av kompetensutveckling, stöd och rådgivning. I sammanhanget bör även formerna för spridningen av resultaten av statligt finansierat forsknings- och utvecklingsarbete beaktas.

Av avgörande betydelse för den småskaliga livsmedelsproduktionens fortsatta utveckling är konsumenternas efterfrågan av och intresse för småskaligt, lokalt och hantverksmässigt producerad mat. Det kan konstateras att det i Sverige inte finns någon lång tradition när det gäller produktion och konsumtion av småskaligt, lokalt och hantverksmässigt tillverkad mat. Tillgången till småskaligt producerad mat i de vanliga livsmedelsbutikerna är en avgörande faktor för den fortsatta utvecklingen av konsumenternas efterfrågan.

Insatser för den småskaliga livsmedelsproduktionen efter riksdagens tillkännagivande

Ett flertal åtgärder har vidtagits efter riksdagens tillkännagivande till regeringen år 2001 i syfte att förenkla regelverket och skapa bättre förutsättningar för lokal och småskalig livsmedelsproduktion. Regeringen har t.ex. initierat ett antal olika uppdrag till myndigheter, vilka har redovisats i bl.a. Livsmedelsverkets rapport från 2001 samt Jordbruksverkets och Livsmedelsverkets gemensamma rapport från 2005. Sommaren 2005 publicerade dessutom Jordbruksdepartementet en rapport om småskalig livsmedelsförädling i Ds-serien. I samband med detta aviserades att regeringen har för avsikt att lämna en skrivelse om småskalig livsmedelsförädling till riksdagen under hösten 2005.

Den 1 januari 2006 träder ett nytt och enklare regelverk för hygien och livsmedelstillsyn i kraft inom EU. För närvarande genomför Livsmedelsverket bl.a. utbildningar för lokala inspektörer som ett led i införandet av det nya regelverket. Dessutom kan nämnas att Livsmedelsverket har förenklat reglerna för dricksvatten och att regeringen har gett olika myndigheter i uppdrag att utreda hur den administrativa bördan för små företag kan minskas. Vidare kan nämnas att ett arbete pågår inom Livsmedelsverket kring reglerna för krav på pastörisering av mjölk i osttillverkning.

När det gäller tillsynen har riksdagen beslutat om vissa förändringar som syftar till att skapa en likvärdig tillsyn i hela landet. Vidare har Livsmedelsverket inlett arbetet med att ta fram olika metoder för att förbättra likvärdigheten i tillsynen. När det gäller tillstånd för tillfällig hantering av livsmedel har vissa förenklingar genomförts. Ett nytt system för köttbesiktningssavgifter infördes under åren 2004–2005, vilket har inneburit sänkta kostnader för de minsta slakterierna. Livsmedelsverket har vidare vidtagit åtgärder för ökad samverkan mellan tillsynsmyndigheter och småföretag inom mjölkområdet. En utredare har nyligen redovisat förslag till ett nytt avgiftssystem för bl.a. livsmedelstillsynen.

Vid olika tillfällen har särskilda medel avsatts för småskalig livsmedelsförädling. Genom riksdagens beslut med anledning av budgetpropositionen för 2005 avsattes 10 miljoner kronor för pilotprojekt rörande närslakt och 10 miljoner kronor för projekt rörande nationella och regionala resurscentrum för småskalig livsmedelsförädling.

Uppföljnings- och utvärderingsgruppens bedömning

Sedan flera år genomförs olika insatser för att komma till rätta med problem som den småskaliga livsmedelsproduktionen möter. Uppföljningen visar att den enskilde producenten och konsumenten ännu inte alltid i alla delar kan se resultatet av detta förändringsarbete.

Internationell utblick

I miljö- och jordbruksutskottets uppföljning har slutligen ingått att som en referens till utvecklingen i Sverige belysa småskalig livsmedelsproduktion i ett antal andra europeiska länder, nämligen Danmark, Finland, Norge, Frankrike, Storbritannien och Österrike. Uppföljningen visar att andelen små företag inom livsmedelsområdet är hög i samtliga studerade länder. Generellt sett uppmärksammas små och medelstora livsmedelsföretags möjligheter att leverera kvalitetsprodukter till medvetna konsumenter och att de är viktiga för att utveckla landsbygden.

De småskaliga livsmedelsföretagen i de studerade länderna står delvis inför motsvarande problem som i Sverige. I flera länder uppges att bristen på riskkapital för nystartade företag hindrar utvecklingen av små företag på livsmedelsområdet. Vidare pekas på att kompetensen inom företagen när det gäller t.ex. kvaliteten i det interna arbetet och för att hantera stöd bör höjas. I flera länder talas om nödvändigheten att utbilda de anställda i branschen för att också öka möjligheterna till förnyelse. Det påpekas att småskalig livsmedelsproduktion omfattas av samma regler och tillsynsavgifter som de stora företagen. När det gäller de statliga insatserna inom området redovisar flera länder att det ges bidrag för bl.a. kompetensutveckling i små företag, till nya idéer och marknadsföring. Medel utgår även för att utveckla företagsverksamheten på landsbygden, genom t.ex. särskilda resurs- och kunskapscentrum för små företag i livsmedelsbranschen. Forskning på området samt kontakterna mellan forskare och industri uppmärksammas.

Flera företag och andra aktörer i Sverige har ett väl utvecklat utbyte med motsvarande aktörer i andra länder, vilket har inspirerat och berikat utvecklingen av den småskaliga livsmedelsproduktionen i Sverige. Från svenska företag och andra aktörer pekas ofta på att den småskaliga livsmedelsproduktionen i andra länder är mer omfattande och att tillämpningen av det gemensamma regelverket upplevs som strängare i Sverige än i andra länder. I uppföljningen har flera pekat på att Sverige inte har någon tradition av småskalig livsmedelsproduktion.

Uppföljnings- och utvärderingsgruppens bedömning

Småskalig livsmedelsproduktion är ett område som uppmärksammas i flera länder. Alla EU-länder har samma grundläggande regelverk kring bl.a. hygien och kontroll, vilket gör att skillnader i läget för den småskaliga produktionen mellan Sverige och andra länder inte enbart kan förklaras genom att Sverige skulle ha strängare regler och kontroller. Orsakerna till skillnaderna förklaras även genom olika traditioner, både när det gäller producenters utbud och konsumenters efterfrågan på småskaligt, lokalt och hantverksmässigt producerade livsmedel. Det är svårt att bedöma i vilken grad som skillnader i statliga insatser och andra faktorer kan förklara de skillnader som råder mellan olika länder; dels är det generellt svårt att jämföra olika länder, bl.a. på grund av ett flertal strukturella skillnader, dels är det svårt att i en studie med den inriktning som denna uppföljning har haft tränga bakom statistik och undersöka hur förutsättningarna för småskalig livsmedelsproduktion fungerar i olika länder i praktiken.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Miljö- och jordbruksutskottets beslut

Miljö- och jordbruksutskottet har beslutat att följa upp och analysera regeringens redovisning av resultat för politikområdet Livsmedelspolitik i budgetpropositionerna för åren 2005 och 2006 samt att göra en fördjupad uppföljning inom någon del av politikområdet. Utskottet har i betänkande 2004/05:MJU2 anförat att resultatet av utskottets arbete med uppföljningen kommer att redovisas vid lämpligt tillfälle, troligtvis vid beredningen av budgetpropositionen för år 2006. I betänkande 2004/05:MJU10 anges att den fördjupade uppföljningen inom politikområdet avser småskalig livsmedelsproduktion.

I utskottens beredning av ärenden ingår uppgiften att följa upp och utvärdera riksdagsbeslut (4 kap. 18 § riksdagsordningen [1974:153]). Utskottets uppföljnings- och utvärderingsgrupp beslutade vid sitt sammanträde den 21 oktober 2004 om en uppföljning inom politikområdet Livsmedelspolitik. På utskottets uppdrag genomförde riksdagens utredningstjänst i samarbete med miljö- och jordbruksutskottets kansli en förstudie som underlag för uppföljnings- och utvärderingsgruppens beslut om inriktningen på en huvudstudie.¹ Vid sitt sammanträde den 3 mars 2005 beslutade gruppen att genomföra en huvudstudie kring förutsättningarna för småskalig livsmedelsproduktion enligt det förslag som tagits fram av utredningstjänsten i samarbete med utskottskansliet. I denna rapport redovisas resultaten av denna uppföljning.

Utskottets tidigare ställningstaganden

Både riksdagen och regeringen har under senare år uppmärksammat den småskaliga livsmedelsproduktionen och framfört att det finns ett intresse för småskalig lokal och regional livsmedelsproduktion både bland konsumenter och inom livsmedelsbranschen. I mars 2001 beslutade riksdagen att ge regeringen till känna vad utskottet anförde om förutsättningarna för småskalig livsmedelsproduktion (bet. 2000/01:MJU12). Utskottet pekade bl.a. på att utvecklingen för de småskaliga slakterierna står dåligt i överensstämmelse med den utveckling av landsbygden och det förbättrade djurskydd som riksdag och regering i olika sammanhang sagt sig vilja främja. Tillkännagivandet innebär att regeringen bör ägna särskild uppmärksamhet åt den småskaliga livsmedelsproduktionen och för riksdagen redovisa förslag till åtgärder som bl.a.

- syftar till en förenkling av regelverket,
- skapar bättre förutsättningar för lokal och småskalig livsmedelsproduktion,
- främjar etablering av nya företag inom området.

¹ Uppföljning av förutsättningarna för småskalig livsmedelsproduktion – en förstudie. PM 2005-02-16 (riksdagens utredningstjänst samt miljö- och jordbruksutskottets kansli).

Vidare skall i en allmän översyn av förutsättningarna för den småskaliga livsmedelsproduktionen även de synpunkter på ett förändrat regelverk för mobila slakterier som förts fram i ett flertal motioner få sin belysning.

Frågan har därefter behandlats i flera av miljö- och jordbruksutskottets betänkanden. Under riksmötet 2001/02 behandlade utskottet frågan i både betänkande 5 och 15. Utskottet förutsatte i betänkandena att regeringen tar upp frågorna i samband med översynen av landsbygdspolitiken under våren 2002. Någon redovisning av denna översyn gjordes inte, utan i proposition 2003/04:1, utgiftsområde 23, anfördes att regeringen i juni 2002 lämnat ett ändringsförslag till Europeiska kommissionen och att kommissionen godkänt ändringsförslagen i november 2002. I mars 2004 konstaterade utskottet (bet. 2003/04:MJU10) att riksdagen ännu inte fått någon redovisning av förslag till åtgärder. Utskottet förutsatte att regeringen skulle handlägga dessa frågor utan onödigt dröjsmål. Våren 2005 uppgav utskottet i betänkande 2004/05:MJU10 att utskottet beslutat om att genomföra en uppföljning av småskalig livsmedelsproduktion. Regeringen har därefter aviserat en skrivelse till riksdagen om småskalig livsmedelsproduktion.

1.2 Syfte och inriktning

Miljö- och jordbruksutskottets uppföljning av åtgärder och utveckling i förhållande till riksdagens ställningstagande om förutsättningarna för småskalig livsmedelsproduktion syftar till att ge utskottet ett fördjupat beslutsunderlag inför behandlingen av budgetpropositionen för 2006, en aviserad skrivelse från regeringen om småskalig livsmedelsförädling och motioner inom området.

Uppföljningens utgångspunkt är det av riksdagen beslutade målet för livsmedelspolitiken, dvs. en ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar livsmedelsproduktion som speglar konsumenternas efterfrågan samt regelverket inom det livsmedelspolitiska området. En viktig del av livsmedelspolitiken är målet att alla livsmedel skall vara säkra och att konsumenterna skall ha tillräcklig kunskap om mat och matvanors betydelse för att kunna göra medvetna val.

Utifrån utskottets tillkännagivande till regeringen har uppföljningen inriktats på följande tre huvudområden:

1. Statens insatser för att förbättra förutsättningarna för lokal och småskalig livsmedelsproduktion
2. Statens insatser för att förenkla regelverket
3. Statens insatser för att främja etablering av nya företag inom området.

För respektive fråga görs en genomgång av de iakttagelser kring hinder och möjligheter som gjorts, vilka insatser som staten och andra aktörer har vidtagit samt resultatet av dessa insatser. En utgångspunkt för uppföljningen är de små företagens situation och behov.

1.3 Definitioner och avgränsningar

Miljö- och jordbruksutskottets uppföljning är inriktad på livsmedelssektorns förädlingsled. Livsmedelssektorns tre andra led – primärproduktionen (odling och djurhållning), distributionsledet och konsumtionsledet – behandlas endast i begränsad utsträckning.

I denna uppföljning används begreppet ”livsmedelsproduktion” som ett sammanfattningsbegrepp för både livsmedelsförädling och slakt, dvs. den förädling som görs i ledet efter primärproduktionen.²

Begreppet ”småskalig” kan definieras på olika sätt, t.ex. genom antalet anställda, verksamhetens omfattning eller genom omsättningens storlek. Definitionen kan även skilja sig mellan olika produkter. Ibland betonas även att produktionen är hantverksmässig eller att den är lokal. I denna uppföljning används begreppet ”småskalig” huvudsakligen som beteckning för företag med mindre än 50 anställda, i första hand mikroföretag med färre än 10 anställda.

1.4 Uppföljningens genomförande

Miljö- och jordbruksutskottets uppföljning har genomförts av utskottets uppföljnings- och utvärderingsgrupp. Underlag till uppföljningen har tagits fram och föredragits av uppföljnings- och utvärderingsfunktionen vid riksdagens utredningstjänst i samarbete med miljö- och jordbruksutskottets kansli.

Uppföljningen bygger i första hand på studier av redan genomförda utredningar m.m. inom området och intervjuer med ett mindre antal små företag, branschorganisationer samt lokala, regionala och centrala myndigheter och andra aktörer. Syftet med intervjuerna har varit att genom fallstudier presentera olika indikationer och bilder. Ambitionen har varit att ge uppföljningen en viss regional spridning genom att genomföra intervjuer i två län: ett glesbygdslän i norra Sverige (Jämtlands län) och ett län med närhet till större städer i södra Sverige (Uppsala län).

I uppföljningen har intervjuer genomförts med olika aktörer inom livsmedelsområdet. Förutom företag har branschorganisationen Livsmedelsföretagen (Li) och några organisationer för mindre företag inom speciella produktområden, bl.a. Kött och Charkföretagen (KCF), ingått. I uppföljningen har även kontakt tagits med Sveriges Gårdsmejerister (SGM) och Sveriges småskaliga kontrollslakterier (SSKS). Andra aktörer inom området som intervjuats är bl.a. Hushållningssällskapen, Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), Eldrimner, Regional mat, Mer Vård Mat och Krav. Eldrimner är ett resurscentrum för småskalig livsmedelsförädling i Ås i Krokoms kommun. Eldrimner betecknar sig som ”en mötesplats för småskaliga företagare inom livsmedelsförädling” och som ”ett centrum för tillämpad kunskap som hjälper i gång och stödjer företagare inom den småskaliga livsmedelsförädlingen”. Projektet Regional

² En diskussion kring begreppen förs i bl.a. Jordbruksverket & Livsmedelsverket, 2005.

mat drivs i samarbete mellan Hushållningssällskapens förbund, LRF och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Projektet syftar till att stödja landsbygdsutvecklingen med inriktning på livsmedelsproduktion och att öka konkurrenskraften inom sektorn genom att stärka småskaliga livsmedelsförädlare och konsumenter. Projektet Mer Vård Mat drivs vid LRF i Jämtlands län. I bilaga 4 görs en genomgång av några av dessa och andra aktörer.

Uppgifter har vidare insamlats från bl.a. kommuner, Livsmedelsverket, Jordbruksverket, Verket för näringslivsutveckling, länsstyrelser och Almi Företagspartner AB. I avsnittet Referenser anges vilka intervjuer som genomförts.

Som en del av uppföljningen har även gjorts en översiktlig genomgång av läget för småskalig livsmedelsproduktion i några andra länder, i första hand genom kontakter med utredningstjänsterna vid de studerade ländernas parlament. Uppgifterna har huvudsakligen inhämtats via ECPRD:s (European Centre for Parliamentary Research and Documentation) korrespondenter eller parlamentens utredningstjänster. Från Eurostat har jämförande statistik för 2002 inhämtats som omfattar några länder som var EU-medlemmar före den 1 maj 2005 samt Norge.

Delar av rapporten har i utkastform överlämnats till Jordbruksdepartementet, Livsmedelsverket, Jordbruksverket samt Regional mat och Eldrimmer för faktagranskning. Synpunkter har framförts från Jordbruksdepartementet, Livsmedelsverket och Regional mat.

1.5 Rapportens disposition

I det inledande avsnittet, *Sammanfattning och preliminära bedömningar*, ges en kort sammanfattning och analys av uppföljningens resultat. I *kapitel 2* beskrivs livsmedelsproduktionens omfattning och därefter ges en beskrivning av den småskaliga produktionen. I *kapitel 3* beskrivs förutsättningarna för livsmedelsproduktionen i termer av politiska mål, statlig förvaltning, regelverk, tillstånd, tillsyn, bidragsgivning, statistik samt utbildning och forskning inom livsmedelsområdet. I *kapitel 4* redovisas uppföljningens resultat vad avser de möjligheter för den småskaliga livsmedelsproduktionen som olika aktörer pekar på. I *kapitel 5* redovisas uppföljningens resultat när det gäller vilka problem och hinder som aktörerna pekar på inom både det livsmedelspolitiska området och andra närliggande områden. I *kapitel 6* redovisas de olika insatser som gjorts för den småskaliga livsmedelsproduktionen efter riksdagens tillkännagivande. I *kapitel 7* redovisas slutligen resultatet av den internationella utblicken.

2 Livsmedelssektorn och den småskaliga produktionen

2.1 Vad är småskalig livsmedelsproduktion?

Verksamhetens omfattning

Begreppet ”småskalig verksamhet” omnämns i flera av Livsmedelsverkets föreskrifter och utgår då från verksamhetens omfattning:

- Mjölkl- och mjölkbaserade produkter: Med småskalighet avses en anläggning där produkter tillverkas från högst 2 miljoner liter mjölk per år.
- Fiskvaror m.m.: En småskalig fiskanläggning skall ha en produktion av mindre än 250 ton fiskvaror per år.
- Köttprodukter m.m.: En anläggning får leverera högst 7,5 ton färdiga produkter per vecka för att räknas som ”icke industriell verksamhet”.
- Slakt och styckning av tamboskap och hägnat vilt och fjäderfä: Vid ett småskaligt slakteri får ett företag slakta högst 20 fullvuxna nötkreatur och hästar per vecka eller motsvarande för andra djurslag enligt ett omräknings-system (s.k. slaktenheter) och högst 1 000 slaktenheter per år.³

I EG:s nya hygienregelverk som träder i kraft i januari 2006 försvinner begreppet småskalig. I det nya EG-regelverket vidgas samtidigt begreppet ”livsmedel” något. Som exempel kan nämnas att vegetabilier blir livsmedel redan efter skörden på gården och mjölk blir livsmedel när den lämnar spe- nen. Djuren blir dock även fortsättningsvis livsmedel först när de kommer till slakteriet.⁴

Antal anställda vid livsmedelsföretaget

Småskalig livsmedelsproduktion kan också definieras utifrån hur många anställda som livsmedelsföretaget har. Europeiska kommissionen rekommenderar en definition som innebär att företag med färre än 50 anställda kategoriseras som ”små företag” (mikroföretag är företag med färre än 10 anställda). Denna definition används t.ex. vid stödgivning via förädlingsstödet. Även Jordbruksdepartementet menar i en departementsrapport att småskalig livsmedelsproduktion vanligen avser företag med mindre än 50 anställda.⁵

Under uppföljningen har dock flera aktörer pekat på att inom livsmedelsområdet kan företag med uppemot 50 anställda uppfattas som stora. Även företag med 10 anställda kan i vissa delar av livsmedelsområdet betraktas som ganska stora. Till exempel Verket för näringslivsutveckling (Nutek) betonar att företagsstorleken tenderar att bli mindre avgörande för det enskilda företagets utvecklingsförutsättningar.⁶ Detta synsätt delas också av tjänstemän vid Jordbruksdepartementet: I ett tillväxtperspektiv är det företagandet

³ LRF, 2004.

⁴ Intervju Livsmedelsverket.

⁵ Jordbruksverket & Livsmedelsverket, 2005 samt Ds 2005:22.

⁶ Nutek, 2004b.

i sig som är viktigt, inte olika gränser och definitioner. Från Livsmedelsföretagen (Li) och Kött och Charkföretagen (KCF) pekar man på att strukturrationaliseringen leder till att livsmedelsföretagen får alltmer avancerad teknik och allt färre anställda.

Lokal produktion

I vissa fall avses med småskalig livsmedelsproduktion att den utgår från lokala råvaror. Ibland framhålls även att verksamheten bedrivs på landsbygden. Till exempel projektet Regional mat lyfter fram att livsmedlen skall vara producerade lokalt eller regionalt och menar att företagets storlek eller vilken omfattning verksamheten har inte är det primära. Både t.ex. Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) och projektet Regional mat betonar att lokal småskalig produktion inte enbart handlar om de mycket små företagen. Vidare menar man företag som lyfter fram att de har produkter från ett visst område. Li betonar att de små livsmedelsföretagen även kan ligga i tätort.

Hantverksmässig produktion

I andra fall betonas att produktionen skall vara hantverksmässig och bygga på den lokala traditionen. Ett exempel på en sådan definition av begreppet kan hämtas från den utvärdering som har gjorts av projektet Eldrimner:

Småskalig livsmedelsförädling definieras som hantverksmässig förädling i liten skala byggd på tradition och på lokala råvaror. Förädlingen är oftast knuten till gården och företagaren har en stark drivkraft i att förverkliga sin idé. Det är en miljömedveten verksamhet där företagandet står för en livsstil och konsumenterna sätts i centrum. Produkterna är av mycket hög kvalitet och råvarorna tydligt spårbara. Inga tillsatser används. Transporterna är ofta få och korta; man arbetar helst med närmarknaden. Den småskaliga livsmedelsproduktionen tar till vara många outnyttjade naturtillgångar. Processen är arbetsintensiv och företagen ger arbete i såväl glesbygd som tätortsnära landsbygdsområden. Det råder ett starkt samband mellan turistutveckling och småskaligt företagande inom livsmedelsområdet.⁷

2.2 Livsmedelsproduktionens omfattning och fördelning

De fyra leden

Livsmedelssektorn är en stor och viktig del av det svenska näringslivet. Livsmedelssektorn brukar ofta delas in i fyra led:⁸

- Råvaruproduktion (primärproduktion) inom jordbruk, trädgårdsbruk, jakt, vattenbruk och fiske.
- Förädlingsledet (tillverkning i livsmedelsindustrin).

⁷ Backlund, 2004.

⁸ Se bl.a. förslag till riksdagen 2001/02:RR19.

- Distributionsledet (dagligvaruhandeln, spridning av livsmedel via partihandel/lagercentraler och detaljhandel/affärer).
- Konsumtionsledet (konsumtion i hemmet och i storbushåll, t.ex. restauranger och skolmatsalar).

År 2003 uppgick livsmedelsindustrins produktionsstorlek till 15,2 miljarder euro. Livsmedelsindustrin exporterade under 2004 ca 15 % av sin produktion. Exporten från livsmedelsindustrin av förädlade produkter har ökat från 8 miljarder kronor år 1994 till 20 miljarder kronor år 2004 (löpande priser). Den enskilt största exportprodukten är vodka. År 2004 uppgick livsmedelskonsumtionen till ca 150 miljarder kronor. Under perioden 1994–2004 ökade importen av förädlade livsmedel från ca 19 miljarder kronor till 33 miljarder kronor.⁹

Antal sysselsatta inom livsmedelsindustrin

Livsmedelsindustrin (förädlingsledet) består av de företag som på olika sätt förädlar råvaror. Antalet anställda inom livsmedelsindustrin har minskat från ca 65 000 år 1995 till ca 59 000 år 2004. De största delbranscherna är bagerier (14 700 anställda), slakterier och charkuterier (14 300 anställda), mejerier (7 000 anställda) samt frukt- och grönsakskonservering (5 100 anställda). Andelen kvinnor i branschen som helhet uppgick till 37 %. Andelen varierar mellan ca 50 % inom choklad- och konfektindustri och 20 % inom mineralvatten- och läskedrycksindustri.¹⁰ Enligt den statistik som redovisas av Eurostat (bil. 1) sysselsätts ca 20 % av de anställda inom slakterier och köttvaruindustri i företag med mindre än 50 anställda. Motsvarande siffra för frukt-, bär- och grönsaksindustrin är ca 10 %. Det saknas uppgifter för livsmedelsindustrin som helhet.

Antal företag och arbetsställen inom livsmedelsindustrin

I likhet med företagsstrukturen som helhet i Sverige domineras livsmedelsindustrin av små företag. År 2004 fanns det totalt cirka 3 100 företag i livsmedelsindustrin. Cirka 95 % av företagen har mindre än 50 anställda. Cirka 80 % är mikroföretag med mindre än 10 anställda.

Av företagen hade 43 % (1 344 stycken) inga anställda, 23 % (724 stycken) hade 1–4 anställda, 13 % (397 stycken) hade 5–9 anställda, 9 % (273 stycken) hade 10–19 anställda och 7 % (215 stycken) hade 20–49 anställda. Resterande 5 % (140 stycken) hade 50 eller fler anställda. Cirka 40 % av företagen inom livsmedelsindustrin utgörs av bagerier (ca 1 300 stycken). Inom slakt och charkuteri finns drygt 500 företag.¹¹ Av tabell i bilaga 1 framgår antalet arbetsställen inom livsmedelsindustrin, fördelat på näringsgren och storleksklass.

⁹ Livsmedelsföretagen, 2005.

¹⁰ Jordbruksverket, 2004 samt Livsmedelsföretagen, 2005.

¹¹ Livsmedelsföretagen, 2005.

Sedan 1970-talet har utvecklingen gått mot allt större företag med färre och större produktionsenheter. När det gäller mejeriområdet kan som exempel nämnas att mellan åren 1990 och 2003 minskade antalet mejerier med cirka 40 % (från 71 stycken till 43 stycken), medan mängden invägd mjölk under samma period minskade med knappt 7 %. Antalet mjölkleverantörer minskade med 60 % (från knappt 25 000 till knappt 10 000 leverantörer).¹² Av tabell 1 i bilaga 1 framgår att det år 2004 fanns cirka 40 arbetsställen med mindre än 20 anställda där ost tillverkades. Enligt Svensk Mjölk fanns det samma år 15 mejeriföretag och 43 produktionsplatser i Sverige. Från LRF uppskattas att det finns mellan 100 och 200 gårdsmejerier, varav många är getmejerier. Omkring 50 gårdsmejerier som säljer till butiker och liknande finns förtecknade på Livsmedelsverkets webbplats.

När det gäller slakteriområdet finns, enligt Livsmedelsverkets förteckning över tillsynsobjekt, 36 småskaliga slakterier (enligt Livsmedelsverkets definition). Dessutom finns 10 småskaliga fjäderfäslakterier. När det gäller renanläggningar finns 23 anläggningar på Livsmedelsverkets lista över tillsynsobjekt. Totalt inom slakt- och charkområdet fanns år 2002 drygt 450 företag med mindre än 50 anställda (tabell 6, bil. 1). Kött och Charkföretagen (KCF) uppger att majoriteten av deras medlemsföretag har mindre än 50 anställda. Mobila slakterier¹³ finns i bruk endast för slakt av renar.

Produktionsvolym och produktionsvärde

Statistiska centralbyrån redovisar vissa uppgifter om produktionsvärden, dock inte för livsmedelsbranschen som helhet (se bil. 1). Av statistiken för år 2002 framgår att företag med mindre än 50 anställda svarade för knappt 29 % av det samlade produktionsvärdet för slakterier och köttvaruindustri (företag med 1–9 anställda svarade för cirka 6 %). När det gäller frukt-, bär och grönsaksindustri svarade företag med mindre än 50 anställda för drygt 10 % av produktionsvärdet (företag med 1–9 anställda svarade för ca 4 %).

I de intervjuer som har gjorts i uppföljningen har olika aktörer redovisat olika uppgifter om den småskaliga produktionens omfattning, bl.a. på grund av att det inte finns någon gemensam definition av vad som skall räknas in i småskalig livsmedelsproduktion. Av Jordbruksverkets och Livsmedelsverkets studie från 2005 framgår att många småskaliga livsmedelsproducenter producerar relativt små kvantiteter. I intervjuer har tjänstemän vid Livsmedelsverket och Jordbruksverket uppgett att det är svårt att uttala sig om den småskaliga livsmedelsproduktionens omfattning i termer av produktionsvolym och produktionsvärden. Livsmedelsverket uppskattar att småskaliga slakterier producerar ca 1 % av allt kött i Sverige, men att de till antalet är lika många som de stora slakterierna. Enligt uppskattningar från LRF har andelen av nötslakt som går till dessa slakterier ökat (högst 5 %), medan den har minskat

¹² Jordbruksverket, 2004.

¹³ Med mobilt slakteri avses en slakterianläggning som till sin helhet är flyttbar. Ett sådant slakteri kan antingen komma direkt till djurbesättningen eller till en uppsamlingsplats för flera närliggande besättningar (SOU 2003:6).

för griskött (under 1 %). Kött och Charkföretagen (KCF) menar att uppgiften att småskaliga slakterier står för 1 % av slakten hänför sig till de små slakterier som inte är medlemmar i KCF. LRF menar att det är omöjligt att uppskatta andelen av den totala produktionen i Sverige liksom hur den småskaliga produktionen utvecklas eftersom statistiken är bristfällig. Även när det gäller de småskaliga producenternas andel av marknaden är det svårt att få fram uppgifter.

Regional fördelning

Av Livsmedelsverkets och Jordbruksverkets studie från 2005 framgår att småskaliga livsmedelsförädlare och slakterier finns i hela Sverige. Ungefär en tredjedel av de småskaliga företagen (0–49 anställda) inom livsmedelsförädling och slakt finns på landsbygden (1 100 av 3 600 företag). Den länsmissiga fördelningen framgår av tabellen i bilaga 1. När det gäller de två län som har studerats närmare i denna uppföljning framgår av studien att det finns 93 små livsmedelsföretag på landsbygden i Jämtlands län och 22 i Uppsala län (se bil. 6).

Könsmässig fördelning

Av Livsmedelsverkets och Jordbruksverkets studie framgår vidare att för 67 % av företagen låg huvudansvaret för den dagliga driften av livsmedelsförädlingen hos en man och i 33 % av företagen hos en kvinna. Av tabellerna i bilaga 1 framgår att kvinnor hade huvudansvar i större utsträckning i de mycket små företagen.¹⁴ Denna bild delas av projektet Regional mat som menar att de riktigt små och gårdsbaserade företagen ofta drivs av kvinnor, men att de lite större företagen drivs av män. Dessutom finns det enligt verkets studie stora skillnader mellan olika branscher. För ca 60 % av företagen inom konfektyr ligger huvudansvaret för den dagliga driften hos en kvinna. För produktion av öl, cider m.m. ligger huvudansvaret hos en man (se bil. 1).

¹⁴ Det bör observeras att enkätundersökningen hade en mycket låg svarsfrekvens (35 % för grundutskicket och 42 % om den grupp som inte sysslar med förädling räknas bort).

3 Statlig styrning inom livsmedelsområdet

3.1 Politikområden, mål och myndigheter

Miljö- och jordbruksutskottet ansvarar för frågor som rör livsmedelsområdet. Utskottet bereder två utgiftsområden. Dels utgiftsområde 20 Allmän miljö- och naturvård som omfattar 15 anslag inom politikområdena Forskningspolitik och Miljöpolitik, dels utgiftsområde 23 Jord- och skogsbruk, fiske med anslutande näringar som omfattar 36 anslag inom de sju politikområdena Skogspolitik, Djurpolitik, Livsmedelspolitik, Landsbygdspolitik, Samepolitik, Utbildningspolitik och Forskningspolitik. Utskottet bereder Miljöpolitik, Skogspolitik, Djurpolitik, Livsmedelspolitik och Landsbygdspolitik i sin helhet, medan utskottet endast bereder delar av politikområdena Samepolitik, Utbildningspolitik och Forskningspolitik.

Statliga insatser som påverkar den småskaliga livsmedelsproduktionen görs inom ett flertal politikområden. Politikområdet Livsmedelspolitik omfattar i första hand verksamhet som avser jordbruks- och trädgårdsnäringarna, fiskerinäringen samt livsmedel. Riksdagen har beslutat att målet för politikområdet är en ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar livsmedelsproduktion som speglar konsumenternas efterfrågan (prop. 2004/05:1 utg.omr. 23, bet. 2004/05:MJU2). Politikområdet är indelat i verksamhetsområden och verksamhetsgrenar, för vilka regeringen har fastställt mål. Målet för verksamhetsområdet Säkra livsmedel är att alla livsmedel skall vara säkra och att konsumenterna skall ha tillräcklig kunskap om mat och matvanors betydelse för att kunna göra medvetna val. Den småskaliga livsmedelsproduktionen berörs även av olika insatser inom andra politikområden, bl.a. landsbygdspolitiken. I bilaga 2 görs en närmare genomgång av några av de olika politikområdena.

Inom regeringen handläggs livsmedelspolitiska frågor av jordbruksministern. Inom Jordbruksdepartementet handläggs frågor om småskalig livsmedelsproduktion på naturresurs- och sameenheten. Före departementets omorganisation 2004 handlades frågan på den dåvarande livsmedelsenheten.

Centrala förvaltningsmyndigheter inom livsmedelspolitiken är Livsmedelsverket, Statens jordbruksverk och Fiskeriverket. Livsmedelsverket skall som central förvaltningsmyndighet för livsmedelsfrågor i konsumenternas intresse arbeta aktivt för säkra livsmedel av hög kvalitet, redlighet i livsmedelshanteringen och bra matvanor. Livsmedelsverket skall bl.a. utarbeta regler inom livsmedelsområdet, utöva tillsyn över livsmedelslagen (1971:511) samt leda och samordna livsmedelstillsynen. Jordbruksverket skall arbeta aktivt för en konkurrenskraftig och miljö- och djurskyddsanpassad livsmedelsproduktion till nytta för konsumenterna. Fiskeriverket är central förvaltningsmyndighet för bevarande och nyttjande av fiskresurserna. I bilaga 2 görs en närmare genomgång av de myndigheter som på olika sätt kan vara aktuella inom området småskalig livsmedelsproduktion.

3.2 Regelverket inom livsmedelsområdet

Nuvarande regelverk

Livsmedelsområdet styrs av både nationell lagstiftning (livsmedelslagen, livsmedelsförordningen samt olika föreskrifter och allmänna råd) och olika direkt bindande EG-förordningar och EG-direktiv som införts i nationell lagstiftning. En stor del av livsmedelsområdet är totalharmoniserat, vilket innebär att det inte är tillåtet för de enskilda medlemsstaterna i EU att ha vare sig strängare eller mer liberala bestämmelser. Grunden för EG:s livsmedelslagstiftning är skydd av konsumenternas hälsa och underlättande av handeln genom att alla medlemsstater har samma regler. De grundläggande bestämmelserna inom livsmedelsområdet finns i livsmedelslagen (1971:511). Lagen ger regeringen bemyndigande att meddela ytterligare föreskrifter, vilket har skett i livsmedelsförordningen (1971:807). Regeringen har i sin tur gett Livsmedelsverket befogenhet att meddela detaljföreskrifter, vilka publiceras i Livsmedelsverkets författningssamling (LIVSFS).

Det nuvarande regelverket ger i de flesta verksamheter möjligheter till undantag från huvudreglerna för småskalig verksamhet (se bilaga 3). Undantagen formuleras på olika sätt. För vissa produktionsverksamheter får undantag från hygienkraven medges beroende på produktionsnivån. Undantag kan i vissa fall även göras för överlåtelse direkt till konsument.

EG:s nya hygienregelverk den 1 januari 2006

Inom EU pågår sedan flera år tillbaka ett reformarbete som syftar till att skapa gemensamma hygienregler för alla livsmedel. Mycket av detaljregleringen i de nu gällande direktiven tas bort, och ansvaret för säkra livsmedel läggs på den som hanterar livsmedlet. De nya EG-reglerna för hygien, tillsyn och kontroll (fr.o.m. den 1 januari 2006) blir mer generella och målinriktade. Förordningarna blir gemensamma för olika livsmedel och går inte i detalj in på hur t.ex. lokaler skall se ut. Detta innebär inte att kraven på säkerhet sänks. Förutom hygienregelverket kvarstår andra EG-regler om bl.a. märkning.

I de nya hygienförordningarna finns inte småskalighetsbegreppet. Utformningen av reglerna är tänkt att möjliggöra att ett och samma regelverk kan tillämpas för verksamheter av olika storlek. De nya hygienförordningarna gäller för hela livsmedelskedjan ("från jord till bord"). I de nya hygienförordningarna görs ingen skillnad mellan mobila slakterier och fasta slakterier när det gäller hygienkrav. Mobila slakterier får användas för slakt av alla djurslag under förutsättning att de uppfyller alla krav som ställs.¹⁵ I bilaga 3 görs en närmare genomgång av det nu gällande och det kommande regelverket.

¹⁵ Ds 2005:22 samt Livsmedelsverket, 2004a.

3.3 Tillstånd och tillsyn

Tillstånd

Det finns två former av tillstånd för livsmedelsproduktion, dels för godkänd livsmedelslokal, dels för hantering på annan plats än i livsmedelslokal (s.k. § 16-tillstånd). Enligt livsmedelslagen får livsmedel inte hanteras yrkesmässigt i annan lokal än livsmedelslokal. Tillstånd för tillfällig yrkesmässig hantering av livsmedel regleras i 16 § livsmedelsförordningen (1971:807). För att t.ex. sälja vissa produkter på annan plats än livsmedelslokal krävs ett s.k. § 16-tillstånd i den kommun där produkterna skall säljas. Det behövs numera normalt inget tillstånd för försäljning direkt till konsument av produkter med små hygieniska risker. Det behövs inte heller tillstånd för enklare livsmedelsförsäljning i begränsad omfattning vid enstaka tillfällen.

Tillsyn och egenkontroll

Livsmedelstillsynen är ett viktigt instrument för att säkerställa att de livsmedel som finns på marknaden inte är ohälsosamma. Utgångspunkten för kontroll och tillsyn är att producenterna ansvarar för de livsmedel som de tillverkar. Företagens egenkontroll har därför en central del i arbetet för säkra livsmedel. Egenkontrollen innebär att företaget självt vidtar de åtgärder som behövs för att undvika eller begränsa de faror som kan uppstå i verksamheten. Egenkontrollprogrammet skall utarbetas utifrån de faror som finns i produktion och hantering inom företaget och följas upp och dokumenteras kontinuerligt. Alla livsmedelsföretag med undantag för primärproduktionen skall fr.o.m. 2006 ha egenkontroll som utgår från HACCP¹⁶, dvs. en faroanalys av kritiska stympunkter. HACCP uppges i princip kunna tillämpas på företag av alla storlekar.

Kommunerna bedriver den tillsyn som riktar sig direkt mot den som bedriver verksamheten (s.k. operativ tillsyn). Kommunerna bedriver även rådgivning och utbildning gentemot verksamhetsutövarna. Den regionala tillsynen utövas av länsstyrelserna. Inom livsmedelsområdet är deras roll av rådgivande och uppföljande natur gentemot de lokala tillsynsmyndigheterna. Livsmedelsverket är central tillsynsmyndighet med huvuduppgift att samordna övriga tillsynsmyndigheters verksamhet. Verket utövar även operativ tillsyn, framför allt i vissa större livsmedelsanläggningar. En del av tillsynsverksamheten utgörs av köttbesiktning vid kontrollslakterier m.m. Se vidare bilaga 3.

Tillsynsfinansieringen är i dag blandad mellan avgifter och anslag. Avgiftssystemet består dels av regler i EG:s avgiftsdirektiv, dels av nationella regler. En särskild utredare har sett över avgiftskonstruktionen för bl.a. livsmedelstillsynen. Utredaren konstaterar i sitt betänkande från juni 2005 (SOU 2005:52) att finansieringen av tillsynen och kontrollen i allt väsentligt har lämnats till EU:s olika medlemsstater att hantera med hänvisning till subsidiaritetsprincipen, men att det finns vissa minimikrav vad gäller avgifter från företagen. Den svenska regeringens avsikt är att den svenska kontrollen i sin helhet skall vara avgiftsfi-

¹⁶ Hazard Analysis of Critical Control Points.

nansierad. Kommunerna är i dag bundna att ta ut den avgift som Livsmedelsverket beslutar om. Avgifterna har hittills endast fått användas för att täcka kontrollmyndighetens kostnader för provtagning och undersökning, vilket enligt den särskilde utredaren har medfört ett underskott i finansieringen för livsmedelskontrollen på de flesta håll. Därmed har kvaliteten i kontrollen blivit lidande. Genom riksdagsbeslutet med anledning av proposition 2004/05:72 ändras förordningen så att avgiften för en kommunal nämnds tillsyn får användas till annat än provtagning och undersökning. Se vidare bilaga 3.

3.4 Ekonomiskt stöd till småskalig livsmedelsproduktion

Jordbruksverket och Livsmedelsverket har i en rapport från 2005 gjort en sammanställning över vilka stödmöjligheter som finns för småskalig livsmedelsproduktion. Verken har i sin sammanställning tagit med företagsinriktade investeringsstöd, stödformer som är mer inriktade på näringslivsfrämjande insatser och s.k. mjuka stöd som t.ex. kompetensutveckling. Verkens genomgång visar att enbart förädlingsstödet och i viss mån projektstöden inom miljö- och landsbygdsprogrammet har det specifika syftet att främja småskalig livsmedelsproduktion. Dessa stöd beskrivs närmare nedan.¹⁷

Miljö- och landsbygdsprogrammet, LBU (2000–2006)

EU har beslutat att stödet till miljö- och landsbygdsutveckling skall öka på bekostnad av det mer traditionella stödet till jordbruket.¹⁸ Det svenska miljö- och landsbygdsprogrammet för perioden 2000–2006 (LBU) omfattar ekonomiskt stöd som skall bidra till en ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar utveckling på landsbygden. Stöden är delvis finansierade av EU. Jordbruksverket är utbetalande och förvaltande myndighet. De flesta stöden beslutas av länsstyrelserna. LBU består av bl.a. följande stödåtgärder:

- *Förädlingsstöd*: Investeringsstöd ges till företag som förädlar och saluför jordbruksprodukter, men riktar sig främst till småskaliga livsmedelsföretag och företag som genomför innovativa projekt.
- *Projektstöd för utveckling av landsbygden*: Stöd som skall främja utvecklingen och genom samverkan förstärka och komplettera andra åtgärder för utveckling av landsbygden. Projektstöden är främst avsedda för andra insatser än investeringar.
- *Kompetensutveckling (K2)*: Stöd ges till utbildningar som riktas mot lantbruksföretag eller andra med anknytning till lantbruket.
- *Investeringsstöd till jordbruks-, trädgårds- och renskötsel-företag*: Stöd lämnas till företag i vilka kompletterande verksamhet såsom bl.a. turism, hantverk, småskalig förädling och försäljning av gårdsprodukter som har nära anknytning till lantbruk kan ingå.

¹⁷ Se även Livsmedelsekonomiska institutet, 2004.

¹⁸ Livsmedelsekonomiska institutet, 2004.

- *Startstöd till unga jordbrukare*: Startstöd ges till företagare under 40 år som för första gången etablerar sig som företagare i ett jordbruks-, trädgårds- eller renskötsel företag.

Nytt landsbygdsprogram (2007–2013)

EU:s jordbruksministrar fattade i juni 2005 beslut om vilka kriterier som skall gälla för stöd för landsbygdens utveckling under perioden 2007–2013. Det nya programmet för landsbygdsutveckling är uppbyggt kring fyra prioriterade områden: förbättrad konkurrenskraft inom såväl jord- som skogsbruk, förbättring av miljö och markförvaltning, diversifierad ekonomi och god livskvalitet på landsbygden samt innovativ lokal landsbygdsutveckling. Utifrån rådets beslut kommer en strategi för landsbygdsutveckling att fastställas, vilken kommer att ligga till grund för nationella strategier.¹⁹ Den parlamentariska Landsbygdskommittén har tagit fram förslag till övergripande strategier för det nya landsbygdsprogrammet. Vidare har Jordbruksverket på regeringens uppdrag tagit fram ett tekniskt underlag för det nya landsbygdsprogrammet.

Strukturfonderna

EU:s strukturfondsprogram 2000–2006 är uppdelat i tre målprogram och fyra gemenskapsinitiativa samt medel till fiskerinäringen och till innovativa åtgärder. Den småskaliga livsmedelsproduktionen kan bl.a. få stöd genom följande program och initiativ:

- *Mål 1-programmet* är inriktat på att stärka och utveckla tillväxten i näringslivet, stärka regionens dragningskraft så att nya företag etableras och utflyttning motverkas. Mål 1 är indelat i två områden, södra skogslansregionen och norra Norrland.
- *Mål 2-programmet* syftar till att stimulera näringslivsverksamheten i utsatta industri- och landsbygdsregioner. För vart och ett av de fyra målområdena finns särskilda program utarbetade.
- *Växtkraft mål 3* skall stärka individens ställning på arbetsmarknaden genom bl.a. kompetensutveckling för att därigenom bidra till tillväxt och ökad sysselsättning. Insatserna riktar sig särskilt till små och medelstora företag eller arbetsplatser.
- *Leader+* är ett gemenskapsinitiativ som syftar till att främja landsbygdsutveckling med ett underifrånperspektiv. Stöden handläggs av tolv lokala aktionsgrupper.

Övriga stöd

Dessutom tar Jordbruksverket och Livsmedelsverket upp följande stöd i sin rapport från 2005:

- *Landsbygdsstöd* får lämnas till privatägda små och medelstora företag, med undantag för företag med verksamhet inom jordbruk, fiske eller transport. Stöd lämnas av länsstyrelserna för investeringar i byggnader, anlägg-

¹⁹ Jordbruksdepartementet, pressmeddelande den 21 juni 2005.

ningar, maskiner, inventarier samt till produktutveckling, marknadsföring och liknande som inte har karaktären av driftskostnader.

- *Stöd till start av näringsverksamhet:* Syftet med detta arbetsmarknadspolitiska stöd är att ge företrädesvis arbetslösa som inte kan få ett arbete och som har förutsättningar för att starta egen verksamhet bidrag till försörjningen under inledningsskedet av verksamheten.

Omfattningen av stöd till småskalig livsmedelsproduktion

Jordbruksverket och Livsmedelsverket har i sin rapport från 2005 uppskattat omfattningen av hur olika stödformer har stöttat den småskaliga livsmedelsproduktionen. Sammanlagt uppskattas att den småskaliga livsmedelsproduktionen har fått ca 426 miljoner kronor under åren 2000–2004 (se tabell 5 i bilaga 1). Cirka 70 % av LBU:s förädlingsstöd har gått till småskaliga företag, medan motsvarande uppgift för förädlingsstödet inom de båda mål 1-programmen är 30–40 %.

3.5 Utbildning, forskning och statistik inom livsmedelsområdet

Gymnasie- och högskoleutbildningar inom livsmedelsområdet

Gymnasieskolans livsmedelsprogram syftar bl.a. till att ge grundläggande kunskaper för arbete inom livsmedelsindustrin. I programmet ingår kunskap om produktion och hantering av livsmedel, och en viktig del i utbildningen är kännedom om svenska livsmedelstraditioner, liksom bl.a. kännedom om internationella föreskrifter och överenskommelser inom livsmedelshanteringsområde. Antalet elever på livsmedelsprogrammet uppgick i oktober 2003 till sammanlagt 1 441, varav 1 020 kvinnor. Detta innebär att det fanns mellan 400 och 500 elever per årskull. Programmet gavs vid 29 skolor med kommun eller landsting som huvudman.²⁰

Vid universitet och högskolor finns möjlighet att studera ett flertal olika ämnen inom livsmedelsområdet. Som exempel kan nämnas agronomprogrammet vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) och det nya livsmedelsprogrammet vid Umeå universitet. Livsmedelsprogrammet i Umeå är en ny tvåårig yrkesutbildning som skall ge grundläggande kunskaper i förädling av råvaror och hantering av mat samt kunskaper i produktionsteknik och ekonomi. Programmet vänder sig till dem som är intresserade av att arbeta inom livsmedelsbranschen eller som kanske har funderat på att utveckla egna produkter. En närmare genomgång av olika utbildningar görs i bilaga 5.

Andra utbildningsaktörer

I Livsmedelsverkets och Jordbruksverkets rapport från 2005 görs en genomgång av utbildningsaktörer med småskaliga livsmedelsförädlare som mål-

²⁰ Skolverket, 2004 samt webbplatsen www.skolverket.se.

grupp, bl.a. Eldrimner, Centrum för praktisk livsmedelsteknik på Gotland (Livstek), Institutet för livsmedel och bioteknik (SIK), Jämtlands läns institut för landsbygdsutveckling (JiLU), Meny, Agroax, kvalificerade yrkesutbildningar (KY), högskolorna och ett antal företag som erbjuder hygienutbildningar. I rapporten görs bedömningen att det finns få permanenta utbildningsaktörer som direkt har småskaliga livsmedelsföreläsare som uttalad målgrupp och att kvaliteten på utbildningen varierar mellan aktörerna.

Forskning inom området småskalig livsmedelsproduktion

Det finns olika definitioner på vad som kan betraktas som livsmedelsforskning. Forskning som på något sätt anknyter till området småskalig livsmedelsproduktion kan ha olika inriktning. Livsmedels-Sverige beskriver livsmedelsforskningen i Sverige som "sådan forskning som berör de delar av livsmedelskedjan som följer efter slakt och skörd". Därtill kommer näringslära, toxikologi och hygien, som inte lika självklart hör till någon del av livsmedelskedjan eftersom de kan beröra flera olika delar av densamma. Enligt uppgift från Livsmedels-Sverige omfattar livsmedelsforskningen ca 950 årsverken fördelat på livsmedelsföretag, universitet, högskolor och forskningsinstitut. Av de ca 350 årsverken vid universitet, högskolor och forskningsinstitut är omkring en fjärdedel finansierade av näringslivet.

Livsmedelsforskningen kan, enligt Livsmedels-Sveriges webbplats, delas in i områden som kost och hälsa, livsmedlens fysik, kemi och biologi, livsmedels-säkerhet, process- och produktionsteknik samt ett antal mindre områden som energi, arbetsmiljö, produktutveckling och ekonomi. Av den offentligt finansierade forskningen vid universitet, högskolor och forskningsinstitut går ca 31 respektive 24, 14 och 14 % till de fyra förstnämnda områdena. Fördelat på orter går mest offentliga medel till Lund och mest privata till Göteborg. Däri ingår industrins basfinansiering och utvecklingsprojekt vid Institutet för Livsmedel och Bioteknik AB i Göteborg (SIK). Lund, Göteborg och Uppsala är dominerande orter i livsmedelsforskningen, men även i Stockholm och Umeå och i viss mån Linköping och Kalmar finns forskning och utbildning inom området. Vid Örebro universitet finns bl.a. en professur i måltidskunskap. I Stockholm finns livsmedelsrelaterad forskning och utveckling vid Karolinska Institutet, Handelshögskolan och KTH. Att ge en rättvisande bild av skillnaderna mellan orterna är svårt, men forskningen har olika tyngdpunkt i de olika orterna.

Ett forskarnätverk med forskare från olika forskningsinstitutioner i landet och från olika discipliner har byggts upp med resurser från SLU. Flera forskningsfrågor har identifierats i nätverket, bl.a. behovet av mer kunskap rörande småskaliga tekniska lösningar och effektiv logistik, entreprenörskap, konkurrenskraft och marknadsföring.

Det är svårt att inom livsmedelsforskningen i Sverige hitta någon forskningsinstitution som direkt forskar om situationen för den småskaliga livsmedelsfördlingen. Det bedrivs dock forskning på flera institutioner som direkt behandlar delar av produktionskedjan inom den småskaliga livsmedelsproduktionen, t.ex. transporter, landsbygdsutveckling och livsmedelskvalitet.

Forskningen på området kan också ingå i generell ekonomisk forskning om småföretag eller tangeras av annan livsmedelsforskning (se vidare bilaga 5).

Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas) finansierar grundforskning och behovsstyrd forskning inom områdena miljö, areella näringar och samhällsbyggande. Formas skall främja en ekologiskt hållbar tillväxt och utveckling i samhället, mång- och tvärvetenskaplig forskning samt internationellt forskningssamarbete och erfarenhetsutbyte. Rådet ansvarar vidare för information om forskning och forskningsresultat. Formas ansvar för just livsmedelforskningen gäller för närvarande främst produktionen av råvaror till livsmedel. Forskning som avser hur växtodlingen och djurhållningen skall producera råvara av hög kvalitet är viktig. Livsmedelssäkerhet i meningen råvarans innehåll av olika toxiska ämnen är prioriterat, liksom forskning som belyser sambandet mellan råvaruegenskaperna och livsmedlens smak, näringsvärde och hälsoeffekter. Småskalig livsmedelsförädling är i sig inget prioriterat forskningsområde.²¹

Dessutom kan ett antal andra forskningsfinansiärer nämnas. Verket för innovationssystem (Vinnova) ger stöd till svenska industriforskningsinstitut och kan enligt Formas sägas ha ansvar för finansiering av forskning kring vidareförädling av livsmedelsråvaran till produkter. Vetenskapsrådet har ansvar för stöd till grundforskningen.²² Stiftelsen Lantbruksforskning (SLF) finansierar ett antal forskningsprojekt inom området och Stiftelsen för miljöstrategisk forskning (Mistra) finansierar bl.a. det tvärvetenskapliga livsmedelsforskningsprogrammet Mat 21. Även Naturvårdsverket har en del forskning och utredningar med anknytning till bl.a. lokal mat.²³

Livsmedelsstatistik

Jordbruksverket är statistikansvarig myndighet för den officiella statistiken på jordbruksområdet. Jordbruksverket ger bl.a. ut Jordbruksstatistisk årsbok, vilken innehåller jordbruks- och livsmedelsstatistik. Statistiken produceras av Jordbruksverket, Statistiska centralbyrån (SCB) och av andra statliga myndigheter och av organisationer med anknytning till jordbruket. Sedan 2001 innehåller årsboken även information om livsmedel. På verkets webbplats finns olika uppgifter om livsmedelsindustrin, såsom produktion, antal sysselsatta, import och export. Dessutom finns bl.a. uppgifter om livsmedelskonsumtionen enligt nationalräkenskaperna, livsmedelskvalitet, detaljhandelspriser samt konsumentprisindex för livsmedel. Fiskeriverket ansvarar för officiell statistik inom fiske och vattenbruk. Verket publicerar bl.a. Fakta om svenskt fiske och fiskkonsumtion.

²¹ Webbplatsen www.formas.se.

²² Formas, 2004.

²³ E-brev från Regional mat.

4 Den småskaliga livsmedelsproduktionens möjligheter

En del i miljö- och jordbruksutskottets uppföljning har varit att kartlägga den småskaliga livsmedelsproduktionens möjligheter och betydelse. I detta kapitel redovisas resultatet av vad som har framkommit under uppföljningen.

4.1 Tillväxt, sysselsättning och regional utveckling

Småföretagen blir allt viktigare

Under uppföljningen har det från många håll pekats på småföretagens betydelse för tillväxt och utveckling. Nutek har slagit fast att ”småföretagen kommer att ha en nyckelroll för tillväxten i den svenska ekonomin framöver”.²⁴

Även inom livsmedelsområdet har småföretagens betydelse uppmärksamats, och den småskaliga produktionen har börjat lyftas fram som en näring som tas på allvar. Flera aktörer har under uppföljningen pekat på att det finns en utvecklingspotential, särskilt bland de lite större småföretagen, och flera aktörer pekar på att småföretagen blir allt viktigare, inte minst på landsbygden. Det pekas t.ex. på att det inte är sannolikt att storskaliga producenter startar nya verksamheter på landsbygden. Jordbruksdepartementet menar i en rapport att de mindre företagen kan ha en konkurrensfördel genom att snabbt kunna anpassa produktionen till konsumenternas efterfrågan och nya marknader. Från Livsmedelsföretagen (Li) har framförts att erfarenheterna visar att det är de mindre företagen som varit mycket framgångsrika med att ta fram nya produkter och bredda varuutbudet. Krav menar att historiskt har små företag ofta gått i bräschen för produkt- och metodutveckling och att det där finns kraft och innovationer som är nödvändiga för att ta ytterligare steg mot en hållbar livsmedelsproduktion.²⁵ En annan av aktörerna inom rådet, SIK – Institutet för livsmedel och bioteknik, framför följande i uppföljningen:

Små företag har också en inbyggd utvecklingskraft. Där finns många idéer som är utvecklingsbara och steget från att kläcka en idé till att börja bearbeta den praktiskt är mycket kortare i ett litet företag, som ofta kan arbeta mera obyråkratiskt och med snabbare beslutsvägar, än i större företag.²⁶

Små företag i allmänhet och småskaliga livsmedelsproducenter i synnerhet är ingen homogen grupp. I flera studier har pekats på att förutsättningarna skiljer sig åt mellan olika typer av företag. Nutek har t.ex. betonat att småföretagen utgör en heterogen massa med olika inriktning, förutsättningar och behov.²⁷

²⁴ Nutek, 2004b.

²⁵ Intervju Mer Vård Mat, Regional mat, LRF och e-brev från Krav. Ds 2005:22. Livsmedelsföretagen, 2005.

²⁶ E-brev från SIK.

²⁷ Nutek, 2004b.

SIK menar att det är viktigt att särskilja olika typer av företag eftersom tillgängliga resurser och kompetensnivåer kan skilja avsevärt: Ett företag med fem anställda har en annan organisation och andra behov än ett företag med 50 anställda, trots att båda kan kategoriseras som små företag.

Småskalig livsmedelsproduktion genererar tillväxt

Sysselsättningen inom jordbruket har minskat. En stor del av värdet av slutprodukten kommer numera från förädling av råvaran. I diskussioner rörande landsbygdens utveckling har därmed fokus kommit att flyttas alltmer från primärproduktionen till förädlingsledet.²⁸ Sveriges kommuner och landsting (SKL) menar i ett remissyttrande från 2005 att de areella näringarna är en viktig bas för landsbygden även i framtiden men att även andra aktörer har stor betydelse för utvecklingen. Bland annat pekar förbunden på att landsbygdsbefolkningens inkomstmöjligheter måste öka för att den framtida strukturomvandlingen skall kunna hanteras och ge människor möjlighet att bo på landsbygden. Ett viktigt led i detta arbete är enligt SKL att öka förädlingsgraden på landsbygdens produkter. Från Småkom, ett nationellt nätverk för små kommuner, framförs att de småskaliga livsmedelsföretagen har stor betydelse för landsbygdens utveckling och tillväxten i flertalet regioner.

I miljö- och jordbruksutskottets uppföljning har flera aktörer framfört att den småskaliga livsmedelsproduktionen genererar tillväxt och skapar arbetstillfällen på landsbygden. Som framgår av bilaga 1 finns ett stort antal småskaliga livsmedelsföretag i Sverige. I uppföljningen har det inte gått att få fram uppgifter över hur många personer som är sysselsatta inom den småskaliga livsmedelsproduktionen, med undantag för vissa delbranscher. Livstek har uppskattat att ca 17 000 personer arbetar i livsmedelsföretag med mindre än 50 anställda.

De företag som har ingått i uppföljningen har uttryckt att de ser den småskaliga livsmedelsproduktionen som viktig för landsbygden. Som exempel kan nämnas ett gårdsmejeri som pekar på att arbetstillfällen skapas på landsbygden där bostäder, skolor och kommunikationer redan finns. I t.ex. Jämtland ses småskalig livsmedelsproduktion som en viktig näring på landsbygden, och det pekas på att livsmedelsförädlingen ger människor på landsbygden ökat självförtroende. Statusen på livsmedelsproduktionen har höjts och blivit en viktig del i att landsbygden överlever. Jämtland har en lång livsmedelstradition och det finns många nya idéer kring livsmedelsförädling i länet. I fjällområdet uppges förädlingen av renkött vara en viktig näring.²⁹ I Uppland uppges tjänstemän vid Tierps kommun att varje initiativ som ger sysselsättning i kommunen har betydelse och att den regionala utvecklingen gynnas av företagande, och från Enköpings kommun uppges att den småskaliga livsmedelsförädlingen har en stor betydelse när det gäller att ge arbetstillfällen.

²⁸ Livsmedelsekonomiska institutet, 2004.

²⁹ E-brev från Sveriges Gårdsmejerier. Intervju Krokoms kommun, Almi Företagspartner Jämtland AB och Mer Vård Mat.

Det finns dock även aktörer som menar att utrymmet för småskalig livsmedelsproduktion i Sverige endast är marginellt. Svenska konsumenter är vana att handla i en butik, och företrädare för Kött och Charkföretagen (KCF) menar att konsumenterna inte är villiga att betala vad köttet från gårdsslakterier kostar. Bland annat tjänstemän vid Jordbruksverket och företag i Uppland pekar på att det inte finns någon småskalig tradition i Sverige. Från Länsstyrelsen i Uppsala län har framförts att den samlade sysselsättningen i de småskaliga livsmedelsföretagen är av liten betydelse.³⁰

Jordbruksministern har framfört att den småskaliga livsmedelsförädlingen har en utvecklingspotential och att den främjar sysselsättning och service i glesbygd och på landsbygden och även livskraft i regionerna.³¹ I den av Jordbruksdepartementet nyligen presenterade rapporten om småskalig livsmedelsförädling görs bedömningen att både de små och de större företagen är viktiga för landsbygdens utveckling. Där framförs bl.a. att den småskaliga livsmedelsförädlingen kan bidra till ett ökat företagande och att den har haft en viktig roll för att bibehålla sysselsättningen på landsbygden. Även i Ipsos-Eurekas studie lyfts fram att lokal och regional mat skapar arbetstillfällen i närområdet.

Företagens syn på framtiden

I Ipsos-Eurekas undersökning från 2004 på uppdrag av Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) konstateras att för en del små producenter är det ett livsstilsval att syssla med småskalig livsmedelsproduktion. Många är självlärda, och verksamheten är ett komplement till annan verksamhet. Ambitionen är ofta hög när det gäller att utveckla den egna produkten, men intresset för att öka verksamheten är mindre. De mellanstora och stora producenterna av regionala livsmedel är ofta familjedrivna företag eller företag med anställda.

När det gäller företagens egen syn på framtiden är bilden blandad. Från Li och KCF uppges i uppföljningen att livsmedelsnäringen har haft det svårt på hemmamarknaden, där handeln är koncentrerad till ett fåtal aktörer som upplevs ha stor makt. Problemen gäller för både stora och små företag. När det gäller slakterierna finns enligt KCF en överkapacitet för både slakt och styckning. Organisationerna uppger även att det är dålig lönsamhet i t.ex. bageribranschen. Från Länsstyrelsen i Uppsala län framförs att många företag uppger att de har svårt att komma upp i en volym och en omsättning som ger underlag för en lönsam verksamhet.

I en enkätundersökning utförd av SLU i samarbete med Nordlandsforskning i Norge framkom att de småskaliga producenterna överlag har en positiv syn på företagets framtidsmöjligheter. Man har ambitioner att öka både försäljning och produktionsvolym samt att utveckla nya produkter. De producenter som svarade på enkäten uppgav att de kontinuerligt arbetade med att utveckla sina produkter och strävade efter att anpassa produkterna enligt kun-

³⁰ Intervju Jordbruksverket, företag i Uppland, Li och KCF samt e-brev från länsstyrelsen i Uppsala län.

³¹ Svar på interpellation 2003/04:415.

dernas önskemål. I Livsmedelsverkets och Jordbruksverkets utredning från 2005 framkom att ca 40 % av de företag som besvarade enkäten hade planer på att förändra verksamheten: 14 % planerade att öka antalet sysselsatta, 18 % att öka mängden produkter, 24 % att öka mängden producerad kvantitet och 17 % att öka antalet marknadskanaler.

4.2 Hållbar utveckling

Miljö och djurskydd

Riksdagen har beslutat att målet för livsmedelspolitiken bl.a. är att livsmedelsproduktionen skall vara ekologiskt hållbar. Vidare har riksdagen beslutat om 15 nationella miljö kvalitetsmål som i huvudsak skall vara uppnådda till år 2020. Frågan om livsmedel produceras på ett hållbart sätt får allt större uppmärksamhet. I denna uppföljning har flera aktörer pekat på att den småskaliga och lokala livsmedelsproduktionen bidrar till en hållbar utveckling bl.a. genom att minska på de miljömässigt höga transportkostnaderna. Råvarorna är ofta lokala och de färdiga produkterna säljs ofta i närområdet. En undersökning visar att råvarorna till företaget i de flesta fall kommer från den egna kommunen eller grannkommunen (63 %).³² SLU:s enkätundersökning från 2001 visar att för avsättning av produkterna vänder sig företagen i första hand till närområdet (58 %) och regionen (27 %). Från Tierps kommun har det framförts att eftersom den småskaliga livsmedelsproduktionen har så liten omfattning i nuläget har den troligen endast en marginell betydelse för miljön med avseende på transporter.

Flera företag har vidare betonat att många småskaliga producenter är anslutna till Krav eller på annat sätt är inriktade på en miljövänlig hantering. Samtliga företag som intervjuats i denna uppföljning har en sådan inriktning. Enligt uppgift från Krav är ca 300 småskaliga förädlingsföretag med mindre än 50 anställda anslutna. Enligt Krav är en större merpart av de anslutna företagen småskaliga. Ett stort antal förädlingsföretag har mindre än fem anställda.

Från Krav har i uppföljningen framförts att en förutsättning för att få en hållbar livsmedelsproduktion är att kommunikationen mellan konsumenter och producenter fungerar. Här spelar den småskaliga livsmedelsproduktionen en viktig roll:

Det är lättare att efterfråga och ta till sig information om mat som är producerad av mindre, lätt identifierbara företag än information från stora, diffusa företag som är verksamma på en global marknad. I det småskaliga finns en betydligt bättre förutsättning för en konkret dialog mellan konsumenter som efterfrågar en hållbar utveckling och producenter. För konsumenten kan det också kännas trovärdigare att tala direkt med bonden/bagaren/syltillverkaren än att tala med ett callcenter som hör till en koncern.³³

³² von Haartman, 2001.

³³ E-brev från Krav.

Enligt uppgift från Småkom sker produktionen av lokala livsmedel i t.ex. Jämtland och Dalarna i regel enligt kraven i Krav, utan att all produktion för den skall formellt sköts enligt Kravs regler. Från Länsstyrelsen i Uppsala län uppges att många av de mindre företagen är måna om att använda råvaror som de antingen tagit fram själva eller som de köper av lokala och/eller ekologiska uppfödare eller odlare. Många av de småskaliga producenterna har enligt länsstyrelsen en grundsyn och ideologi där det är viktigt att vara naturlig och miljömedveten. Från länsstyrelsen framförs även att ett ökat företagande på landsbygden kan minska arbetspendlingen in till städerna, vilket är positivt från miljösynpunkt.

En annan aspekt som uppmärksamats är småskalighetens betydelse för djurskyddet. Ett av de företag i Uppland som har ingått i uppföljningen uttrycker det på följande sätt:

Vårt måtto är att se till att grisarna lever ekologiskt och utan antibiotika och genmanipulerad mat samt har en bra livsmiljö. De lever utomhus i en stressfri miljö. Slakteriet har vi på gården bara för att grisen skall slippa en stressande transport. När man slaktar en stressad gris blir inte köttet bra.

Från Småkom har i uppföljningen framförts att djurskyddet förstärks i och med att små företag måste vara noga med kvaliteten på de djur som sedan används i livsmedelsförädlingen. Enligt Småkom är regionala konsumenter, men även andra köpstarka grupper i storstäderna, beredda att betala mer för produkterna om de har en hög kvalitet. De har även en möjlighet att se hur de enskilda producenterna sköter djurhållning och kvalitet. Även från Länsstyrelsen i Uppsala framförs att många småskaliga producenter vill ha kött från djur som de själva fött upp eller som de vet har haft ett bra liv och fått en värdig avlivning. Många vill inte skicka sina djur på långa transporter till storskaliga slakterier utan vill slakta djuren i eget slakteri eller hos en lokal slaktare.

Tidigare undersökningar visar att konsumenternas inställning till lokalt och regionalt producerade livsmedel är positiv. I Ipsos-Eurekas studie på uppdrag av SLU 2004 lyfts fram att lokal och regional mat upplevs som mer miljö- och djurvänlig och att den bidrar till en levande landsbygd. Framför allt att man vid köttproduktion behandlar djur väl och undviker långa transporter lyftes fram av många konsumenter i undersökningen.

Kulturarvet

I miljö- och jordbruksutskottets uppföljning har flera aktörer pekat på att den småskaliga livsmedelsproduktionen har väckt till liv ett hantverk som nästan hade dött ut, som exempelvis osttillverkningen i Jämtland, och att detta hantverk är en viktig del av kulturarvet.

Flera aktörer pekar också på betydelsen för det öppna landskapet och en levande landsbygd. Genom den satsning på småskalig livsmedelsförädling som gjorts i t.ex. Jämtland uppges flera aktörer att odlingslandskapet har

kunnat hållas öppet. Ett av de uppländska företag som har ingått i uppföljningen uttrycker målet för verksamheten på följande sätt:

Våra visioner är att kunna leva kvar på landsbygden och hålla markerna öppna för efterkommande generationer.

I uppföljningen har Småkom framfört att landsbygden blir mer attraktiv för permanent boende, men även fritidsboende, tack vare öppna landskap.

Folkhälsoaspekter

En annan fråga som har fått stor uppmärksamhet under senare år är sambandet mellan livsmedel och hälsa. Folkhälsoinstitutet och Livsmedelsverket har i en rapport tagit fram underlag till en handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen. I rapporten sägs bl.a. att livsmedelsbranschen genom sitt utbud av livsmedel, prissättning och marknadsföring utgör både en del av problemet och en del av lösningen för bättre matvanor.

Kvaliteten på den småskaligt och hantverksmässigt producerade maten lyfts fram av flera aktörer under uppföljningen. Företrädare för Småkom har framfört att "lokalt producerade produkter som regel har högre kvalitet och är färskare än livsmedel som kanske tar ett varv runt klotet innan de förädlas och konsumeras". Vidare framförs att lokala livsmedel inte behöver behandlas för att få en lång hållbarhet med konstlade metoder (kemikalier etc.). Även bl.a. Hushållningssällskapet och projektet Regional mat har lyft fram sambanden mellan livsmedel och hälsa. I det regionala tillväxtprogrammet för Uppsala län ingår en satsning på "livsmedel med hälsoeffekter" och där finns enligt länsstyrelsen mycket att utveckla för småskaliga livsmedelsföretag.

Från Krav har framförts att små livsmedelsföretag många gånger är aktiva på en regional marknad, vilket gör det lättare för konsumenterna att reflektera över maten de äter, se sambandet mellan odlingslandskapet, den biologiska mångfalden, betande djur och det som finns på tallriken. Denna känsla av sammanhang kan enligt Krav bidra till en bättre folkhälsa.

Från Eldrimner hävdas att de hantverksmässigt tillverkade livsmedlen är hälsosamma. Kopplingen mellan hantverksmässigt producerade livsmedel och hälsa kommer att stå i fokus på en mäsas som anordnas av Eldrimner hösten 2005. Bland annat behandlas den hantverksmässigt och icke-processade maten ur hälsoperspektiv och skillnaden gentemot industritillverkad mat, gamla sädeslag och deras inverkan på hälsan, traditionella konserveringsprocessers betydelse för hälsosam mat, forskning kring allergier och mjölkprodukter samt alternativa sötningsmedel inom bärfröförädling.

Integration

Ett av de intervjuade företagen i Uppland har i uppföljningen betonat den småskaliga livsmedelsproduktionens potential när det gäller integrationsaspekten. Företaget menar att det finns en outnyttjad resurs i form av stor kunskap och kompetens kring livsmedelsförädling bland många invandrare, vilken skulle kunna tas till vara på ett bättre sätt och leda till nya utveck-

lingsmöjligheter på lång sikt. Företaget menar att man kan lära sig nya sätt att arbeta samt samverka i slakt och styckning och produktutveckling.

4.3 Konsumenternas efterfrågan

Efterfrågan på småskaligt producerade livsmedel

Riksdagen har beslutat att komplettera det livsmedelspolitiska målet med att produktionen skall spegla konsumenternas efterfrågan. I uppföljningen har efterfrågan från konsumenterna uppmärksammats på olika sätt. Olika aktörer pekar på att den småskaliga livsmedelsproduktionen kommer konsumenterna till nytta genom att ge konsumenterna en mångfald produkter. Det har bl.a. framförts att småskalig förädling kan ses som en nischverksamhet som uppstår för att möta en diversifierad efterfrågan från konsumenterna. Bland annat KCF menar att gårdsslakterierna fyller en sådan nischfunktion. Bland de intervjuade företagen finns både sådana som betonar den småskaligt producerade matens exklusivitet och sådana som betonar att det är viktigt att livsmedlen finns att köpa på vanligt sätt i den lokala butiken.

I intervjuer har den småskaligt producerade matens lokala förankring förts fram av olika aktörer, särskilt i Jämtland. Från flera håll pekas på att konsumenterna uppskattar mat med tydligt ursprung. I uppföljningen pekar t.ex. ett gårdsmejeri på att intresset för lokal mat ökar och att möjligheten till enkel spårbarhet för konsumenten blir större med småskalig livsmedelsproduktion. I en rapport från Jordbruksdepartementet pekas på att det mer allmänt finns ett ökande intresse hos konsumenterna för mat med mervärden av olika slag.³⁴ Från Länsstyrelsen i Uppsala län menar man att de småskaliga producenterna på landsbygden måste hitta den marknad och de konsumenter som är beredda att betala ett högre pris som man kan ta för en vara med mervärden. Det är enligt länsstyrelsen svårt att i småskalig verksamhet komma ned till de styckkostnader som storskaliga producenter kan. Som mervärde nämner länsstyrelsen bl.a. miljöaspekterna och att livsmedlet kan ingå i en helhetsupplevelse med bl.a. gårdsbutik, besökspaket, evenemang, boende och mat.

En undersökning från Ipsos-Eureka 2004 visar att det finns ett matintresse och att konsumenterna värderar mat som är producerad i Sverige. Att maten är lokalt eller regionalt producerad är däremot inte något av de främsta kriterierna. Av de 2 250 konsumenter som ingick i undersökningen svarade 26 % att det är viktigt eller mycket viktigt att livsmedlet är närproducerade och 22 % att det är viktigt eller mycket viktigt att de kommer från en mindre producent. Allra viktigast är att livsmedlet smakar bra (97 %), är färskt (93 %) och av hög kvalitet (92 %). I undersökningen framkommer dock att det finns en skillnad mellan storstad och landsbygd. I studien framkom att konsumenterna i en storstadsregion (Stockholm) lägger mindre vikt vid det lokala än konsumenterna i en mindre kommun med en levande jordbruksbygd

³⁴ Livsmedelsekonomiska institutet, 2004. Intervju Li och KCF. E-brev från Sveriges Gårdsmejerister. Ds 2005:22.

och närhet till livsmedelsproduktion (Motala). I Stockholm svarar ca 30 % att de köper regional mat varje vecka, medan motsvarande andel är drygt 70 % på Gotland.

Samtidigt uppfattas den regionala maten som dyr och svår att få tag i. I undersökningen framkommer att ca 90 % av konsumenterna vill köpa de regionalt producerade livsmedlen i livsmedelsbutiken. Mellan 4 och 7 % vill köpa livsmedlen på torget, i specialbutiker, saluhallar eller direkt hos producenten. Dessutom betonar konsumenterna vikten av en tydlig avsändare för det regionalt producerade livsmedlet. Det är framför allt regionalt producerat kött och chark och grönsaker som konsumenterna vill köpa framöver.³⁵

Det har genomförts flera undersökningar om vilka prioriteringar som konsumenterna gör när de väljer livsmedel, t.ex. kring prisets betydelse. I uppföljningen har flera aktörer framfört att konsumenterna verkar vara beredda att betala mer för att få lokalt, småskaligt tillverkade livsmedel av hög kvalitet, men att det finns gränser för konsumenternas betalningsvilja. Från t.ex. KCF menar man att konsumenterna inte är villiga att betala vad köttet från de allra minsta slakterierna kostar.³⁶ Jordbruksdepartementet pekar i sin rapport från 2005 dessutom på att konsumenternas beteende inte alltid är konsistent:

Ibland säger konsumenter som tillfrågas att etik och moral spelar roll för valet av livsmedel och att priset inte är av avgörande betydelse, men detta motsägs av vad de sedan faktiskt köper, visar undersökningar. Samtidigt finns också undersökningar som visar att god information ger konsumenterna möjlighet till medvetna val.

Från länsstyrelsen i Uppsala län framförs att konsumenterna i Sverige ger dubbla budskap:

Dels vill de ha billiga varor, dels vill de ha svenska, naturliga och sunda produkter. Är det kött och mjölk, vill man att det ska komma från djur som haft det bra och levtt ett naturligt liv. Ändå väljer de flesta konsumenter en billig vara framför en dyr.

Från LRF betonas att det finns en tydlig efterfrågan från konsumenterna och att det är viktigt med kunniga konsumenter. LRF pekar på att kundundersökningar visar att konsumenter vill köpa livsmedel i butik. Projektet Mer Värld Mat i Jämtland har visat att man kan nå konsumenter via butiker. Hushållningssällskapen har uppmärksammat att det finns intresse från t.ex. restauranger för att använda lokala livsmedel, men att det förutsätter att tillräckliga mängder produceras. Även Livsmedelsverkets utredning från 2001 uppmärksammade olika exempel på storhushåll och hotell som börjat servera lokala menyer för att stimulera ökad efterfrågan på lokalt producerade livsmedel.

Handeln

Småskaligt producerade livsmedel når konsumenterna på olika sätt, både genom dagligvaruhandeln och på annat sätt, t.ex. torghandel och gårdsförsäljning. I miljö- och jordbruksutskottets uppföljning har ett flertal aktörer pekat

³⁵ Ipsos-Eureka, 2004.

³⁶ Intervju företag i Jämtland, Almi Företagspartner Jämtland AB, Eldrimner, Li och KCF.

på handelns intresse för småskaligt producerade livsmedel. Som exempel kan nämnas att lokalt producerade livsmedel ofta finns i butikerna i Krokoms kommun och att detta även används i marknadsföringen.

Samtidigt pekar många aktörer på att småskaliga livsmedel tillhandahålls på annat sätt än genom butiker. Ett exempel på detta är Bondens egen marknad. Lantbrukaren skall själv ha odlat, fött upp eller förädlad det som säljs på marknaden. Allt det som produceras skall ligga inom 25 mils radie från marknaden och räknas därmed som närproducerat. År 2005 finns Bondens egen marknad enligt uppgift på 14 platser i landet. Förra året deltog knappt 300 företag och i genomsnitt omsatte varje företag 4 000 kr per dag. Intresset från konsumenterna uppges vara stort, vilket har bidragit till att flera Bondens egen butik som har öppet året runt har öppnats eller planeras. I Stockholm och Västerås finns Bondens egen butik, och i bl.a. Göteborg och Växjö finns sådana planer. Ett annat exempel är Nätverket Bondens egen som är en webb-baserad mötesplats, där småskaliga producenter möter inköpare, och i förlängningen konsumenter direkt på Internet.

Ipsos-Eurekas undersökning visar att ca 75 % av butikerna alltid eller nästan alltid erbjuder lokalt eller regionalt producerat bröd, knappt 70 % chark och ca 60 % av butikerna har lokal eller regional potatis. Drygt hälften av butikerna upplevde att kunderna ofta eller ibland efterfrågar lokalt producerade livsmedel (i första hand grönsaker och charkprodukter). Knappt 80 % av handlarna ansåg att det var lönsamt att sälja lokal och regional mat. Butikerna ser mervärden i att erbjuda lokal och regional mat i sitt sortiment och menar också att det är lönsamt att sälja sådana livsmedel. Enligt undersökningen ställer handeln dock vissa minimikrav på kvalitet, hygien och logistik som producenterna måste leva upp till för att släppas in i sortimenten. I undersökningen framkom att det finns en öppenhet för att lyfta fram de småskaligt producerade livsmedlen genom demonstrationer och skyltning. De flesta butikerna uppfattar att de har möjlighet att påverka utbudet i den egna butiken, även om sortimenten är styrda centralt av kedjorna. I undersökningen framkom att det är viktigt att produkterna når upp till en viss volym för att vara aktuella för sortimentet.

4.4 Småskalig livsmedelsproduktions betydelse för andra näringar

Jordbruket

Under miljö- och jordbruksutskottets uppföljning har flera aktörer pekat på att den småskaliga livsmedelsproduktionen kan vara ett komplement till och en förutsättning för utövandet av andra näringar. Jordbruksdepartementet har i en rapport från 2005 pekat på att en ökad förädling i den areella produktionen parallellt med en ökad diversifiering till andra näringsverksamheter kan medverka till en bredare ekonomisk bas för jordbruksföretagen med betydelse för

landsbygdens samlade utveckling. Bland annat Jordbruksverket och Livsmedelsverket har i sin rapport från 2005 pekat på att för en del producenter finns få alternativ till utkomst om man vill fortsätta att verka på landsbygden. Genom att själv förädla sina produkter kan man fortsätta att t.ex. hålla djur på sin gård.

I den enkätundersökning som gjordes inför Jordbruksverkets och Livsmedelsverkets rapport framkom att det var få företag som kombinerade flera näringar, t.ex. livsmedelsförädling och turism, men samtidigt bör det beaktas att svarsfrekvensen i undersökningen var låg. Jordbruksverkets statistik visar att antalet jordbruksföretag med annan inkomstbringande verksamhet har ökat i alla län. När det gäller förädling och försäljning av gårdsprodukter ökade antalet från 621 företag år 1999 till 904 företag år 2003. En SCB-undersökning från 2002 pekar på en mer utbredd förekomst av kompletterande verksamhet för jordbruksföretagen (2 501 företag med direktförsäljning av gårdsprodukter). Jordbruksverket menar att också LRF:s statistik visar att den kompletterande verksamheten för jordbruksföretagen har ökat.³⁷ LRF har i uppföljningen framfört att man ser en tydlig koppling mellan den småskaliga livsmedelsförädlingen och jordbruket. En undersökning från LRF (där 60 000 av 90 000 lantbruksmedlemmar i LRF svarade) visar att drygt 2 100 medlemmar bedriver verksamhet inom området regional mat och 2 400 medlemmar ser utvecklingsmöjligheter inom området. Merparten av dessa är enmansföretag med låg omsättning.

Från flera företag som ingått i denna uppföljning pekas på att småskalig livsmedelsförädling ger möjlighet till fortsatt jordbruk i glesbygden. Från Eldrimner menar man att jordbruket kan sägas stå vid en skiljeväg – antingen måste man som jordbrukare utöka för att överleva eller själv försöka med förädling av livsmedel. Genom att själv förädla jordbruksprodukterna kan bonden få ut ett högre kilo- och literpris. Sveriges kommuner och landsting (SKL) menar att den småskaliga livsmedelsproduktionens betydelse varierar stort mellan olika delar av landsbygden men att det generellt är ett område som många vill satsa på. Det handlar enligt SKL till stor del om att kunna vidareutveckla bygdens råvaror på plats och få större inkomster.³⁸

Från Småkom har följande framförts i uppföljningen:

Vidareförädling av lokala/regionala råvaror betyder att lantbruken kan bli kvar och t.o.m. stärkas samtidigt som regionen/kommunen ifråga får ett bredare och mer hållbart näringsliv. Förädlingsgraden i regionerna/kommunerna ökar samtidigt som lantbrukens ekonomi som regel stärks. Detta ser vi exempelvis av utvecklingen i Jämtland och Dalarna, där t.ex. Siljans Chark redan räddat många lantbruk i hela länet samtidigt som man bidragit till fler jobb inom andra näringar som transporter och turism. Dessutom har denna utveckling stimulerat andra småskaliga livsmedelsföretag i regionen att starta eller utveckla sin verksamhet – produktion av bröd, grönsaker, svamp, bär och frukt m.m. Det sätt på vilket de nämnda två länen och deras aktörer organiserat verksamheten ga-

³⁷ Jordbruksverket, 2005.

³⁸ Intervju företagare i Jämtland och Uppland samt Eldrimner. E-brev från SKL.

ranterar en långsiktig uthållighet. Marknadsföringen bygger dessutom på egna insatser och är inte beroende av större grossister m.m.

Hushållningssällskapens förbund har i ett remissyttrande från 2004 pekat på att jordbruket är en förutsättning för att bevara och utveckla en hållbar och bärkraftig landsbygd i de fjällnära områdena. För att uppnå ett långsiktigt bevarande och utveckling av jordbruket krävs det att samhället är med och stöttar såväl produktion av livsmedel som de mervärden som jordbruksföretagarna producerar. Hushållningssällskapen har vidare framfört att de ser de lokalproducerade livsmedelsråvarorna som en viktig bas för att utveckla de alltmer efterfrågade lokala livsmedelsprodukterna. Enligt Krav finns en tendens till ökning av bildande av ekonomiska föreningar regionalt inom lantbruksnäringen.

Länsstyrelsen i Uppsala menar att livsmedelsförädling kan vara ett alternativ för lantbrukare som funderar på ändrad inriktning med fokus på kompletterande verksamheter. Från länsstyrelsen konstateras att ”många personer i länet säger sig vilja starta någon verksamhet, t.ex. slakteri, charkuteri eller bageri, men få nya företag startas trots generösa bidragssystem”. Från länsstyrelsen framförs att de tilltänkta nyföretagarna brukar framföra besvärliga regelsystem och svag lönsamhet som hinder för att starta nya, småskaliga förädlingsföretag.

Turismen

Flera aktörer har under uppföljningen betonat den småskaliga livsmedelsproduktionens betydelse för turismen. Ett exempel på en kommun där detta är tydligt är Krokom i Jämtlands län. Från kommunen pekar man på att företagen gör att kulturlandskapet hålls öppet och att de små livsmedelsföretagen i kommunen tar emot tusentals besökare varje år. Öppna landskap, betande djur och en levande fåbodkultur är viktigt för besöksnäringen i Jämtland. Även från Enköpings och Tierps kommuner framförs att den småskaliga livsmedelsproduktionen troligen är betydelsefull för turistnäringen. Det är positivt att kunna handla lokalt, även för de bofasta. I Uppland lyfts gårdsbutiker och serveringar fram av länsstyrelsen och i Hushållningssällskapets projekt Se och smaka på Uppland. Flera av de besökta företagen i Jämtland och Uppland kombinerar livsmedelsproduktion med olika aktiviteter inom besöksnäringen.

Hushållningssällskapens förbund har framfört att man upplevt ett starkt ökat intresse för upplevelseturism där naturen och den lokalproducerade maten är viktiga ingredienser. Från hushållningssällskapens sida försöker man stimulera företagen till att bygga broar mellan småskalig livsmedelsproduktion och t.ex. turismen och restaurangnäringen. Intresset för upplevelseturism bör enligt hushållningssällskapen ge goda möjligheter för jordbrukarna till utveckling av olika former av upplevelseturism där mat och kultur är exempel på viktiga beståndsdelar. Även LRF menar att det finns en tydlig koppling till besöksverksamheten och upplevelser. Som exempel nämns strutsfarmer som kombinerar primärproduktion med livsmedel, övernattning och upplevelse.

LRF pekar på att sådana positiva erfarenheter finns i Frankrike, Italien och Tyskland.

Rennäringen

Småskalig förädling av renkött är ett viktigt komplement till rennäringen och andra samiska näringar. Från bl.a. projektet Mer Vård Mat framförs att det finns en utvecklingspotential när det gäller förädling av renkött. Tidigare har mycket renkött sålts som råvara och förädling har skett på annat håll, men från projektet menar man att det går att förädla mycket mer lokalt. Det framhålls att renkött är nyttigt, fettsnålt och proteinrikt samt att Slow Food har satsat på rökt renkött (suovas).

Sametinget har i ett underlag för tillväxtprogrammen 2004–2007 pekat på det ökande intresset för regional kultur och mat:

I dag är det mer det regionala och lokala köket som står i centrum för professionella matlagares och vanliga konsumenters intresse. Att förfina och utveckla regionernas råvaror och matkultur har blivit ett allt nödvändigare konkurrensmedel för att kunna hävda sig i restaurang- och livsmedelsbranscherna. Det är därför viktigt att föra fram den samiska traditionen och kulturen och koppla samman detta vid marknadsföringen av renprodukter tillsammans med andra lokala och regionala matprodukter.

Samverkan med storskalig livsmedelsproduktion

Under uppföljningen har flera aktörer pekat på att det i Jämtland finns exempel på samarbete mellan småskaliga producenter och det storskaliga mejeriföretaget Milko, som t.ex. i sin marknadsföring betonar regional identitet. De tre gårdsmejerierna Åsberget, Raftsjöhöjden och Bränna (Jämtspira) har tillsammans med Milko bildat Ostsyndikatet för att tillverka osten Vålåloffen som Milko äger varumärket till. Osten, som är en regional specialitet, försvann ur sortimentet på 1960-talet när mejerierna mekaniserades. För de småskaliga företagen är det intressant att samarbeta med storskaliga företag när det gäller t.ex. distributionen. För den stora producenten ger samarbete med de små mejerierna en möjlighet när det gäller att säkra Jämtlands position inom osttillverkning.³⁹ I Uppland framför några småskaliga slakteriföretag att man hoppas på mer samarbete med Swedish Meats och verksamheten vid slakteriet i Uppsala. Från länsstyrelsen i Uppsala uppges att de stora slakterierna kan ha svårt med små djurgrupper, med för små djur (vissa lantraser uppfyller inte de stora slakteriernas krav på vikt och storlek) samt med att leverera rätt djur tillbaka till dem som vill vidareförädla och marknadsföra det egna köttet.

³⁹ Intervju LRF, Krokoms kommun och Mer Vård Mat samt Åsling, 2004.

4.5 Livsmedelsproduktionen och de regionala tillväxtprogrammen

En del i den regionala utvecklingspolitiken är de s.k. regionala tillväxtprogrammen, tidigare regionala tillväxtavtal (se bilaga 2). Det har ingått i miljö- och jordbruksutskottets uppföljning att översiktligt kartlägga i vilken mån livsmedelsproduktionen ses som en tillgång för den regionala tillväxten.

De regionala tillväxtavtalen 2000–2003 hade som syfte att främja tillväxt och sysselsättning genom att stimulera till fördjupad samverkan mellan myndigheter, näringsliv och andra intressenter. Av uppföljningen för år 2003 framgår att hälften av medlen satsades på näringslivsutveckling. Livsmedelssektorn omnämns explicit endast när det gäller Skåne län. Enligt Region Skåne har tillväxtavtalet i Skåne bidragit till ”att stärka innovationssystem inom livsmedelssektorn”. Vidare har ca 3 % av medlen satsats på landsbygdsutveckling. Även när det gäller Västerbottens län omnämns en satsning på landsbygdens utveckling och areella näringar (5 % av de beslutade medlen under 2003 i Västerbottens län).⁴⁰

De regionala tillväxtprogrammen för perioden 2004–2007 skall inriktas på insatser som är viktiga för näringslivets utvecklingskraft. Nutek har följt upp arbetet inom de regionala tillväxtprogrammen under år 2004. Av Nuteks uppföljning framgår att livsmedel lyfts fram i bl.a. Halland, Gotland och Västra Götaland. När det gäller Halland noterar Nutek följande:

Arbetet inom tillväxtområdet livsmedel utgår från en gemensam plattform, MatHalland, som innebär att integrerade lösningar byggs upp för att tillgodose företagets behov. Arbetet i MatHalland sker också genom medverkan i olika samarbetsorganisationer samt genom initiering, samordning och support av projekt. MatHallands aktiviteter kopplas till tre utvecklingsområden: 1. affärs- och marknadsutveckling, 2. profilering av halländsk mat och matregionen Halland samt 3. innovationsutveckling i företag och nätverk.

Nuteks övergripande slutsats är att det inte finns några behov av att förändra tillväxtprogrammets grundläggande uppläggning. I stället handlar det om att bygga vidare på det engagemang som finns och om att utveckla de delar i arbetsformen där det finns utvecklingsmöjligheter. Ett utvecklingsområde gäller de nationella myndigheternas medverkan där Nutek under år 2004 noterat vissa brister. Nutek ser också som sin uppgift att i dialog initiera ett utvecklingsarbete.⁴¹

Glesbygdsverket publicerade i februari 2005 en rapport där man konstaterade att gles- och landsbygder inte är speciellt synliggjorda i de regionala tillväxtprogrammen. Företagande har en central roll i samtliga läns tillväxtprogram, och verket konstaterar att på regional nivå genomförs omfattande insatser för företagsutveckling och entreprenörskap. Glesbygdsverket konstaterar dock att det inte finns någon systematisk kunskap om företagande i gles-

⁴⁰ Näringsdepartementet, 2004.

⁴¹ Nutek, 2005a samt webbplatsen www.nutek.se.

och landsbygder, vilket delvis beror på det knappa och bristfälliga statistiska underlaget.

Under miljö- och jordbruksutskottets uppföljning har flera aktörer pekat på att livsmedel och landsbygdsfrågor ofta inte finns med i arbetet med tillväxtprogrammen. Bilden bekräftas av intervjuer på Livsmedelsverket. Enligt tjänstemännen där har det varit svårt att få in livsmedelsområdet i arbetet med regional utveckling. I arbetet med regionala tillväxtavtal har Livsmedelsverket sett sin roll som att vara rådgivare till länsstyrelserna, men ingen har hittills efterfrågat verkets tjänster. Detta bekräftas av Näringsdepartementets uppföljning, där det framgår att Livsmedelsverket enligt regleringsbrevet för 2003 hade i uppdrag att delta i uppföljningen av regionala tillväxtavtal, men att verket inte deltagit. När det gäller Uppsala län så har det enligt LRF Mälardalen varit svårt att få in livsmedel i utvecklingsprogrammet, trots att det inom länet finns mycket kompetens inom livsmedelsområdet, bl.a. genom SLU och Livsmedelsverket. Från Länsstyrelsen i Uppsala pekas bl.a. på att en av huvudtankarna i det regionala tillväxtprogrammet är att se över regelförenklingar så att det blir lättare att starta och driva företag i allmänhet. I Jämtlands län uppges livsmedel ha ingått i diskussioner kring turismen.

5 Den småskaliga livsmedelsproduktionens problem

I miljö- och jordbruksutskottets uppföljning har ingått att kartlägga problem och hinder för den småskaliga livsmedelsproduktionens fortsatta utveckling. I detta kapitel redovisas resultatet av vad som har framkommit under uppföljningen.

5.1 Regelverket inom livsmedelsområdet

Det finns många och detaljerade regler inom livsmedelsområdet

Den allmänna bilden är att framför allt de mindre företagen upplever regelverken som alltför omfattande och komplexa, oavsett vilken bransch som företaget är verksamt inom. Enligt Nutek anser många företagare att deras möjlighet att växa försvåras av att en allt större del av företagets resurser går åt till att hantera regelverket.⁴²

I denna uppföljning, liksom i flera tidigare utredningar, har många företag och andra aktörer framfört att regelverket inom livsmedelsområdet upplevs som detaljerat och omfattande. Livsmedelsverket konstaterade i en utredning från år 2001 att livsmedelslagstiftningen var omfattande och detaljrik. Livsmedelslagens och livsmedelsförordningens nära etthundra paragrafer kompletteras av ett regelverk på över 1 800 sidor som givits ut i Livsmedelsverkets författningssamling. En tidigare utredning konstaterade 1993 att huvudsaken inte var att lätta på detaljregler för småskalig livsmedelsproduktion utan att över huvud taget minska detaljregleringen generellt. Livsmedelsverket konstaterade i utredningen 2001 att utvecklingen snarast hade gått i motsatt riktning i samband med Sveriges medlemskap i EU. I Livsmedelsverkets utredning från 2001 redovisas att producenterna ansåg att främst regler som är knutna till den fysiska verksamheten, t.ex. lokaler och tillsyn, är onödigt invecklade och att man hellre borde kontrollera den färdiga produkten än att ställa en rad detaljkrav i olika produktionsled. Önskemål framfördes att vissa kontroller eller vissa föreskrifter skulle slopas.

Från t.ex. Livsmedelsföretagen (Li) menar man att det är svårt att peka mer konkret på vilka regler som måste ändras. Det är inte reglerna i sig som är problemet, utan att företagen inte får stöd och hjälp i att tolka och förstå reglerna i förväg. Företagen vill ha tydlighet.

Jordbruksdepartementet gör i en rapport från 2005 bedömningen att livsmedelslagstiftningen ännu är mycket komplex. För att säkerställa ett gott skydd för konsumenterna måste, enligt departementet, detaljerade regler även fortsättningsvis finnas inom livsmedelssäkerhetsområdet. Dock kommer de nya EG-reglerna att innebära en avsevärd förenkling av regelverket i och med

⁴² Nutek, 2004c samt intervju Almi Företagspartner Jämtland AB.

att kraven på livsmedelshygien och livsmedelskontroll blir mer flexibla i förhållande till olika företags varierande förutsättningar och de risker som är förknippade med verksamheten. Under uppföljningen har aktörerna uttryckt sig positivt om förändringarna. Som exempel kan nämnas Sveriges kommuner och landsting som menar att förändringarna är positiva för den småskaliga livsmedelsförädlingen. I en interpellationsdebatt den 30 april 2004 uttalade jordbruksministern angående det nya hygienregelverket bl.a. att ”vi skall se till att vi, när vi anpassar det här till de svenska förhållandena, tar hänsyn till småskaligheten. Det är tydliga uppdrag som våra myndigheter har när de jobbar med det svenska införandet av reglerna.”

Svårt att få en heltäckande bild av regelverket

Ett problem för den enskilde företagaren som framförts från flera håll under uppföljningen är att det är svårt att få en heltäckande bild av regelverket. En gårdsmejerist uttrycker problemet på följande sätt:

Om jag vill starta ett gårdsmejeri skall staten/myndigheten ge mig en katalog med de regler som jag skall följa. Kan de inte det så tycker jag inte att de kan begära att man känner till alla regler. Om man gör en sådan katalog så kanske man inser hur mycket regler som finns. All tid som går åt för att sätta sig in i och följa⁴³ bestämmelser som eventuellt inte är relevanta kostar tid och pengar.

Från Livsmedelsverket håller man med om att det kan vara svårt att få en överblick. Det kan vara särskilt svårt att få kunskap om vilka EG-regler som finns, bl.a. eftersom EG:s förordningar inte förs in i Livsmedelsverkets författningssamling. Det är möjligt att själv göra sökningar på Livsmedelsverkets webbplats, men det kan vara svårt att läsa och förstå EG:s förordningar. De nuvarande EG-reglerna har utarbetats vid olika tidpunkter och av olika professioner. Allmänt kan sägas att regelverket kring kött är mer detaljerat och att de äldre reglerna är mer detaljerade än de nyare reglerna. Från Länsstyrelsen i Uppsala framförs att de småskaliga producenterna möter ett regelverk som är dels omfattande, dels invecklat och svårbegripligt. Från Krokoms kommun uttrycks förståelse för att det är svårt för företagen att själva läsa in alla regler som finns. Kommunen betonar att det är en viktig uppgift för tillsynen att förklara varför reglerna finns så att företaget förstår syftet.

Regler är anpassade till storskalig verksamhet

I uppföljningen har det från flera aktörer pekats på att samma regelverk tillämpas för såväl stora som små företag. Från Nutek uppges att ett av de generella problemen för småföretag när det gäller regler är att de ofta är anpassade till stora företag. Från Småkom har framförts att regelsystem i Sverige nästan på alla områden är utformade för stora, lönsamma företag med många anställda. Från Småkom har under uppföljningen följande förts fram:

⁴³ E-brev från Sveriges Gårdsmejerister.

De små företagen lider extra mycket av den byråkrati som drabbar inte minst livsmedelsindustrin. Att fylla i blanketter etc. tar mycket tid och personresurser i anspråk. Kostnadsaspekten och en kravnivå anpassad till storföretag är de problem företagen själva anför oftast när problem och hinder kommer på tal.

Inom livsmedelsområdet har bl.a. Hushållningssällskapens förbund i ett remissyttrande från 2004 pekat på att det är angeläget att regler och lagar anpassas för småskalig verksamhet.

Ett konkret exempel som nämns av småföretagare i Jämtland är hanteringen av s.k. riskavfall till följd av galna ko-sjukan (BSE). Småföretagarna menar att regelverket här är anpassat till de storskaliga slakteriernas behov av en rationell riskavfallshantering för att kunna exportera kött. Ett annat exempel som nämns av företagen är levandedjursbesiktningen som enligt företagen utgår från förhållanden vid storskaliga slakterier. Ett tredje exempel som framkommit i uppföljningen är problemen kring användning av källvatten vid livsmedelsförädling i bl.a. fäbodrar. Det kan där vara svårt att förstå att samma regler för vatten skall gälla i de svenska fjällen som i storskaliga anläggningar i de delar av Europa där vattenkvaliteten är ett stort problem. Som framgår av kapitel 6 har emellertid reglerna för dricksvatten nyligen ändrats.

Från tillsynsverksamheten i Krokoms kommun framförs att det naturligtvis kan diskuteras om regelverket skall vara detsamma för små och stora företag. Det uppges att i praktiken görs lokala anpassningar utifrån syftet med regelverket, och man betonar att tillsynen måste utgå från vad man vill uppnå med en viss regel. Ofta kan man se att det finns flera sätt att uppnå en viss säkerhetsnivå. Ett sådant målorienterat tänkande kräver dock stor kunskap hos inspektörerna. Ett exempel:

Tillsynen i kommunen godkänner att en lokal får användas för olika verksamheter om det är skilt i tid. För ett litet företag är det annars omöjligt att bedriva verksamhet. Detta är i enlighet med lagstiftningen, men det gäller att den enskilde inspektören är medveten om det.

Frågan har uppmärksamats även i tidigare utredningar. I en enkätundersökning utförd av Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) år 2001 framförde småföretag att regelverket inte är anpassat för småskaliga livsmedelsföretag, men i enkätsvaren gavs få konkreta exempel på situationer där så är fallet. I Ipsos-Eurekas studie framkom att mindre livsmedelsproducenter menar att de regler som gäller för hälsa och hygien inte är anpassade för småskalig produktion. I studien framfördes t.ex. att det knappt är lönsamt att i mindre skala vidareförädla de råvaror man producerar när de krav som ställs på slakteri och kök innebär stora investeringar. I undersökningen framfördes vidare att en rigid inställning från myndigheternas sida gör att det inte finns utrymme för undantag. Även de större producenterna har synpunkter på myndigheternas krav, men samtidigt finns där en acceptans av befintligt regelverk.

Livsmedelsverket konstaterade i sin utredning 2001 att det i många sammanhang hävdas att livsmedelslagstiftningen är anpassad enbart efter storskalig verksamhet och att den inte tar hänsyn till lokal eller regional verksamhet. Som exempel framfördes att verket borde ta till sig individuella lösningar för

varje slakteri och inte besluta om generella regler som passar storskaliga slakterier men inte småskalig slakt. Livsmedelsverket menade i sin rapport att det inte fanns fog för en sådan uppfattning. Det finns enligt verket undantag som gör det möjligt för små företag att utforma sin lokal på ett mindre kostnadskrävande sätt jämfört med de krav som ställs vid storskalig produktion. Företagare som tillverkar animala produkter kan sälja dessa direkt till konsument och kraven är då betydligt lägre. Dessutom finns enligt verket möjlighet att utnyttja små lokaler på ett mer kostnadseffektivt sätt genom att utföra viss produktion åtskild i tid från annan produktion.

Olika länders tillämpning av EG:s regelverk

Under uppföljningen har flera aktörer framfört att många av problemen handlar om tillämpningen av EG-regelverket i Sverige. Samma regelverk gäller i hela Europa, men tillämpningen är olika i olika länder. Företag i Jämtland och Uppland menar att Sverige har varit överambitiöst när det gäller reglerna inom livsmedelsområdet och att tillämpningen av regelverket är alltför snäv i Sverige. Företagare i Jämtland menar att det från myndigheterna finns en tendens att ”skylla allt på EU”.

Tillsynen i Krokoms kommun menar att Sverige antagligen har en strängare tillämpning av det gemensamma regelverket än många andra länder i EU men att man måste se de positiva sidorna av detta – att färre personer blir sjuka av livsmedel i Sverige. Kommunen framför vidare att det gemensamma regelverket slår olika i olika länder. Som exempel nämns att EG-regelverket ställer lägre krav inom charkområdet när det gäller direktförsäljning till kund. Detta gynnar tätbefolkade länder som har en stor marknad för direktförsäljning från gårdsslakterier på landsbygden, medan det missgynnar glest befolkade länder som inte har någon stor marknad på landsbygden. Ett annat exempel är att prover är offentliga i Sverige men inte i en del andra länder inom EU.

Ett exempel på ett område där svenska krav går längre än vad EG-reglerna kräver finns inom mjölkområdet. I Livsmedelsverkets utredning från 2001 uppmärksammades kritiken mot kravet på pastörisering av mjölk vid osttillverkning. Verket konstaterade att de svenska föreskrifterna kräver pastörisering av mjölk vid osttillverkning om osten skall saluhållas inom 60 dagar efter ystning samtidigt som Sverige importerar ostar tillverkade av opastöriserad mjölk. Från flera håll framhölls att det inte är konkurrensneutralt. Enligt Livsmedelsverket går Sveriges nationella krav på värmebehandling av mjölk och mjölkprodukter längre än vad EG-reglerna kräver. Livsmedelsverket ansåg dock att det pastöriseringskrav som finns i den svenska lagstiftningen var befogat av hänsyn till skyddet för konsumenterna. I utredningen pekade verket på att det inom EU pågick ett arbete avseende framtida mikrobiologiska kriterier. Befintliga kriterier var inte anpassade efter verkliga hälsofaror. Livsmedelsverket föreslog att Sverige inte skulle avskaffa det nationella pastöriseringskravet. Sverige skulle driva på det reformarbete som pågick inom EU med en översyn av mikrobiologiska kriterier. En översyn av de

mikrobiologiska kriterierna har pågått de senaste åren, och EU-kommissionen beslutade om nya, mer moderna kriterier i september 2005.

Även i miljö- och jordbruksutskottets uppföljning har det framkommit synpunkter på kravet att ost som säljs tidigare än 60 dagar efter ystningen och som säljs via butik skall vara gjord på pastöriserad mjölk. Eldrimner och företag i Jämtland har pekat på att kravet på pastörisering är ett problem och att riskerna överskattas av myndigheterna. Från företagen har det vidare uppmärksamats att det är tillåtet att importera ost som är tillverkad på opastöriserad mjölk. Enligt uppgift från Livsmedelsverket pågår ett arbete kring frågan om pastörisering av ost som säljs via butik. De svenska nationella reglerna kommer enligt Livsmedelsverket att ändras i samband med ikraftträdandet av EU:s nya hygienförordningar den 1 januari 2006. Det kan bli aktuellt med vissa undantag för traditionella fäbodprodukter, men denna fråga är fortfarande under handläggning.⁴⁴

Märkning av livsmedel

I Livsmedelsverkets utredning från 2001 framfördes från producenter att reglerna är mycket svåra att sätta sig in i. Det framfördes t.ex. att uppgift om vikt på förpackningar med småskaligt producerad ost borde kunna undantas eftersom sådan märkning innebär ett merarbete för producenten utan att ge konsumenterna motsvarande mervärde eftersom uppgiften kan lämnas muntligen av producenten. Verket konstaterade att enligt EG-reglerna får medlemsstaterna anta närmare bestämmelser om hur annars obligatoriska märkningsuppgifter skall anges. Det gäller för livsmedel som saluhålls till konsumenter eller till storkök utan att vara färdigförpackade och för livsmedel som förpackas på försäljningsstället på konsumenternas begäran eller är färdigförpackade för direkt försäljning. Denna möjlighet till undantag hade enligt verkets utredning då ännu inte införlivats i svensk lagstiftning. Livsmedelsverket föreslog att verket snarast skulle införliva möjligheten till undantag från den obligatoriska märkningen i den svenska lagstiftningen. Därvid skulle bestämmas såväl för vilka produkter och vilka försäljningssätt som vilka märkningsuppgifter som borde bli föremål för en förenklad märkning. I Livsmedelsverkets fortsatta arbete har det framkommit att möjligheterna till undantag är mycket begränsade och att märkningsreglerna, enligt verket, är ett litet problem för de småskaliga producenterna.

Reglerna utanför hygienområdet handlar bl.a. om tillsatser och märkning. Dessa har tillkommit utifrån bl.a. ett folkhälsoperspektiv. Reglerna är absoluta, dvs. det finns inga möjligheter till avsteg. Det kan finnas en målkonflikt mellan konsumenternas önskemål om märkning och tydlighet och producenternas önskemål om enkelhet och mindre reglering. Producenterna kan dock använda sin märkning som en del i marknadsföringen.⁴⁵ Även från LRF menar man att märkning, spårbarhet och tydlig avsändare är viktigt.

⁴⁴ E-brev från Livsmedelsverket.

⁴⁵ Intervju Jordbruksdepartementet.

Detaljerat regelverk kring kött och många myndigheter

Regelverket kring kött kan enligt Livsmedelsverket sägas vara mer detaljerat än det övriga regelverket. I Livsmedelsverkets utredning från december 2004 konstateras att hela slaktprocessen, från djuruppfödaren till styckad vara (inklusive mobil slakt) är en komplicerad verksamhet på många sätt med flera regelverk och myndigheter involverade. Det handlar inte bara om livsmedels-hygien- och kontroll utan även om t.ex. transporter av djur, avfallshantering och andra till verksamheterna knutna frågor.⁴⁶

Under denna uppföljning har några företag pekat på att tillstånd krävs från flera olika myndigheter. Ett exempel som framförts under uppföljningen är att tillstånd från fyra olika myndigheter behövdes för ett slakteri som redan var godkänt för renslakt men som ville ha tillstånd för att även slakta lamm. Under uppföljningen har det dessutom pekats på höga avgifter i samband med att slakterilokal byggs, särskilt att avgiften för att ritningsgranska och godkänna slakterier är alltför hög (vidtagna åtgärder framgår av avsnitt 6.8). Enligt uppgift behövs följande tillstånd och uppgifter från olika myndigheter när ett småskaligt slakteri skall startas: kommunens byggnadsnämnd (bygganmälan och byggnadslov), kommunens miljönämnd (miljötillstånd), länsstyrelsen (förprovning av mottagningsstall), Jordbruksverket (produktionsplatsnummer) samt Livsmedelsverket (ansökan med verksamhetsbeskrivning och planritning).⁴⁷

Företag i Jämtland har pekat på att de många reglerna kring slakt gör det svårt att bedriva gårdsslakt. En företagare menar att charkföretagen skulle vilja slakta själva för att få det kött man vill ha och för att kunna göra bättre produkter. En annan företagare menar att det i vissa delar av landet har blivit svårt att få tag på djur till småskaliga slakterier eftersom antalet jordbrukare har minskat kraftigt i vissa kommuner. En företagare menar att regler och avgifter innebär en risk för att ”svart slakt” kan komma att öka. Detta skulle drabba de seriösa företagen och branschen som helhet. Från Länsstyrelsen i Uppsala län pekas på att antalet nyetableringar inom animalisk förädling är begränsat. Detta kan bero på att trösklarna är högre för verksamheter inom animalieområdet, bl.a. eftersom regelverket är mer komplicerat.

För mycket journalföring, avgifter och provtagningar för slakterier

Från Sveriges småskaliga kontrollslakterier har det under uppföljningen framförts att det finns tre problem inom livsmedelsområdet för de småskaliga slakterierna. Kraven på journalföring är alltför omfattande. Dessutom är avgifterna för provtagning, besiktning, avfall m.m. alltför höga. Slutligen ställs krav på för mycket provtagningar. Enligt föreningen görs provtagningarna för ofta, och vissa är dessutom onödiga. Som exempel nämns provtagningar på trikin i gris, där det enligt föreningen inte har funnits några fall under de senaste 20 åren. Föreningen menar att Sverige övertolkar EG-direktiven.

⁴⁶ Livsmedelsverket, 2004a.

⁴⁷ LRF, 2004.

Enligt Livsmedelsverkets uppfattning övertolkas inte EG-bestämmelserna. I lagstiftningen ställs krav på trikinundersökning. Undantag skall endast kunna göras för slaktsvin uppfödda under kontrollerade former och aldrig för s.k. utegångsgrisar. Enligt Livsmedelsverket har enstaka fall av trikin i grisar funnits under senare år. Trikiner finns dessutom enligt verket i vissa vilda djur.

Besiktning av levande djur och kött

Jordbruksdepartementet har i en rapport från år 2005 pekat på att den traditionella köttbesiktningen i stor utsträckning fokuserar på faror som inte är särskilt relevanta för dagens svenska förhållanden, t.ex. tuberkulos, medan andra och viktigare mikrobiologiska faror riskerar att inte bli upptäckta.

I Livsmedelsverkets utredning från år 2001 framkom att små producenter ifrågasatte om bl.a. besiktningen av levande djur är nödvändig, eftersom det är kostsamt och uppfödaren har kunskap om djurens hälsa. Besiktningen borde kunna ske i form av egenkontroll. Enligt Livsmedelsverkets utredning från år 2004 öppnar det nya hygienregelverket för möjligheten att begränsa kravet på veterinärs närvaro vid slakt. Dock måste alltid alla djur besiktigas efter slakt.

Jordbruksdepartementet har i rapporten från år 2005 pekat på att bedömningen av hälsoläget bland djuren och djurskyddsmässiga aspekter bör kunna bli bättre om besiktningen sker under lugnare förhållanden på gården. Besiktningen före slakt skulle enligt departementsrapporten också kunna förenklas. Dock måste alla djur besiktigas före slakt av veterinär. Enligt Livsmedelsverkets uppfattning kommer därför levandedjursbesiktning på gården knappast att bli billigare än nuvarande ordning.

För svin skulle införande av okulär besiktning bl.a. minska risken för kontamination av slaktkroppar och kött. I rapporten görs bedömningen att de möjligheter som EG:s nya regelverk ger till en mer riskbaserad köttbesiktning bör utnyttjas.

Kyltransport av kött

I Livsmedelsverkets utredning från 2001 ifrågasattes föreskrifterna om kylkrav vid transporter av vissa producenter eftersom de fördyrar och försvårar hanteringen. Enligt föreskrifterna skall kött omedelbart kylas ned efter slakt och kylförvaras. Livsmedelsverket kan i särskilda fall medge transport av slaktkroppar till närliggande styckningsanläggningar eller köttbutiker utan att kropparna är nedkylda, men transporttiden får då inte överstiga två timmar.

I uppföljningen har bl.a. Hushållningssällskapet i Uppsala län pekat på att kylfrakter är dyra för de små slakterierna. Det saknas t.ex. teknik för kylhantering av förpackningslösningar för kylvaror direkt till kunder.

Hanteringen av slaktavfall

Under uppföljningen har hanteringen av slaktavfall tagits upp av flera aktörer. Företag i Uppland menar att slaktavfallshanteringen är det största problemet för de småskaliga slakterierna för närvarande och pekar på både hanteringen och avgifterna. När det gäller hanteringen menar företagen i Uppland att slaktavfallet borde ses som en biprodukt som kan användas som en resurs för att t.ex. ge energi på gården. Slaktavfallshanteringen borde gå att lösa i liten skala vid slakterierna. Företagen i Uppland och Jämtland ifrågasätter också varför avfallet ses som riskavfall och pekar på att det ännu inte finns något påvisat fall av BSE i Sverige.

Från bl.a. Livsmedelsverket och Länsstyrelsen i Uppsala län har det framförts att producenternas kostnader för hantering av slaktavfall är höga. De småskaliga slakterierna har höga kostnader för lagring, hantering, frakt och destruktion av riskavfall. Slaktavfall skall enligt EG-förordning 1774/2002 hanteras så att det inte innebär några risker för folk- eller djurhälsan. Så kallad specificerad riskmateriel (SRM) – bl.a. ryggraden på nötkreatur – skall destrueras genom förbränning. Svensk Lantbrukstjänst AB sköter hämtningen. Kostnaden är ca 1,50 kr per kilo samt en hämtningsavgift.⁴⁸

Länsstyrelsen i Uppsala län har tittat på avfallshanteringen i länet för att kunna sprida information om de anläggningar som tar emot animaliska biprodukter och för att se vad som är tillåtet att ta hand om på gården. Enligt länsstyrelsen kan en del företagare sakna kunskap om detta och därigenom riskera att bryta mot lagen; andra företagare kanske betalar stora avgifter i onödan för att destruera material som de egentligen själva kan ta hand om. Från tjänstemän vid länsstyrelsen har pekats på konkurrensaspekter och att information om vilka anläggningar som finns i varje län borde spridas.

Oklarheter kring mobil slakt

Det har i tidigare utredningar pekats på oklarheter kring mobil slakt. I Livsmedelsverkets utredning från 2001 pekades det på att det fanns en osäkerhet beträffande det legala stödet för att godkänna mobilt slakteri. I utredningen framfördes vidare att avfallshantering, smittskydd, tillgång till vatten och tillräcklig kylkapacitet måste säkerställas. Enbart från livsmedelshygienisk synpunkt fanns enligt Livsmedelsverket inga skäl att motsätta sig en utveckling mot användning av mobila slakterier under förutsättning att nedkyllning av slaktkroppar och vatten av högsta kvalitet kan garanteras. Verket menade att det är nödvändigt att aktörerna utför noggranna ekonomiska kalkyler för att kunna få till stånd bärkraftiga och stabila enheter.

Under denna uppföljning har flera aktörer pekat på att mobila slakterier inte fungerar i praktiken på grund av alltför höga kostnader. Företag i Uppland menar att det skulle behövas alltför stora kvantiteter djur på varje gård för att mobila slakterier skulle löna sig och menar att en lösning i stället skulle kunna vara att slakterilokalerna är fasta moduler i byarna, men att slaktare,

⁴⁸ LRF, 2004.

utrustning och kylanläggningar åker runt. Företagen i Uppland menar att levande djur inte skall transporteras; kvaliteten ligger i att inte stressa djuren.

I uppföljningen har även Li och KCF framfört att de mobila slakterierna är dyra. Dessa menar även att det är svårt med hygien. Enligt Djurtransportutredningen har Livsmedelsverket sedan 1985 godkänt fem mobila slakterier, varav endast ett är i bruk. Detta slakteri ägs gemensamt av fyra samebyar i Västerbotten och flyttas mellan ett fåtal platser. Dessutom finns enligt utredningen ett norskt mobilt slakteri som även är godkänt för slakt av ren i Sverige.⁴⁹ Från Mer Vård Mat uppges att de mobila renslakterierna har blivit mer stationära. Orsaken till detta är att det är mindre kostsamt att transportera renarna till slakteriet än att transportera slakteri, kylbilar, övrig utrustning och slakteripersonal till slakteriet.

Genom det nya hygienregelverket i EU tillåts användningen av mobila slakterier för alla djurslag. Jordbruksdepartementet pekar dock på att det kvarstår vissa problem med kylning av slaktkroppar innan slakterierna kan fungera i praktiken. Arbete avseende dessa regler pågår inom gemenskapen. Det pågår enligt departementet även forskning avseende den praktiska användningen av mobila slakterier, vattentillgång, kylning, behov av uppsamlingsfällor, kapacitet m.m.⁵⁰

Det finns också en förståelse för regelverket

Samtidigt som många pekar på problemen i regelverket finns också en förståelse för regelverket. Några företag i Uppland menar att reglerna i sig är bra men att problemen ligger i myndigheternas tillämpning. Vid Eldrimner menar man t.ex. att det gäller att hitta metoder i produktionen som gör att livsmedelsproduktionen fungerar med de regler som finns. Inom rennäringen upplever man att det finns mycket regler men att det har blivit bättre. Regler kan upplevas som ett problem, men samtidigt förstår man att det är mycket viktigt med hygien. Projektet Mer Vård Mat menar att regelverket inte är det egentliga problemet utan attityderna i samhället. Regelverket är tvärtom viktigt för att upprätthålla livsmedelssäkerhet och kvalitet.

En företrädare för LRF menar att det finns mycket regler inom området men att det är svårt att säga hur stort problem regelverken egentligen är. Många upplever att det blir allt fler regler, men samtidigt finns det indikationer på att de som kommer in i branschen utifrån tenderar att inte se problemen i regelverken. Företagen löser ofta problemen genom att ta tag i dem när kunderna ställer krav. Producenterna vet att konsumenterna vill ha säkra livsmedel, och det kräver regler. Företrädare för Li och KCF menar att handeln ställer större krav på företagen än vad staten gör.

⁴⁹ SOU 2003:6.

⁵⁰ Ds 2005:22.

Höga hygieniska krav bör behållas

I denna uppföljning har – liksom i tidigare studier – inte framkommit att de höga kraven på hygien och livsmedelssäkerhet borde sänkas. Fler har tvärtom framfört att hög och jämn kvalitet i produkterna är det kanske viktigaste konkurrensmedlet för småskalig verksamhet. En företagare uttrycker det på följande sätt:

Regelverket kan vara bra nog som en vägledning för en bra och säker produktion, men allt småpetande och kontrollerande⁵¹ kostar för mycket. Gärna kontroller, men låt staten stå för kostnaderna.

Inte heller i Livsmedelsverkets utredning från 2001 framkom att det fanns några uttalade allmänna önskemål om att de generella hygieniska kraven skulle sänkas. I stället framhölls många positiva omdömen om lagstiftningens hygienkrav. I utredningen konstaterades också att det bland konsumenter inte torde finnas någon acceptans för att småföretag inte skall leva upp till samma hygieniska standard som större företag. Även i SLU:s och Nordlandsforsknings enkätundersökning 2001 framkom att småföretagen överlag hade en positiv syn på lagstiftningen vad gäller livsmedelshygieniska aspekter ("konsumenterna ska kunna lita på maten").

5.2 Tillstånd, tillsyn och kontroll

Inspektörernas kunskap och kompetens

I miljö- och jordbruksutskottets uppföljning har från olika håll framförts att det är ett problem att kunskapen och kompetensen hos de inspektörer som utövar livsmedelstillsynen varierar. Från Livsmedelsverket har pekats på detta och att det är svårt att upprätthålla kompetensen inom olika områden i små kommuner. Jordbruksdepartementet, Jordbruksverket och Livsmedelsverket har i rapporter från 2005 uppmärksammat att det är svårt att upprätthålla tillräcklig kunskap inom områden där det bara finns en eller ett par anläggningar inom en viss bransch. Bristande kunskaper uppges kunna leda till felaktiga bedömningar i tillsynen som i slutändan drabbar livsmedelsföretagen.

De intervjuade företagen i Jämtland menar att inspektörerna i de olika kommunerna får för litet erfarenhet av tillsyn av den småskaliga livsmedelsproduktionen och att tillsynen borde samordnas mellan kommunerna. En samordning skulle underlätta kommunernas utbildningsinsatser och ge inspektörerna mer erfarenhet och högre kompetens. En företagare i Jämtland uttrycker sig på följande sätt:

Varje gång inspektören byts ut blir man nervös. Inspektörer med bristande erfarenhet blir också lätt oroliga och nervösa. De törs inte titta på ritningar och säga något. När inspektörerna har god kunskap så blir förhållandet till företagen mycket bättre – inspektörens kunskap ger pondus gentemot företagen.

⁵¹ E-brev från Sveriges Gårdsmejerister.

En företagare i Uppland menar att det hela tiden kommer nya inspektörer och att det för varje ny inspektör ställs nya krav trots att regelverket är lika hela tiden. En annan företagare i Jämtland påpekar att företagen själva driver på sitt kvalitetsarbete och att det då är besvärligt om inspektörerna saknar kunskap. I stort menar den företagaren att kommunernas tillsyn fungerar bra och att det mer handlar om personfrågor och om att nya inspektörer kan vara osäkra. LRF har pekat på att det är ett stort problem att handläggare och inspektörer på miljö- och hälsokontoren i kommunerna är ovana att hantera frågor kring småskalig livsmedelsproduktion. Eftersom antalet ärenden är så litet när det gäller t.ex. start av nya gårdsmejerier så hinner kommunerna aldrig bygga upp sin erfarenhet. Det skulle behövas en riksläkare. Hushållningssällskapets förbund menar att tillsynsinspektörerna har dåliga kunskaper om de småskaliga livsmedelsproducenternas förutsättningar och borde få utbildning i detta. Även vid länsstyrelsen i Uppsala har det uppmärksammats att det finns problem inom tillsynen, bl.a. att inspektörerna anses vara okunniga, tolka lagarna alltför strikt och ha för liten erfarenhet av småskaliga anläggningar.

Från kommunernas sida är det naturligtvis inte bra om inspektörerna upplevs som okunniga. Det är viktigt att de har kompetens att kunna diskutera med företagen. Krokoms kommun anger att de samarbetar med andra kommuner när det gäller tillsynen av t.ex. osttillverkning i fäbodrar. Tillsynen i Tierps kommun menar att man inte alltid har den kompetens som behövs för att tillse just de småskaliga livsmedelsföretagen.

Redan i Livsmedelsverkets utredning från år 2001 framkom att det från flera håll framfördes att de lokala inspektörerna inte sällan har en låg kunskap och små möjligheter att vara ett lokalt stöd till företagaren. I utredningen uppmärksammades olika problem, bl.a. att det inte finns någon som kan svara på de frågor som ställs när det gäller att utveckla nya produkter och vilka krav lagstiftningen då ställer. Ett annat problem var att då en företagare skall starta en ny verksamhet ställer kommunen ibland nya krav successivt och inte i ett inledande skede så att företagaren vet vad som gäller. Det pekades på att det fanns en stor osäkerhet beträffande tolkningen av EG-reglerna och att denna osäkerhet medförde att inspektörerna för säkerhets skull bokstavstolkade föreskrifterna och att tillämpningen därmed blev onödigt hård samt att ytterligare utbildning och fortbildning av inspektörerna behövdes. Några ansåg att även på Livsmedelsverket behövde kunskapsnivån höjas när det gäller småskalig livsmedelsproduktion.

En annan bild av företagarnas inställning till tillsyn gavs i en granskning från Riksrevisionsverket år 2001 (undersökningen riktades inte särskilt mot småskaliga företag). Granskningen visar att en majoritet av livsmedelsföretagarna är positiva till inspektioner och tillsynsverksamheten. De som haft besök det senaste året var mer positiva än de som inte fått besök. Flertalet företagare ansåg att inspektioner är värdefulla och fungerar bra. Företagarna gav ett gott betyg till inspektörerna oavsett om inspektionerna medfört kritik eller inte.

Enligt RRV föreföll en aktiv tillsyn också göra företagen mer positiva till tillsyn.

Den 1 januari 2006 försvinner många av de nationella föreskrifterna när de nya EG-förordningarna träder i kraft. Flera aktörer menar att de nya reglerna kommer att ställa stora krav på inspektörerna och att det kan bli svårt med tillämpningen. Livsmedelsverket pekade på detta redan i sin utredning år 2001; ett mer flexibelt regelverk ställer ännu större krav på dem som skall tillämpa och tolka reglerna för att kunna verka för likvärdig och enhetlig tillsyn. Från Sveriges kommuner och landsting (SKL) har i uppföljningen framförts att länsstyrelserna behöver ökade resurser för att klara nya uppgifter. Bland annat behöver länsstyrelserna stödja och följa upp den kommunala tillsynen och tillsynsplanerna. Tillsynen behöver enligt SKL både förbättras och förstärkas, vilket också har föreslagits i Jordbruksverkets och Livsmedelsverkets rapport från år 2005.

Mycket kontroller

Några företag har framfört att det görs för många kontroller, medan andra företag har framfört att kontroller också kan vara bra t.ex. för att komma ur gamla rutiner. Företagen vill ha ett utbyte med inspektören kring vad som kan förbättras i en rutin. En företagare i Uppland menar att företag som är Krav-certifierade redan har genomgått en noggrann kontroll och att dessa därför inte skulle behöva kontrolleras lika mycket av myndigheterna. Dessutom borde företag som har fungerat bra i flera år inte behöva kontrolleras lika mycket, vilket också föreslagits av en utredning (se avsnitt 6.10).

Under uppföljningen har synpunkter på de olika kontrollerna framförts. Ett gårdsmejeri har exempelvis framfört att en del kontroller är dubbla. Som exempel nämns att veterinärens kontroll enligt EG:s mjölkdirektiv görs vartannat år och att den kommunala djurtillsynen det året är onödig. Samme företagare menar även att regelverket kring BSE och getter är onödigt eftersom man inte är säker på att getter har något med BSE att göra.

En annan gårdsmejerist pekar på att det ställs orimligt stora krav på kontroll av vatten som används för diskning. Hon menar att man i stället för att kontrollera alla borde ha täta vattenkontroller där problem hittats. Både Livsmedelsverket och Jordbruksdepartementet har uppmärksammat att kravet på provtagning av vattnet i företagets egenkontroll har varit betungande för de mindre livsmedelsföretag som använder vatten från egen brunn.⁵² Av tjänstemän vid Jordbruksdepartementet har i uppföljningen särskilt uppmärksamats de eventuella problem som dricksvattenföreskrifterna kan medföra för fäbodprodukter. Tjänstemän vid Länsstyrelsen i Uppsala uppger två exempel på att det sker alltför många tillsynstillfällen per år eller per företag: kravet att slakterier skall återbesiktas efter en sommars slaktuppehåll och vattenprover. Vidtagna åtgärder redovisas i kapitel 6.

⁵² Ds 2005:22.

Tillsynsrollen och rådgivning

Livsmedelsverket betonade i utredningen från 2001 att det inte ankommer på den myndighet som skall bedriva tillsyn över verksamheten att samtidigt bedriva något som liknar konsultverksamhet. Samtidigt framgår av verkets allmänna råd (LIVSFS 2005:2) att tillsynsmyndigheterna bör ta vara på de möjligheter till aktiv rådgivning som finns inom ramen för den offentliga tillsynsverksamheten i syfte att göra den personal som hanterar livsmedel väl förtrogen med gällande regler för att livsmedelslagstiftningens mål skall nås. I uppföljningen har framkommit att man på Livsmedelsverket är medveten om att det finns problem kring tillsynens dubbla roller när det gäller förhållandet till företagen, dels inspektion, dels rådgivning.

Från företagens sida har i uppföljningen framförts önskemål om mer rådgivning från tillsynens sida. Ett flertal aktörer menar att inspektörerna är rädda för att ge råd och att detta skall påverka deras tillsynsroll. Från företagen pekar man på att det är bättre att tillsynen säger vad som är fel innan företaget t.ex. bygger en livsmedelslokal eftersom det är dyrt att göra om i efterskott. Vid Länsstyrelsen i Uppsala menar tjänstemän att det vore bra om de myndigheter som utför kontrollen också kan arbeta med information. De menar att det kan uppstå problem när utomstående rådgivare inte har full kunskap om regler och tillämpningar av dessa. Även i Livsmedelsverkets utredning från 2001 framkom att det från flera håll pekades på att inspektörerna ofta intar en onödigt restriktiv attityd när det gäller rådgivning. I EU:s nya kontrollförordning ställs det enligt Livsmedelsverket ett mycket tydligt krav på att tillsynsmyndigheterna skall vara oberoende.

Från kommuner har framförts att tillsynen i första hand skall skydda tredje person genom att kontrollera livsmedelssäkerheten och i andra hand ge stöd till företagen. Sveriges kommuner och landsting menar att den offentliga tillsynen skall ses som ett stöd till företagen. Från kommunernas livsmedelstillsyn ges olika former av stöd till de små företagen. Tillsynen i Tierps kommun uttrycker det på följande sätt:

Oftast ges stöd som är kopplat till lagstiftningen. Vi får ju inte fungera som konsulter, till exempel när det gäller att skissa på lokaler och planlösningar i dessa, men ibland så hamnar man nära rollen som konsult. Vi ger ibland råd i samband med brister som dyker upp vid inspektioner och besiktningar, men bristerna kan ju lösas på olika sätt.

Några företag i Jämtland som har ingått i denna uppföljning uppger att inspektörerna faktiskt varit med redan på planeringsstadiet. I dessa fall angav inspektörerna vad som behövdes för att bageriet respektive mejeriet skulle godkännas som livsmedelslokaler. I Krokoms kommun uppger tillsynen att det är viktigt att inspektörerna kan ge råd men att man inte skall ta över arbetsuppgifter för konsulter och att man inte heller skall ta över ansvar från företagen. Inspektörerna kan ge exempel på hur företagaren kan göra när man t.ex. bygger en ny lokal.

Från och med innevarande år finns särskilda medel på Livsmedelsverket för gårdsnära slakt och en del av dessa medel reserveras för rådgivning.

Tjänstemän på Livsmedelsverket uppger i uppföljningen att detta kan bli ett problem när det gäller den fortsatta rågången mellan inspektion och rådgivning. Detta har enligt uppgift från verket nyligen lösts genom att de båda uppgifterna har lagts på olika personer i organisationen.

Tillsynens inriktning

Företrädare för Li menar att det är ett problem att tillsynsmyndigheterna huvudsakligen ser sig som kontrollanter och är inriktade på att hitta fel. Tillsynen borde i stället vara inriktad på främjande åtgärder och stöd, gentemot både små och stora företag. Främjande åtgärder och stöd är nödvändiga uppgifter för tillsynsmyndigheterna. Li menar att det är viktigt att myndigheterna och företagen har en aktiv dialog t.ex. när nya livsmedelslokaler skall planeras och byggas.

Under uppföljningen har några företag framfört att inspektörerna inte alltid är serviceinriktade. En företagare uttrycker det på följande sätt:

En tät kontakt med kontrollanterna kunde vara positiv om det inte kostade och om man blev bemött med hövlighet och respekt. Kontrollanterna skall kunna redogöra för precis vad de tycker skall vara annorlunda och hur. De skall inte bara se sig själva som anställda för att hitta fel utan också se möjligheter.⁵³

Från projektet Mer Vård Mat uppges att inom rennäringen upplever förädlingsföretagen ofta att kontrollen är till för att stjälpa, inte för att hjälpa: ”Kontrollanterna säger inte hur man skall göra, bara vad man inte skall göra.”

Tillsynen är inte enhetlig och konsekvent

Sverige har vid olika tillfällen fått kritik från EG-kommissionen för att centrala myndigheter inte kan se till att tillsynen tillämpas lika i hela landet. Från Livsmedelsverket pekas på att det är en skillnad mellan Sverige och många andra länder. Medan tillsynen i många andra länder sköts av en övergripande central myndighet är den i Sverige uppdelad på en stor mängd aktörer, bl.a. alla kommunerna.

I den enkätundersökning som SLU och Nordlandsforskning genomförde 2001 svarade 61 % av småföretagen att olika tillsynsmyndigheter tillämpar regelverket olika vad gäller lokalkrav. Ungefär hälften av företagen ansåg att tillämpningen var olika vad gäller avgifter och egenkontroll.⁵⁴ Även Li har pekat på problemet och framfört att tillsynen borde vara ett helstatligt ansvar för att uppnå en effektiv, likvärdig och konkurrensneutral livsmedelstillsyn i hela landet. En tillsyn som inte är likvärdig inom landet leder enligt Li till osund konkurrens och försvårar även för företag med verksamhet i flera kommuner. I uppföljningen har från LRF Mälardalen framförts att tillsynen skiljer sig mellan kommunerna, både vad gäller utförande och avgiftsfinansiering, och att det vore bättre om t.ex. länsstyrelsen svarade för tillsynen. Att det är stora regionala skillnader mellan inspektörerna i kompetens, vilja,

⁵³ E-brev från Sveriges Gårdsmejerister.

⁵⁴ I enkätundersökningen var svarsfrekvensen 34 %.

erfarenhet och samarbetsvilja framgår också av de intervjuer som har genomförts med företag inom ramen för miljö- och jordbruksutskottets uppföljning.

I Livsmedelsverkets utredning från år 2000 konstaterade Livsmedelsverket att livsmedelstillsynen inte bedömdes vara effektiv och likvärdig i hela landet. Även i Livsmedelsverkets utredning från år 2001 pekades på att tillsynen inte kunde anses vara enhetlig och konsekvent i hela landet. I utredningen framfördes från livsmedelsproducenter att myndighetsutövningen blir godtycklig på grund av dålig kunskap och osäkerhet hos inspektörerna. Dessutom skiftar bedömningen från kommun till kommun och ibland även inom kommunen. Enligt verket drabbar detta småföretagen särskilt hårt med tanke på deras utsatta situation.

Under miljö- och jordbruksutskottets uppföljning har Livsmedelsverket framfört att verket vidtagit åtgärder för att öka likvärdigheten i tillämpningen, men att man ännu inte har kommit i mål. Riksdagens beslut med anledning av tillsynspropositionen innebär bl.a. att kommunerna får möjlighet att samverka kring tillsynen. När det gäller kompetenshöjande insatser för inspektörerna är en utbildningssatsning kring riskbaserad systemtillsyn på gång, vilken bedöms komma att nå de flesta inspektörerna i landet. Livsmedelsverket tar vidare fram vägledningar till EG:s förordningar.

Från Li har i uppföljningen framförts att en väl fungerande tillsyn ligger i näringsens intresse. Li anser att de förändringar som nyligen har genomförts för att förstärka livsmedelstillsynen är helt otillräckliga för att åstadkomma effektiv och likvärdig tillsyn i hela landet. Li har även betonat vikten av att livsmedelsinspektörerna kommer att tillämpa det nya regelverket likvärdigt över hela landet.

Tillsynsfrekvensen är låg

Livsmedelsverket redovisar årligen hur livsmedelskontrollen fungerar. Enligt verkets allmänna råd bör varje anläggning inspekteras minst en gång per år. Av uppgifter från Livsmedelsverket framgår dock att årliga inspektioner inte genomförs på alla livsmedelsföretag. Ett kontrollbesök kan delas in i nio kontrollpunkter. Om man vid ett kontrollbesök behandlar minst fem av dessa punkter räknas det som en "inspektion", i annat fall som ett "övrigt kontrollbesök". Av Livsmedelsverkets statistik framgår att anläggningarna fick i genomsnitt 0,64 kontrollbesök per anläggning och år varav 0,43 inspektioner.⁵⁵

I t.ex. Krokoms kommun uppges att årlig tillsyn sker på de större livsmedelsföretagen, men på små företag som inte har några problem sker tillsynen vartannat eller vart tredje år. Miljö- och hälsokontoret avsätter en heltidstjänst under ett år till att gå igenom alla livsmedelsföretag, och nästa år koncentreras tillsynen på något annat område än livsmedel. Två typer av tillsyn bedrivs – dels systemtillsyn där kvalitetssäkringssystemet (system för egenkontroll) vid livsmedelsföretaget (dokument och rutiner) undersöks, dels traditionell tillsyn

⁵⁵ SOU 2005:44.

där inspektörerna går runt i lokaler och ser efter om det fungerar i verkligheten.

Den årliga avgiften för provtagningar och undersökningar tas ut oavsett om provtagning sker eller inte. Statistik från Livsmedelsverket om inspektioner och kontrollbesök visar att kontrollfrekvensen skulle behöva fördubblas för att leva upp till Livsmedelsverkets allmänna råd om att varje anläggning bör inspekteras årligen. En särskild utredare har i betänkande SOU 2005:52 framfört att livsmedelskontrollen i många kommuner inte är prioriterad. Från Li har i uppföljningen framförts att livsmedelsföretagen vill ha tillsyn – de vill veta om de ligger rätt till. Eftersom företagen betalar för den offentliga kontrollen vill de också att den utförs, har hög kvalitet och är likvärdig. Li menar att övergången till systemtillsyn är bra, men att det görs endast i varierande grad i kommunerna.

Egenkontroll

Flera företagare har uttryckt sig positivt om övergången till ökad egenkontroll. En företagare i Jämtland påpekar att egenkontrollprogrammen är dyra i början, men att de på sikt leder till lägre kostnader. Den höga initiala kostnaden kan upplevas som en tröskel av nya småföretagare. Företrädare för Li menar att egenkontroll i princip är bra, men att det också innebär mycket arbete för t.ex. de små bageriföretagen att dokumentera egenkontrollen.

Tillstånd för livsmedelslokal och § 16-tillstånd

I en enkätundersökning från 2001 framkom att knappt 40 % av de svarande småföretagen ansåg att lokalkrav innebär svårigheter eller hinder, medan drygt hälften av företagen inte ansåg det.⁵⁶ I Livsmedelsverkets utredning från 2001 framfördes från livsmedelsproducenter synpunkter på regelverket kring livsmedelslokaler, t.ex. krav på toalett när verksamhet bedrivs endast några timmar per dag. Föreskrifter inom området bygger enligt Livsmedelsverket dock på EG-direktiv, och det finns bara möjligheter till nationella lättnader från kraven på vissa produktområden. Det framfördes även att myndigheternas krav på lokaler slår hårt mot fäbodrar. Några ansåg att lagstiftningens krav på lokaler slår hårt mot fäbodrar. Några ansåg att lagstiftningen alltför mycket tar fasta på lokalkraven i mejerierna i stället för krav på slutprodukten. Från Livsmedelsverket uppges att eftersom fäbodrar vanligtvis inte har lokaler gäller inte lokalkraven. I stället ges § 16-tillstånd.

I Livsmedelsverkets utredning från år 2001 konstaterades vidare att s.k. § 16-tillstånd för att få sälja livsmedel utomhus till allmänheten gäller endast i den kommun som meddelat tillståndet. Livsmedelsverket ansåg att ordningen inte var effektiv. I en rapport från år 2000 konstaterade Livsmedelsverket att kravet på tillstånd för tillfälliga, enklare verksamheter tog stora resurser i anspråk för ren administration utan att motsvarande effekter på livsmedelssäkerheten kunde uppnås.

⁵⁶ von Haartman, 2001.

I den nu genomförda uppföljningen för miljö- och jordbruksutskottet har bl.a. LRF och företag i Jämtland framfört att det är ett problem att företagen måste söka s.k. § 16-tillstånd i olika kommuner om man t.ex. vill sälja livsmedel på marknader på olika håll i landet. Tillstånden kostar varje gång, och det är förenat med en administrativ apparat för företagen. Det har visserligen gjorts vissa förenklningar kring § 16-tillstånden, men dessa har enligt tillsynen i Krokoms kommun inte främst kommit de småskaliga livsmedelsförädlarna till godo. Att det inte längre krävs tillstånd för liten verksamhet vid ett fåtal tillfällen har gynnat t.ex. korvförsäljning vid fotbollsmatcher. För kommunen har förenklningarna av § 16-tillstånden inneburit att tillsynen kan lägga mer resurser på riskverksamheter i stället.

Från Länsstyrelsen i Uppsala län uppges att småskaliga livsmedelsproducenter efterlyser standardiserade ritningar, inklusive ritningar på olika inredningsförslag för livsmedelslokaler. Detta skulle innebära att de enskilda företagen inte skulle behöva gå igenom hela processen själva och att projektstöd inte skulle behöva användas för att ta fram ritningar. Detta kan enligt Livsmedelsverket ses som exempel på vad som skulle kunna ingå i branschriktlinjer.

Avgifterna upplevs som alltför höga

I flera undersökningar framkommer att avgifter för tillsyn, kontroll och tillstånd upplevs som ett dominerande problem bland företagen. Livsmedelsverket uppmärksammar i en utredning från år 2000 att avgifter är mer kännbara för små företag med liten omsättning än för stora företag. Enligt Livsmedelsverkets utredning från 2001 var avgifter för livsmedelstillsynen den fråga som gav upphov till den största svårigheten för de små företagen. Svårigheterna är i första hand av ekonomiskt slag; från många håll betonades att avgifterna är så höga att det medför stora problem. Någon företrädare för småskaliga slakterier framförde också att kostnadernas storlek berodde på vilken distriktsveterinär som förordnas som besiktningsveterinär. Eftersom taxan är timbaserad blir det dyrare med en veterinär som tar längre tid på sig. I Livsmedelsverkets utredning pekades det vidare på att reglerna som kräver analys av prov vid ackrediterade laboratorier innebär stora kostnader för småskaliga slakterier. Enligt SLU:s enkätundersökning från 2001 ansåg knappt hälften av de småföretag som besvarade enkäten att avgifter innebär svårigheter eller hinder för verksamheten. Knappt 40 % ansåg inte att avgifterna innebär svårigheter.

Även i denna uppföljning pekar småföretagen på höga avgifter. Småföretag menar ofta att de i förhållande till stora företag betalar procentuellt mycket mer. Denna syn delas av näringslivsenheten vid Krokoms kommun som framför att avgifterna är en tung börda för de små företagen. De små företagen har inte så många produkter att slå ut kostnaderna på. Småkom har i uppföljningen framfört att företagen ofta tar upp att små producenter får betala lika mycket för olika tillstånd, kontroller och inspektioner som stora företag. Även Hushållningssällskapen och LRF nämner kostnader för tillsyn, tillstånd etc. som ett stort problem. Samtidigt inser man att någon måste beta-

la – företaget eller skattebetalarna. Från länsstyrelsen i Uppsala pekas särskilt på att de obligatoriska kostnaderna för tillsyn är stora för de små företagen. Tjänstemän vid länsstyrelsen menar att kostnaderna drabbar både näringen och konsumenterna och att effekten blir att konsumenterna i stället väljer andra, billigare produkter.

Från Sveriges kommuner och landsting (SKL) görs bedömningen att de avgifter för tillsyn som företagen betalar inte är av någon avgörande betydelse för företagets ekonomiska utveckling. SKL anser att företagen måste stå för de kostnader som en förbättring och förstärkning av tillsynen innebär.

Li menar att intäkterna från livsmedelstillsynen och vilka faktiska kostnader som finns för denna måste redovisas på ett tydligt sätt. Li menar också att staten skall fastställa tillsynsavgifterna för den tillsyn som utövas av kommunerna. KCF framför att tillsynsavgifterna sammanlagt har ökat kraftigt och att det borde undersökas var i tillsynsorganisationen som kostnaderna kan sänkas i syfte att sänka avgifterna.

Riksdagens revisorer har framfört att avgiftssystemet bör skapa incitament för verksamhetsutövare att följa gällande regler. Det skall också ge tillsynsmyndigheterna förutsättningar att kontrollera att företagen följer dessa regler.⁵⁷

Nytt avgiftssystem för köttbesiktning

Den särskilde utredaren som har sett över avgiftskonstruktionen för bl.a. livsmedelstillsynen har uppmärksammat att det från köttbranschen länge har framförts kritik mot ökade kostnader för besiktningens verksamhet. Mellan åren 2001 och 2005 hade de 25 slakterier som står för 98 % av slakten en årlig avgiftshöjning på i genomsnitt ca 10 %.⁵⁸

Det nya systemet för köttbesiktningens avgifter som införts stegvis under åren 2004 och 2005 innebär sänkta kostnader för de minsta slakterierna. Föreningen Sveriges småskaliga kontrollslakterier ser positivt på att besiktningens avgifterna har sänkts i och med det nya avgiftssystemet. Företrädare för KCF har i uppföljningen däremot framfört att det är fel att de något större slakterierna skall betala tillsynen för de allra minsta slakterierna, vilket enligt KCF har blivit effekten av det förändrade avgiftssystemet. Som exempel på höga kostnader anges från KCF ett litet större men ändå småskaligt slakteri där kontrollkostnaderna utgör 13 % av de rörliga kostnaderna. Från Livsmedelsverket menar man dock att resekostnader för småskaliga slakterier betalas med anslagsmedel och inte av de större företagen. Enligt verket beror avgiftshöjningen för slakteriet i exemplet snarare på en omfördelning inom gruppen storskaliga slakterier.

Livsmedelsverket har uppmärksammat att det nya avgiftssystemet kan innebära en viss tröskeffekt. Slakterier som hamnar över en viss produktions-tröskel måste ha en hel veterinärtjänst och drabbas av en kostnadshöjning.

⁵⁷ Förslag till riksdagen 2001/02:RR19.

⁵⁸ SOU 2005:52.

Problem för kommunerna att finansiera livsmedelstillsynen

Livsmedelsverket pekar i en utredning från år 2000 på olika negativa faktorer med avgifter. En sådan faktor är att avgifter kan minska effektiviteten genom att kravet på motprestation styr verksamhetens inriktning i alltför hög grad. Enligt verket är risken stor att tillsynen inte riktas mot problemen och därigenom förlorar i effektivitet. Verket pekade också på att avgifterna medför administrationskostnader. Verket uppskattade att de administrativa kostnaderna för den årliga tillsynsavgiften uppgick till ca 10 % av det årliga avgiftsuttaget.

Kommunernas livsmedelstillsyn är i dag både avgifts- och skattefinansierad. Från kommunerna har framförts att man har svårt att finansiera tillsynen. Att genomföra tillsynen i ett litet företag tar nästan lika mycket tid som tillsyn i ett stort företag (resor, genomgång av företaget, rapportskrivande). Provtagningsavgiften finansierar i praktiken en viss del av tillsynen. Tillsynen i Krokoms kommun ser behov av mer avgiftsfinansiering, medan tillsynen i Tierps kommun menar att grunden borde vara att tillsynen är skattefinansierad, men kostnaden vid uppföljning av brister borde bekostas av företaget.

Olika finansiering i olika länder kan snedvrider konkurrensen

En särskild utredare har nyligen i ett betänkande konstaterat att företag i en medlemsstat med uteslutande avgiftsfinansierad kontroll lever under sämre konkurrensvillkor än där skattefinansiering råder. Samtidigt konstaterar utredaren att den svenska regeringens avsikt är att den svenska kontrollen i sin helhet skall vara avgiftsfinansierad.⁵⁹ Li har i en rapport från 2005 framfört att finansieringssystemet för tillsynen av konkurrensskäl måste överensstämma med det i övriga EU-länder.

5.3 Statliga stödåtgärder

Komplicerat ansökningsförfarande

Företagare kan uppleva det som krångligt och komplicerat att ansöka om statliga bidrag, kanske till och med så krångligt att man avstår från att ansöka om stöd. I Jordbruksverkets och Livsmedelsverkets rapport från 2005 redovisas att 42 % av de företag som svarade på enkätundersökningen hade sökt ekonomiska stöd och att 56 % inte hade sökt något stöd. Av samma rapport framgår att av de företag som i enkätundersökningen har angivit varför de inte har sökt stöd för småskalig livsmedelsförädling har drygt 40 % av företagen angivit att det var "krångligt". Resterande företag har angett att det inte var värt besväret eller att de ville driva företaget utan stöd. Även i Livsmedelsverkets utredning från år 2001 redovisades att proceduren att ansöka om medel sågs som besvärlig.

⁵⁹ SOU 2005:52.

I miljö- och jordbruksutskottets uppföljning har det pekats på att företagare som söker bidrag menar att blanketterna för t.ex. förädlingsstödet och projektstödet är komplicerade och svåra att fylla i. Särskilt nya företagare upplever att det är krångligt att fylla i blanketterna eftersom de ännu inte är insatta i verksamheten. Från Li har pekats på att det behövs konsulter för att fylla i bidragsansökningar och att det skulle behövas mer rådgivning. Sveriges kommuner och landsting (SKL) har i ett remissvar bl.a. pekat på problem kring Leader, vars redovisningskrav upplevs som omständliga och krångliga, vilket gör att många drar sig för att nyttja möjligheterna att starta projekt. SKL menar att enkelhet i administration och redovisning måste eftersträvas.

Handläggare på Jordbruksverket håller med om att det finns problem. Från Jordbruksverket menar man att blanketterna är komplicerade eftersom verket måste lämna många uppgifter i form av indikatorer vidare till EU. Tjänstemän vid Jordbruksverket har under uppföljningen uppgett att man försöker förenkla stödhanteringen. Bland annat har man övervägt att ställa mindre krav på de små företagen. I det tekniska underlaget för nytt landsbygdsprogram menar Jordbruksverket att förenklingar i stödsystemen för såväl kunder som administration är en väsentlig utgångspunkt vid utarbetandet av ett nytt landsbygdsprogram för perioden 2007–2013. Som en del av framtagandet av ett tekniskt underlag för ett nytt landsbygdsprogram har Jordbruksverket genomfört en inventering av förenklingsmöjligheter utifrån såväl kund- som administrationsperspektiv.

Stödberättigade verksamheter

I Livsmedelsverkets utredning från 2001 framfördes följande problem rörande stöd till småskalig livsmedelsproduktion. Det framkom att en helhetssyn saknas när det gäller stöden, bl.a. genom att stöden delas upp på länen. Vidare framkom att reglerna för projektstöd betraktades som krångliga. I denna uppföljning har flera aktörer pekat på svårigheter när det gäller att sätta sig in i regelverket för stöden inom miljö- och landsbygdsprogrammet (LBU). En företagare i Jämtland pekar t.ex. på att investeringsstöd inte kan utgå för förädling av älgkött, vilket är ett problem eftersom företaget använder älgkött i korvtillverkningen. En annan företagare menar att det är ett problem för den småskaliga livsmedelsförädlingen i Sverige att regelverket inte utgår från att produkter från skogen ingår som en del i det normala jordbruket. Även i den enkätundersökning som genomfördes av SLU år 2001 pekade företag på att vissa kategorier verksamheter, t.ex. honungsföretag, inte finns med bland stödberättigade företag.

Under uppföljningen har från tjänstemän vid Jordbruksverket framförts att det finns utrymme för förenklingar inom det nationella regelverket, även om mycket är styrt genom EU. Den sektorsindelning som gäller vid stödgivning är ett område där förenklingar skulle kunna göras – att t.ex. inte honung och socker ingår kan vara svårt att förstå för de stödsökande.

Osäkerhet kring utbetalningar av stöd

Företag i Uppland och LRF Mälardalen har under uppföljningen pekat på att det upplevs som osäkert om och när LBU-stöd till projekt utbetalas. Från LRF Mälardalen uppges att det råder en motvilja bland både organisationer och företag för att söka bidrag från LBU på grund av osäkerheten.

Omfattande kontroll

I uppföljningen har det från några företag framförts att myndigheternas kontroll i samband med de ekonomiska stöden är alltför omfattande och byråkratisk. Företag i Uppland menar att samma fakturor kontrolleras flera gånger i detalj. Först kontrollerar länsstyrelsen företagen och sedan kontrolleras länsstyrelsen av EU.

Övriga stöd

I kontakter med Nutek framkommer att det är oklart om företag inom livsmedelsområdet kan ges stöd med näringspolitiska medel. Ett exempel är att ansökningar inom det regionalpolitiska området, som kommer från företag som skulle kunna få stöd från Jordbruksverket, inte behandlas. Inom programmet Produktutveckling i små företag av varor och tjänster skall dock enligt Nutek samtliga företag som uppfyller kriterierna kunna söka, oavsett vilket politikområde de tillhör.⁶⁰

I uppföljningen har projektet Regional mat framfört att mycket lite medel går från Nutek till livsmedelsområdet. Enligt Regional mat finns det dock enstaka projekt som har fått stöd, bl.a. Gåsamärkning i Skåne. Regional mat uppger att man har haft kontakt med Nutek kring detta och att motsvarande gäller även för stöd från Vinnova.

Erfarenheter av stöden

Livsmedelsekonomiska institutet (SLI) har på regeringens uppdrag genomfört en utvärdering av ett investeringsstöd till livsmedelsindustrin (vidareförädlingsstödet 1995–1999). I utvärderingen från år 2001 framkom att inga effekter av stöd kunde påvisas. Stödet hade inte påverkat livsmedelsindustrins produktivitet eller råvaruförbrukning. Däremot ansåg i viss utsträckning de företag som fått del av stödet att det hade haft betydelse. Merparten av medlen gick till stora, väletablerade företag, inte till småföretag som har svårt att finansiera sina investeringar. Mycket tydde enligt utvärderingen på att investeringsprojekten i stor utsträckning skulle ha blivit genomförda även utan stöd.

I den enkätundersökning som presenteras av Jordbruksverket och Livsmedelsverket i rapporten från år 2005 svarade 55 av 246 företag att företaget förmodligen inte skulle ha existerat i dag utan stöden för småskalig livsmedelsförädling. 24 företag uppgav att stöden inte hade haft någon större betydelse.

⁶⁰ E-brev från Nutek.

De intervjuer som genomförts i denna uppföljning visar att aktörerna inom området har delvis olika syn på stöden. I uppföljningen har flera aktörer pekat på att det behövs ekonomiska insatser från statens sida för att stödja den småskaliga livsmedelsproduktionen. Samtidigt har flera aktörer även framhållit vikten av att företagen inom den småskaliga livsmedelsproduktionen kan överleva utan stöd. I uppföljningen har t.ex. Krokoms kommun framfört att samhällets stöd under uppbyggnaden av företagen har varit avgörande för flera av företagen. LBU-stöden är en förutsättning för att den småskaliga livsmedelsproduktionen skall kunna konkurrera med de storskaliga producenterna.

LRF menar att LBU-stöden är bra och att de bör förbehållas lantbruket och landsbygden, inte gå till tätorter. Enligt en företrädare för LRF kan det ligga något i den kritik som framförts mot stödets effekter. Det har t.ex. varit dålig samordning mellan länen – man borde dra erfarenhet av andra länder. Stöden har både brister och möjligheter. Det är viktigt att stöden kommer de enskilda företagen till del, inte bara går till konsulter etc. Detta är en synpunkt som delas av bl.a. företag i Uppland som menar att det vore bättre och billigare om företagen själva fick göra mer. LRF menar vidare att det i stödsammanhang är viktigt att se till hela företagscykeln, inte bara företagsstarten.

Från Länsstyrelsen i Uppsala län framförs att det är för tidigt att uttala sig om vilka resultat i form av nystartade företag som länsstyrelsens olika insatser har lett till. Man uppger dock att kurser, projektstöd m.m. är mycket uppskattade och att länsstyrelsen får ett mycket positivt gensvar från deltagarna. Stöden uppges ofta ha en positiv påverkan på de företag och de personer som får stödet, men att det inte har en så stor generell påverkan eller långsiktig effekt. Det konstateras vidare att antalet lantbrukare som faktiskt nystartar eller utvidgar småskalig verksamhet är begränsat, trots generösa bidragsmöjligheter. Hushållningssällskapet i Uppsala län menar att de statliga och kommunala insatserna i länet har medfört ett ökat intresse för egen förädling och försäljning samt en ökande insikt om vad det innebär. Hushållningssällskapet menar att de projekt som drivits i länet, bl.a. Mälargårdar och ett småskaligt slakteriprojekt, har gett erfarenheter som kan användas för att på ett effektivt sätt hjälpa nya företagare med kunskap.

Hushållningssällskapen menar att staten behöver hjälpa den småskaliga livsmedelsproduktionen genom LBU:s investeringsstöd. Samtidigt är det viktigt att tydliga krav ställs på företagen. Man menar vidare att det borde vara en mindre stark koppling till lantbruket och mer handla om landsbygden. Från Småkom har framförts att man är mycket positiv till de statliga ansträngningarna för att främja småskalig livsmedelsproduktion av hög kvalitet.

Svårt att utvärdera

I uppföljningen har några aktörer uppmärksammat att det kan vara svårt att utvärdera de ekonomiska stödets resultat. Hushållningssällskapen menar att staten bör vara tydlig med vad den eftersträvar och sedan göra uppföljningar av t.ex. skapade sysselsättningstillfällen. Liksom flera andra aktörer pekar

man på att det dock är svårt att följa upp resultaten eftersom statistiken är dålig. Problemet uppmärksammas i Jordbruksverkets och Livsmedelsverkets rapport från 2005 där det konstateras att effekterna av olika projektstöd kan vara svåra att mäta. En orsak till detta är svårigheterna i statistiken. Därtill kommer att de övergripande målen för strukturfondsprogrammen och LBU är olika. Även Regional mat menar att det är ett problem att det finns så dålig statistik om antal småföretag som skapats eller försvunnit och menar att Jordbruksverket borde ha sådan statistik för att kunna utvärdera LBU, dvs. jämföra antal företag före och efter.

5.4 Kontakter med och samverkan mellan myndigheter

Myndigheternas värderingar kan vara ett hinder

I en enkätundersökning från SLU och Nordlandsforskning ingick en fråga om hur nöjda företagen är med sina kontakter med ett antal myndigheter. Av svaren framgår att knappt hälften är mycket nöjda med länsstyrelsen och kommunen. Knappt en fjärdedel är mycket nöjda med Livsmedelsverket och 15 % är mycket nöjda med Jordbruksverket. Omkring 30 % av de företag som svarade hade ingen erfarenhet av Livsmedelsverket eller Jordbruksverket.⁶¹

I denna uppföljning har flera olika aktörer pekat på problem när det gäller värderingar och attityder till småföretagande inom livsmedelsbranschen. Företagare har bl.a. framfört att de värderingar som finns på statliga och kommunala myndigheter är ett hinder för den fortsatta utvecklingen av småskalig livsmedelsproduktion. Myndigheterna uppges se med skepsis på småföretagare inom livsmedelsområdet. Livsmedelsföretagen (Li) menar att det tidigare har varit svårt att få myndigheterna att se livsmedelsföretagen som en tillgång för Sverige.

Flera av företagarna i Jämtland och Uppland pekar på bemötandet från tjänstemän som ett problem. En företagare i Jämtland uttrycker det på följande sätt:

Både kommunen och länsstyrelsen säger sig vara positiva, men i praktiken är de ifrågasättande när det kommer fram företagsidéer inom livsmedelsområdet.

De företag som intervjuats i Uppland efterlyser mer förtroende för företagen från myndigheternas sida.

I Livsmedelsverkets utredning från 2001 framhölls från några livsmedelsproducenter att myndigheterna alltför ofta har en oförmåga att ge svar och att det är svårt att få tag på rätt person på myndigheterna. Det pekades också på kulturkrockar mellan småföretagare och myndigheter. Från Nutek har i denna uppföljning framförts att ett generellt problem är att myndigheternas information inte är anpassad till småföretagen och företagens språk.

⁶¹ von Haartman, 2001.

Flera aktörer pekar också på att det har skett en omsvängning och att t.ex. Livsmedelsverket har börjat inse den småskaliga livsmedelsproduktionens betydelse. Företrädare för Li och KCF pekar bl.a. på att Livsmedelsverket har inrättat en konsulent för småskalig slakt och att Jordbruksverket numera har en kontaktperson för livsmedelsindustrin och anordnar möten med branschen. Li menar att också andra myndigheter borde ta efter Jordbruksverkets serviceinriktade initiativ och erbjuda livsmedelsbranschen avstämningsmöten. Från Livsmedelsverket ges stöd till företrädare för småskaliga producenter vid utarbetande av branschriktlinjer.

Samordning i tillsyn och stödgivning

Det har i flera sammanhang lyfts fram problem vad gäller samverkan mellan myndigheterna. Detta har bl.a. handlat om samordningen mellan olika tillsynsinsatser. Från Krokoms kommun uppges att företagen kan uppleva att det sker många kontroller och att dessa inte samordnas från myndigheternas sida. Från tillsynsansvariga uppges att man i möjligaste mån försöker att samordna miljötillsynen, djurtillsynen och livsmedelstillsynen. Från Enköpings kommun uppges att samverkan mellan olika myndigheter gentemot de småskaliga livsmedelsföretagen sker i en positiv anda, men anses av företagarna vara byråkratisk. Från länsstyrelsen i Uppsala uppges att skillnaderna mellan kommunerna är ett större problem för företagen än brister i samordningen mellan olika statliga myndigheter.

I uppföljningen har vidare framkommit att uppgiftsinlämning till olika myndigheter kan vara ett problem. På central nivå uppges t.ex. från Jordbruksverket att myndigheten arbetar med att minska den administrativa bördan för företagen, framför allt genom att försöka uppnå ett samordnat uppgiftslämnande till myndigheter. Som exempel nämner verkets tjänstemän att för de stöd som hanteras av Jordbruksverket finns t.ex. krav på att bidragsmottagarna skall uppfylla vissa minimivillkor vad gäller hygien. Detta är något som borde kunna samordnas med tillsynsmyndigheten. På kommunal nivå upplever tjänstemän i Krokoms kommun att det sker många kontroller kring de ekonomiska stöden till företagen. Dessa kontroller genomförs av länsstyrelsen, och kommunen uppges att de inte samordnas.

Även från Livsmedelsverket har i uppföljningen framförts att det är för lite samordning mellan olika myndigheter inom livsmedelsområdet. Tjänstemän vid verket menar dock att de nya hygienreglerna kan komma att driva fram mer samarbete mellan Livsmedelsverket, Jordbruksverket och Djurskyddsmyndigheten eftersom hygienreglerna täcker hela kedjan från jord till bord.

Problem i samordningen har uppmärksamats även tidigare. I Livsmedelsverkets utredning från 2001 redovisades att några av de livsmedelsproducenter som ingick i undersökningen hade betonat att myndigheter med olika ansvarsområden, men med tillsyn över samma objekt, inte samverkade eller hade en dialog i tillsynsfrågor. Som exempel nämndes djurskydd och livsmedelstillsyn samt tillverkning av vin och spritdrycker.

Samordning kring utvecklingsfrågor

I miljö- och jordbruksutskottets uppföljning har även uppmärksammas problem när det gäller samverkan i myndigheternas arbete med att förbättra förutsättningarna för en fortsatt utveckling av den småskaliga livsmedelsproduktionen. I uppföljningen har framkommit att ett flertal myndigheter på olika sätt är involverade i frågor kring småföretagande och livsmedelsproduktion. Myndigheternas insatser styrs av olika mål. Flera aktörer har i uppföljningen pekat på svårigheter för myndigheterna att samarbeta.

Hushållningssällskapen menar att det inte tas något helhetsgrepp från myndigheternas sida när det gäller frågor kring småskalig livsmedelsproduktion och att kunskapen om området är bristande. Hushållningssällskapen menar att Livsmedelsverket och Jordbruksverket dock har gjort försök i olika rapporter, men inte kommit så långt. Även bl.a. projektet Regional mat menar att det behövs mer samarbete mellan existerande organisationer i stället för att inrätta nya organisationer. Regional mat har intrycket att mycket görs men att det kan vara svårt att få en överblick, bl.a. över vilka utredningar som tagits fram och vilka förslag som lagts som på något sätt berör området. Staten borde ha en helhetsbild och veta vad olika delar gör. Resurserna finns – det gäller att hjälpa företagen att hämta hem dem. Även LRF har pekat på att det inte finns någon central överblick över vad som sker inom området, t.ex. hur staten driver frågan vidare. Flera aktörer jobbar inom området och olika förslag går delvis ihop. LRF menar att det skulle behövas en mer allmän belysning och ett kunskapscentrum eller liknande.

Länsstyrelsen i Uppsala län har framfört att utredningar och projekt genomförs på flera håll, men resultatet blir aldrig känt. Man borde samla all information på en gemensam webbplats. Länsstyrelsen i Kalmar län har pekat på länsstyrelsernas samordnande roll. Länsstyrelsen menar att det arbete som i dag bedrivs i länet behöver koncentreras för att underlätta för de mindre producenterna. Länsstyrelsen uppger att man har en inofficiell roll som samordnare av samtliga aktörer, men skulle genom utveckling av ett regionalt resurscentrum få en tydligare roll.⁶²

Brist på livsmedelsstatistik

Under uppföljningen har ett flertal aktörer pekat på att bristen på statistik är ett problem inom området. Det är t.ex. svårt att med säkerhet ange hur många småskaliga livsmedelsproducenter som finns. Både Livsmedelsverket och Jordbruksverket har noterat att det finns fel i SCB:s företagsregister när det gäller livsmedelsproducenter. Det kan finnas flera orsaker till detta, bl.a. att begreppet livsmedelsproduktion inte är helt entydigt. Hos många små företag är t.ex. produktion och förädling integrerade.

När det gäller produktionsvärden och produktionsvolymerna är det svårt att på en övergripande nivå få fram underlag. Från Livsmedelsverket pekas på att det kan vara känsligt att ta in sådana uppgifter, bl.a. eftersom det kan uppfat-

⁶² E-brev från Länsstyrelsen i Uppsala län samt Länsstyrelsen i Kalmar län, 2005b.

tas som kontroll. Tjänstemän vid Jordbruksverket menar att man inte kan uppskatta den småskaliga livsmedelsproduktionens omfattning eftersom statistik saknas.

Oklar arbets- och ansvarsfördelning kring livsmedelsstatistiken

I uppföljningen har vidare framkommit att det finns oklarheter kring livsmedelsstatistiken och vilka myndigheter som ansvarar för att sådan tas fram. Enligt uppgift från tjänstemän vid Jordbruksverket tar myndigheten fram statistik om livsmedelskonsumtionen i landet, men känner inte något huvudansvar för livsmedel. Enligt verket har heller inte något sådant krav utformats. I statsbudgeten finns två anslag som finansierar Jordbruksverkets statistik inom jordbruksområdet, 43:14 Livsmedelsstatistik och 43:15 Jordbruks- och livsmedelsstatistik finansierad från EG-budgeten. Enligt budgetpropositionen disponerar Jordbruksverket anslag 43:14 för statistik inom jordbruksområdet, inklusive kostnader för en statistisk årsbok inom jordbruks- och livsmedelsområdet samt sammanställningar av statistik i senare led i livsmedelskedjan. I regleringsbrevet till Jordbruksverket benämns verksamhetsgrenen ”jordbruks- och livsmedelsstatistik”. Statistikansvariga inom Jordbruksverket pekar på att livsmedel inte finns omnämnt i förordningen (2001:100) om den officiella statistiken. Där talas i stället om statistik inom jord- och skogsbruk. Jordbruksverket ingår som svensk kontakt i den arbetsgrupp inom Eurostat som arbetar med att ta fram en databas om livsmedelskonsumtion.

5.5 Andra hinder för småskalig livsmedelsproduktion

Finansiering av investeringar

I flera utredningar har det pekats på att små livsmedelsföretag har svårt att få medel till investeringar. Att starta ett företag inom livsmedelsområdet kan ibland vara förenat med mycket stora kostnader, särskilt inom slakt och chark. I Livsmedelsverkets utredning från 2001 framfördes att den låga statusen gör det svårare att skaffa riskkapital vid bankkontakter. I SLU:s och Nordlandsforsknings enkätundersökning 2001 fördes ofta behovet av riskkapital fram av de småföretagare som deltog i undersökningen. Det framfördes att utvecklingen från idé till vinst tar mycket lång tid och att lånebördan därmed ofta blir tung. Livsmedelsekonomiska institutet har i en utvärderingsrapport från 2001 pekat på att små och medelstora företag har svårigheter att finansiera investeringar.

Dessa iakttagelser bekräftas i denna uppföljning. Flera aktörer menar att nya livsmedelsföretag har svårt att få lån och att tillgången på riskkapital är liten, men man pekar också på att det är ett mer allmänt problem för små företag att ordna kapital till investeringar om man saknar säkerheter i form av t.ex. en gård eller skog. Projektet Regional mat menar att finansieringsproblemen finns både för de riktigt små och de lite större företagen och att en orsak kan vara att livsmedelsbranschen inte har så gott rykte. En annan orsak

kan vara att livsmedelsproducenterna har svårt att ta sig fram i finansieringssammanhang. Det finns enligt projektet brister i kunskap både hos företagen och finansiärerna. LRF menar att det mer allmänt är svårt med riskkapitalförsörjningen till de små tillväxtföretagen, men att det finns särskilda problem när det gäller småskalig livsmedelsproduktion. Bankerna har svårt att t.ex. värdera säkerheten i ett gårdsmejeri. Företrädare för LRF uppger att det generellt kan sägas att flera aktörer har svårt att förstå livsmedelsområdet, men att det finns regionala skillnader. Skillnader mellan länen kan bero på att länen ser olika ut vad gäller jordbrukets och livsmedelsindustrins ställning.

Flera aktörer har framfört att de inte hade kunskap om att Almi har finansiella tjänster även för livsmedelsbranschen, vilket de har. De företag i Jämtland som har haft kontakt med Almi har goda erfarenheter. Även Regional mat har uppmärksammat att livsmedelsföretag ofta inte kommer in i Almis verksamhet men att det finns regionala skillnader. Jordbruksverket menar att även Almi ställer betydande krav på företag som behöver finansiering, t.ex. att en bank är med i finansieringsbilden.

När det gäller finansiella tjänster kan Almi enligt uppgift gå in som delfinansiär med 50 %. Almi svarar för den riskvilliga delen av lånet, som ett komplement till traditionell finansiering. Almi är alltid dyrare än bankerna. Almi uppges arbeta gentemot alla branscher, men har i Jämtland tidigare varit kallsinnigt gentemot rena serviceföretag, t.ex. butiker. I dag går Almi in även där om affärsidén bedöms vara sund. Från Almi Jämtland uppges att förhållandevis stora insatser görs inom turismen, där behovet av rörelsekrediter är stort. Almi Jämtland har inte engagerat sig så mycket på livsmedelsområdet när det gäller finansiering, eftersom det inte har kommit så många förfrågningar. Orsakerna till detta är att många företagare inom livsmedelsområdet har skog och jordbruk som säkerhet för banklån och att det alltid är dyrare att låna hos Almi än hos bankerna.

Från tjänstemän vid Jordbruksverket framförs att ibland kan moment 22-situationer uppstå, där bankerna ställer krav på att företagen skall få förädlingsstöd och bidragsgivaren ställer krav på bankfinansiering. Från Jordbruksverket märker man att de små livsmedelsföretagen ofta har behov av investeringskapital, vilket t.ex. projektstöd inte kan användas till. Verket konstaterar att det är dyrt att starta ett livsmedelsföretag. Det uppstår ofta stora kostnader innan produktionen kan starta, framför allt vad gäller besiktningar och att få lokaler godkända. Detta innebär att det första steget blir stort för t.ex. småskaliga slakterier – det blir liten volym och höga kostnader.

Företag och andra har pekat på ökande problem när det gäller möjligheten att få låna pengar i bank eftersom kraven på säkerheter numera är så stora, bl.a. till följd av förändringen av förmånsrätten i samband med konkurs. Småkom, ett nationellt nätverk för små kommuner, har framfört att det finns problem när det gäller främst finansiering av startfasen och en naturlig expansion av små företag. På denna punkt har småföretagen inom livsmedelsområdet lika stora problem som andra näringars små företag. Från Småkom framförs att de stora bankerna ”struntar i dag som regel i småföretagen på lands-

bygden”, medan lokala sparbanker och Almi som regel ställer upp med krediter. Småkom har framfört att riksdagen behöver utvärdera effekterna av den nya lagen om förändrad förmånsrätt vid konkurser. Enligt Småkom har den nya lagens tillämpning redan inneburit att småföretagen i stora delar av Sveriges landsbygd antingen har svårt att få lån till sin utveckling eller också får mycket ofördelaktiga villkor för nya lån. Småkom har pekat på att man måste lösa problemen med krediter till småföretagen på landsbygden och bl.a. tagit upp frågor om bättre kreditvillkor för Almilån och förändring av förmånsrätten i samband med konkurs. Småkom hänvisar bl.a. till erfarenheter från Finnvera i Finland (se avsnitt 7.3).⁶³

Även Hushållningssällskapen framför att riskkapitalförsörjningen är ett problem och menar att bankerna måste ha större förståelse för de små livsmedelsföretagen på landsbygden.

Lönsamhetsproblem

Från flera håll har det pekats på att det för många småföretag finns problem när det gäller lönsamheten i den dagliga verksamheten. I Ipsos-Eurekas studie framkom att mindre livsmedelsproducenter menar att det stora problemet för de små producenterna är att få verksamheten lönsam. I Livsmedelsverkets och Jordbruksverkets gemensamma rapport från år 2005 redovisas att drygt hälften av de företag som besvarade enkäten uppgav att företaget inte var tillräckligt lönsamt utifrån företagarens behov. Från Länsstyrelsen i Uppsala län uppges bl.a. att marginalerna inom slakt och chark är mycket små och att de småskaliga producenterna är beroende av ett mycket högre pris till konsumenten än vad de storskaliga är, vilket för många små företag kan vara svårt att uppnå. Hushållningssällskapet i Uppsala län menar att de småskaliga producenterna har svårt att konkurrera på grund av handelns satsningar på lågpris.

Genom medlemskapet i EU har den svenska livsmedelsbranschen fått möjlighet att exportera sina produkter, samtidigt som företagen möter ökad konkurrens från utländska livsmedelsproducenter på hemmamarknaden. Flera aktörer har pekat på att svenska producenter har svårt att konkurrera med utländska företag på grund av bl.a. löneläget i Sverige.

Företagsklimatet

I Ipsos-Eurekas studie pekade mindre livsmedelsproducenter på att det lilla företaget är mycket personberoende och därmed sårbart om någon t.ex. skulle bli sjuk. Det kan också vara svårt att hitta någon som vill ta över det lilla familjeföretaget. Trots de problem det kan innebära att vara liten trivdes enligt undersökningen de flesta med sin situation; den lilla skalan innebär full kontroll över hela verksamheten. I Livsmedelsverkets utredning från 2001 pekade företagarna bl.a. på svårigheten att ta semester, svårt att få tid och råd med vidareutbildning samt långa arbetsdagar.

⁶³ E-brev från Småkom/Bergslagsgruppen samt webbplatsen www.smakom.org.

I denna uppföljning har flera pekat på att det finns problem när det gäller att driva företag i Sverige. Företag i Uppland menar att småföretagande är förknippat med mycket arbete och lönsamhetsproblem. Två av företagen tror också att det kommer att bli svårt att hitta någon som vill ta över företaget.⁶⁴ Denna bild bekräftas av länsstyrelsen i Uppsala, där tjänstemän menar att låg lönsamhet och låga löner gör det svårt att hitta någon som tar över.

Samtidigt pekar också flera aktörer på att den negativa attityden gentemot företagande kan skrämja bort personer som mycket väl skulle klara av att driva ett eget företag. En av de företagare som ingått i uppföljningen menar t.ex. att det råder en god företagaranda i Jämtland. Det har skett en förnying bland lantbrukarna som numera har stor framtidstro och en vilja att ta för sig och att arbeta på nya marknader, t.ex. småskalig livsmedelsförädling. Från projektet Mer Vård Mat framförs däremot att det behövs mer företagaranda och mer positiva attityder till företagandet. Det är därför viktigt med projekt som gör det möjligt att se fördelar med företagandet.

Krokoms kommun uppmärksammar i sitt tillväxtprogram för åren 2004–2007 skillnader i attityder och värderingar som en orsak till regioners olika ekonomiska utveckling. Kommunen uttrycker följande vision: ”En utvecklingsinriktad kultur, där förvärvsarbete är norm, framgångsrika företagare är förebilder och där innovationer och galna idéer uppmuntras, är mer gynnsam för tillväxten än motsatsen. Att attityder påverkar utvecklingen inom en region är lika troligt som att målbilden påverkar en idrottares resultat.” Folkrörelserådet Hela landet ska leva har i ett remissvar från år 2005 pekat på att en riksomfattande kampanj borde dras i gång för att utveckla lokala miljöer som gör att entreprenörskap och småföretagande spirar och menar att lokala utvecklingsgrupper har en mycket viktig roll.

Svårt att hitta den småskaliga tekniken

I Livsmedelsverkets utredning från 2001 framfördes att maskiner och teknik mer och mer anpassas till stordrift. Det krävs mer elektronik, högre kapacitet och känsligare utrustning. Som exempel nämndes att det numera krävs automatiskt avläsbara streckkoder. Det uppgavs dessutom vara svårt att få tag i begagnade maskiner i Sverige. I en rapport om småskalig teknik för livsmedelsföretag pekas bl.a. på att det är svårt att få tag på utrustning i rätt prisklass för små mejerier.⁶⁵

Även i denna uppföljning har flera pekat på att den utrustning till livsmedelsföretag som finns i Sverige ofta är inriktad på storskalig förädling och är alldeles för dyr för de riktigt små företagen. Flera företag har pekat på att småskalig teknik finns att tillgå utomlands. Som exempel kan nämnas att de småskaliga mejerierna i Jämtland ofta köper sin utrustning från andra länder och att de enligt Eldrimner inte ser detta som något problem. Ett företag i Uppland pekar på att den småskaliga tekniken ofta finns, men att den är svårt att hitta.

⁶⁴ Se även Nutek, 2004d.

⁶⁵ Welin-Berger, 2000.

Det har dessutom framförts att utrustning inom området är dyr. Flera företag menar att det är nödvändigt att köpa begagnat för att hålla nere kostnaderna. Även begagnad utrustning kan vara dyr eftersom det finns så få varor.

Ekologisk livsmedelsproduktion

Som angavs i förra kapitlet är många småskaliga livsmedelsföretag inriktade på en ekologisk verksamhet. I uppföljningen har det från vissa företag riktats kritik mot de krav som ställs på de små livsmedelsproducenterna från Krav. Några företag i Jämtland har framfört att regelverket är komplicerat och flera aktörer har pekat på att kostnaderna är höga. Dessa företag har vidare framfört att de anser att det är fel att Krav har monopol på termen "ekologisk".

Från Kravs sida är man medveten om att de småskaliga livsmedelsförädlarna kan uppleva problem. Särskilt för de mindre, småskaliga företagen är oftast priset för certifieringen ett hinder för att starta ekologisk produktion. De administrativa kraven kan också ibland upplevas som tunga. Krav menar dock att ju större företagen är, desto fler har ett kvalitets- och miljöledningssystem som styr verksamheten och det underlättar då en ny typ av produktion startas, exempelvis ekologisk. Rådets förordning (EEG) nr 2092/91 om bl.a. "byråkratin" kring användande av konventionella ingredienser i en ekologisk produkt kan också upplevas som tung. Från Krav uppges att man anser att kontrollorganet måste kunna besluta om att riskbaserad kontroll skall kunna utföras i stället för dagens krav på ett årligt fysiskt kontrollbesök hos alla kunder.

När det gäller kostnaden för ett företag att vara ansluten till Krav finns enligt uppgift ett fast årligt pris och ett rörligt pris (se bil. 4). Enligt Krav finns det många mindre företag som inte betalar ett rörligt pris. Krav har också infört ett rabattsystem för ansökningar etc. De direkta kostnaderna för kontroll och certifiering skall enligt Krav på några års sikt huvudsakligen täckas av de fasta priserna, räknat per kundgrupp och kontrollgren. Krav arbetar aktivt med att effektivisera certifieringen och investerar bl.a. i digitala lösningar för att få ned kostnaden för certifieringen. Krav skall också utveckla attraktiva former för anslutning av små producenter.

Bokföring

De små livsmedelsföretagen regleras även av lagstiftning utanför livsmedelsområdet. Under uppföljningen har företagen och andra aktörer lyft fram exempel på olika problem i lagstiftningen. Ett sådant exempel är bokföringsreglerna. Från bl.a. Almi har uppmärksammats att de småskaliga livsmedelsföretagen, liksom småföretag inom andra branscher, har problem med bokföringsreglerna och att de flesta småföretagen måste köpa bokföringstjänster från konsulter.

Arbetsrätten

Nutek och Almi Företagspartner har i en rapport från 2005 konstaterat att många s.k. soloföretag undviker att anställa och i stället väljer att köpa tjänster av andra företag eller ta hjälp av familj och vänner när deras kapacitet inte räcker till. I rapporten dras slutsatsen att de främsta hindren för att soloföretagen skall anställa är arbetsgivarens kostnader på grund av sjukfrånvaro, möjligheterna att säga upp anställda och svårigheterna att överblicka vad som gäller för en arbetsgivare. Företagens skyldighet att betala sjuklön de första veckorna när anställda är sjuka skapar enligt rapporten ett starkt incitament att undvika att anställa personer som riskerar att bli sjuka. Det bidrar också till att många företag väljer andra lösningar än att anställa, exempelvis att anlita andra företag. Företag som endast består av företagsledaren och en anställd är i mycket hög grad beroende av att den anställde kan utföra sina arbetsuppgifter på ett tillfredsställande sätt och att samarbetet med företagsledaren och med kunder fungerar. Skatter och socialavgifter utgör enligt Nutek och Almi Företagspartner också viktiga hinder. När företag väl har anställt en första person ökar dock sannolikheten att antalet anställda skall öka ytterligare.

Även i denna uppföljning har de intervjuade företagen tagit upp problem kring arbetsrätten. Flera företag samt Li och KCF har i uppföljningen framfört bl.a. att det inte går att säsonganställa samt höga kostnader för sjuklön. Man menar att detta leder till att företagen anpassar sig och försöker hitta lösningar genom att t.ex. lägga vissa delar av produktionen utomlands. Detta kan innebära att kopplingen till den svenska råvaran riskerar att brytas. Bland annat ett företag i Jämtland pekar på att sjuklönesystemet gör det ohållbart för små företag med endast ett par anställda och att den lagen motverkar utvecklingen för den småskaliga livsmedelsproduktionen. Ett företag i Uppland menar att regelverket bidrar till att man inte alls vill anställa personal i företaget. I stället köper man tjänster från andra företag. Det har även t.ex. framförts att de krav på systematiskt brandskyddsarbete som ställs i lagen om skydd mot olyckor innebär ett betydande merarbete för t.ex. de små bageriföretagen. Även i Livsmedelsverkets utredning från 2001 pekas på regler inom bl.a. skatte- och arbetsmarknadsområdena som tagits upp som problem av småföretagen.

Reklamskyltar

Både Livsmedelsverkets utredning och SLU:s enkätundersökning år 2001 uppmärksammade problem med förbud mot reklamskyltar vid vägar. Från många småföretagarhåll framhölls att det fanns problem med att skyltning vid väg för gårdsbutiker och småföretag inte tillåts av Vägverket.

I denna uppföljning har problemet uppmärksamrats av företag i Uppland och LRF Mälardalen, som menar att det är ett problem för företagen om de inte får visa kunderna var de finns. Ett av företagen i Uppland har i uppföljningen framfört att de fick arbeta under en lång tid för att övertyga Vägverkets region om att få sätta upp skyltar vid vägen. Företaget fick först avslag,

men får nu sedan ett par år tillstånd. En ny ansökan måste skickas in årligen till Vägverket. Företaget får självt tillverka, bekosta och sätta upp skyltarna.

Offentlig upphandling

I SLU:s enkätundersökning från år 2001 framförde en del småföretagare att lagen om offentlig upphandling är ett problem eftersom kommunernas inköpare anför att lagen försvårar möjligheterna till lokala inköp. Detta har även tagits upp som ett problem i denna uppföljning. Ett problem är att det är mycket papper som skall gås igenom och fyllas i i samband med anbudsgivning. Ett annat problem är att det ofta handlar om så stora kvantiteter att ett enskilt småföretag kanske inte klarar av att leverera. Från t.ex. länsstyrelsen i Uppsala framförs att upphandlingsreglerna ofta inte är anpassade för en småskalig producent.

Företagen i Uppland pekar på att en lösning är att småföretagen samarbetar i nätverk för att klara av detta. Småkom har i uppföljningen uppmärksammat att några kommuner har lagt upp sin upphandling på ett sätt som inte sägs diskriminera små företag. Förändringarna i Arvika kommun uppges ha fått till följd att flera av Arvikas lanthandlare levererar dagligvaror till kommunens mindre kök. Även från länsstyrelsen i Uppsala pekas på möjligheten att göra delade upphandlingar för t.ex. storkök och mindre kök samt att formulera upphandlingsunderlag så att även små producenter kan vara med och konkurrera genom att erbjuda mindre volymer.

Infrastruktur

I uppföljningen har bl.a. företagare i Uppland pekat på att företag på landsbygden ofta är utsatta för problem i infrastrukturen. Ett företag menar att eftersatt vägunderhåll försvårar leveranser. Ett annat företag framförde att dålig mobiltelefonfäckning försvårar och fördyrar kommunikationer samt att kommunikationen via Internet och e-post försvåras eftersom det inte finns bredband.

Nätverk

Av Jordbruksverkets och Livsmedelsverkets rapport från år 2005 framgår att en stor andel av de småskaliga livsmedelsförädlarna inte tillhör någon organisation eller har något permanent nätverk med andra företagare inom samma bransch. Verken gör bedömningen att många småskaliga förädlingsföretag saknar en plattform för dialog inom branschen. Hushållningssällskapen har pekat på att det finns möjligheter att samverka i mindre lokala livsmedelsindustrier som mejerier och gårdsslakterier.

I uppföljningen har flera företag pekat på behovet av samarbete mellan de småskaliga företagen. I Jämtland har bl.a. mejerierna ett väl fungerande samarbete. Ett exempel på företagsnätverk i Uppland är Mälardalen. Nätverket omfattar 31 företag i Enköping och Håbo. Det riktar sig till landsbygdsbase- rad tillverkning och turism. I nätverket hjälper man varandra med distribution,

marknadsföring och försäljning. I uppföljningen har företag framfört att det är en stor fördel att vara många. Nätverket har funnits i elva år. När företagen uppträder tillsammans blir de starkare och kan visa kommunen hur viktig branschen är. Enligt LRF Mälardalen har detta samarbete gjort att företagen fortfarande finns kvar. Hushållningssällskapet i Uppsala menar att fler småföretagare i samma område med närhet till storstad kan ge ökat genomslag och bidra till att det går bättre för alla som satsar.

Från Länsstyrelsen i Uppsala län har framförts att branschsamverkan inom området är liten och att det finns problem kring t.ex. kontakter och avsaknad av branschriktlinjer. Detta innebär att "alla nyföretagare får göra allt själva". Dessutom ingår inte de befintliga nätverken av småskaliga producenter i regionala samverkansgrupper och planeringsgrupper. Detta innebär enligt länsstyrelsen att dessa nätverk hamnar utanför viktiga diskussioner.

5.6 Utbildning och forskning

Gymnasieutbildning

I flera utredningar har pekats på vikten av höjd kunskapsnivå bland de småskaliga livsmedelsföretagens personal. I Livsmedelsverkets utredning från 2001 noterades att utbildningsnivån hos företagare och dem som arbetar inom livsmedelssektorn är mycket låg. Inom vissa områden uppgavs livsmedelsutbildningen vara i kris.

Enligt statistik från Skolverket var ca 70 % av eleverna på livsmedelsprogrammet i oktober 2003 intagna på förstahandsval, vilket kan jämföras med att motsvarande siffra för samtliga nationella program var ca 90 %. Av de elever som började livsmedelsprogrammet 1999 fick ca 63 % slutbetyg inom fyra år (motsvarande för samtliga nationella program var ca 79 %).

I uppföljningen har det från Li och KCF uppmärksammats problem inom gymnasiets livsmedelsprogram. Företrädare menar att det har varit svårt att rekrytera duktiga elever till programmet och att det ofta inte har varit ett förstahandsval för de elever som genomgått utbildningen. Problemen uppges ha varit särskilt stora inom charkområdet. Vidare pekas på bristande motivation bland lärarna och dålig utrustning, vilket lett till att eleverna inte fått någon positiv bild av livsmedelsarbete. Organisationerna menar att företagen upplever att de som kommer direkt från skolan "inte kan något". I intervju har dock företrädare för Li också pekat på att det har skett ett tydligt trendbrott när det gäller sökande till gymnasieutbildningen inom bageri och konditori som i dag har avsevärt högre kvalitet än för ett par år sedan. Det har blivit "inne" att vara bagare eller konditor. LRF Mälardalen pekar på att intresset för naturbruksgymnasier och kockutbildning har ökat. Företag i Uppland menar att småskalighet och eget företagande borde integreras i livsmedelsutbildningen redan på gymnasienivå. Från företag i Jämtland och länsstyrelsen i Uppsala har det pekats på svårigheter att hitta kvalificerad arbetskraft. SIK har i uppföljningen framfört att det faktum att livsmedel inte är något attrak-

tivt utbildningsalternativ för ungdomar kan medföra en utarmning av kompetensen och att det på sikt kan vara svårt att få rätt utbildad personal.

Kompetensutveckling för småföretagare

Livsmedelsverket och Jordbruksverket har i sin utredning från 2005 uppmärksammat de småskaliga livsmedelsförädlarnas behov av kompetensutveckling. Verken konstaterar att behoven ser olika ut beroende på om företagen är nystartade eller har erfarenhet. Behoven ser även olika ut beroende på företagets storlek och mellan olika branscher. Av den enkätundersökning som verken genomförde hösten 2004 framgår bl.a. att praktik och kunskap förmedlad av släkt och vänner har varit viktigt för företagets kompetensutveckling. I rapporten konstateras att det är svårt för mindre företag att avsätta tid för kompetensutveckling.

Även i denna uppföljning har från olika myndigheter och organisationer lyfts fram behov av att öka kunskapen hos enskilda företag. SIK har framfört att den snabba tekniska utveckling som har pågått under senare år ställer till problem i många företag. Automatisering och införande av IT har enligt SIK medfört att behovet av fortbildning av personal har accentuerats. Samtidigt ställer utvecklingen i övrigt allt större krav på företagen, bl.a. kvalitetssäkringsprogram.

Flera har i detta sammanhang pekat på att statens nuvarande insatser för att öka företagarnas kompetens är för små. I uppföljningen har det från bl.a. Mer Värld Mat framförts att de som startar företag inom livsmedelsområdet är duktiga på att tillverka sin produkt, men att de ofta har mindre kunskap om att driva och leda företag. Krokoms kommuns näringslivskontor menar att det finns behov av utbildningar för småföretagen inom främst försäljning och design och från Länsstyrelsen i Uppsala lyfts marknadsföring, marknadsagerande och kundhantering fram. Andra har pekat på att det även behövs utbildning i att vara företagsledare, både för jordbrukare som vill bredda sin verksamhet och för sådana som är intresserade av livsmedelsområdet. Även bl.a. LRF pekar på bristen på utbildningar för småföretagare inom livsmedelsområdet. Företrädare för Småkom menar att ofta har småföretagen inte råd att betala en mer ambitiös utbildning och att det därför borde finnas en bra utbildning på rimliga villkor som kan förmedlas via de lokala lärcentrum som snart finns i hela landet.

Jordbruksministern har pekat på att brist på kunskap om exempelvis produktutveckling eller marknadsföring kan vara hinder för en ökad etablering eller företagsutveckling inom den småskaliga livsmedelsproduktionen.⁶⁶ Jordbruksdepartementet menar i sin rapport från 2005 att brister i kunskaper om allmän hygien och ordning ofta är kännetecknande för mindre företag, oavsett branschtillhörighet, och ofta bottnar i en otillräcklig hygienutbildning. Kvaliteten på utbildningsaktörerna inom området bedöms variera. Även Hus-

⁶⁶ Anförande av jordbruksminister Ann-Christin Nykvist den 8 juli 2004.

hållningssällskapet i Uppsala pekar på vikten av höjt medvetande om hygienisk hantering och tillämpning av HACCP-system.

I uppföljningen har framkommit exempel på hur länsstyrelserna arbetar med utbildningsfrågor inom ramen för LBU-programmet. Ett exempel är Länsstyrelsen i Kalmar län som år 2001 började sitt arbete med LBU-programmet med en kartläggning av vilka utbildningar lantbrukarna var intresserade när det gäller kompletterande verksamhet. I länet fanns två huvudgrupper – småskalig livsmedelsförädling samt boende på landet. Enligt uppgift från länsstyrelsen har många utbildningar genomförts inom LBU-programmet som berör dessa två ämnesområden, bl.a. har längre utbildningar genomförts där man fått arbeta med det egna företaget. Två längre utbildningar om småskalig livsmedelsförädling och boende på landet pågick under vinterhalvåret med en till två dagar i veckan. Ämnesområdena har varit ekonomi, marknadsföring, lagstiftning och praktiskt arbete (gäller livsmedel) samt utveckling av affärsidé. Studieresor har också genomförts, både fristående och kopplade till kurser. Hösten 2005 fortsätter länsstyrelsens insatser, där tanken är att ”erbjuda praktisk förädling, ekonomi, hygien samt marknadsföring och design för att skapa en bred kompetens inom området”. Dessutom pågår kurser och projekt som bedrivs av bl.a. LRF och Hushållningssällskapet. Länsstyrelsen har en samordnade roll.⁶⁷

Konsultstöd och rådgivning

I uppföljningen har flera pekat på problem när det gäller tillgången till konsultstöd och rådgivning. Från t.ex. projektet Mer Vård Mat har det framförts att det är alltför dyrt att köpa konsultstöd innan man har startat ett företag, varför den inledande rådgivningen måste finansieras av någon annan. Hushållningssällskapen har framfört att det behövs ett nära samspel mellan staten och enskilda företag. I samband med att ett livsmedelsföretag startas behöver staten delfinansiera rådgivningsinsatser. Hushållningssällskapen har vidare pekat på att det finns behov av rådgivning, utbildning samt investeringsstöd för att utveckla den småskaliga livsmedelsproduktionen. Från Krav har framförts att staten bör stimulera produktutveckling av ekologiska livsmedel genom omställningsstöd och gratis rådgivning till förädlare. Krav menar att det är viktigt med en styrning av medlen för omställningsstödet och rådgivningen så att de tillfaller verksamheter fördelade över landet och så att likväl stora som små företag kan ta del av medlen.

Ett exempel på hur stöd ges till nya företag inom olika branscher kan hämtas från Almis insatser i Jämtland. Företagsbyggarna är ett EU-projekt som hållit på i sju år och som drivs av Almi Jämtland i samarbete med länsarbetsnämnden. Alla starta-egget-insatser från arbetsförmedlingen går denna väg. Under utbildningen får deltagarna själva testa sina idéer vad gäller kunder, betalningsförmåga, tillstånd, skattefrågor etc. Enligt uppgift leder utbildningen till att ca 50 % av kursdeltagarna startar företag. Överlevnadsgraden för de

⁶⁷ E-brev från Länsstyrelsen i Kalmar län samt Länsstyrelsen Kalmar, 2005.

företag som startas är efter tre år 75 % och i genomsnitt har företagen 1,5 anställda. Enligt uppgift från Almi Jämtland är den fortsatta finansieringen av projektet för tillfället oklar. Små företag inom olika branscher har vidare erbjudits en s.k. coachtjänst, där Almi hjälper till med att t.ex. räkna ut en kalkyl, med säljfrågor och med kvalitet i produkten. Småföretag som inte tjänar pengar har fått tjänsten gratis och sedan har priset ökat beroende på hur företagets ekonomiska resultat har utvecklats. När det gäller affärsutveckling har Almi Jämtland kommit att arbeta alltmer med nya projekt och nya företag, bl.a. genom att hjälpa till att hitta kompletterande verksamheter. Almi har i Jämtland arbetat med småskalig livsmedelsproduktion när det gäller miljö- och kvalitetsarbete. Från Almi framförs att det är mycket viktigt med en kvalitetsstämpel på livsmedel. Det behövs en organisation nära producenterna som kan arbeta med kvalitetsfrågor, t.ex. Eldrimner.

I Jämtland framför de olika aktörerna att det stöd som lämnats till företagen av Eldrimner har haft en mycket stor betydelse för branschen. Från Krokoms kommun pekas på att Eldrimner har bidragit till att företagen samarbetar och bygger upp kontaktnät, särskilt inom mejeriområdet. Studieresorerna och utbildningarna har varit viktiga för småföretagen.

Livsmedelsverket framförde i utredningen från år 2001 att det inte ankommer på den myndighet som skall bedriva tillsyn över verksamheten att bedriva något som liknar konsultverksamhet. Dels är det olämpligt att kontrollmyndigheterna sysslar med detta, dels saknar myndigheterna resurser för sådan verksamhet. Konsultverksamhet borde tillhandahållas genom branschorganisationer, nätverk och liknande sammanslutningar. I utredningen framfördes att verket skulle uppmuntra branschen att själv eller i samråd med intresseorganisationer eller motsvarande utarbeta branschriktlinjer på olika livsmedelsområden. Vid utarbetandet kunde synpunkter ges från experter vid Livsmedelsverket. Riktlinjerna underlättar för producenter att få kännedom om lagstiftningens krav och skapar gynnsammare förutsättningar för en enhetlig och konsekvent lagtillämpning. Branschen själv bör bygga upp nätverk och resurscentrum för att skapa bättre förutsättningar för att inom branschen bistå aktörer inom för företagen relevanta områden. Branschen bör undersöka vilka möjligheter som finns för att få stödfinansiering till sådan verksamhet. I utredningen framfördes att verket skulle söka finna former för särskild bevakning av och dialog med representanter för småskalig verksamhet.

Attityder gentemot livsmedelsbranschen

Flera har pekat på att det i allmänhet inte har någon hög status att arbeta inom livsmedelsbranschen. Detta är något som projekten Regional mat och Mer Vård Mat arbetar med genom information till skolor och ungdomar. Från bl.a. Eldrimner pekar man på att attityden i Jämtland gentemot livsmedelsområdet har blivit mycket mer positiv på senare år. Flera aktörer i Jämtland menar att Eldrimner är en av förklaringarna till detta. Företagen i Uppland menar att det behövs en annan status för livsmedelsbranschen för att locka till sig unga företagare.

I Livsmedelsverkets utredning från år 2001 pekades det på att entreprenörer inte har någon stark ställning i samhället och särskilt inte inom konventionella näringar som livsmedelsbranschen. Det är ibland ett fysiskt tungt arbete dit det kan vara svårt att rekrytera utbildad personal. I utredningen pekas på att livsmedelsföretagande är kvinnodominerat och att det därför inte får den respekt som det förtjänar. Det framkom vidare att medelåldern i branschen är hög.

Olika syn på forskning och utveckling kring småskalig livsmedelsproduktion

År 2003 uppgick Formas stöd till livsmedelsforskning till cirka 10 miljoner kronor och år 2002 till 15 miljoner kronor. I samfinansiering med industrin har Vinnova lämnat stöd till livsmedelsrelaterad forskning och utveckling, där Vinnovas andel under år 2002 uppgick till cirka 42 miljoner kronor och år 2003 till cirka 40 miljoner kronor. Från forskare och andra aktörer inom livsmedelsforskningen har enligt Formas framförts att omorganisationen av forskningsråden har medfört en splittring av ansvaret för finansiering av forskningen samt en minskning av resurserna till densamma. Enligt Formas är den offentligt finansierade livsmedelsrelaterade forskningen i Sverige underdimensionerad i förhållande till motsvarande forskning i de nordiska grannländerna och rådet menar att en förstärkning av livsmedelsforskningen med 50 miljoner kronor per år är angelägen.⁶⁸

Synen på forskningens omfattning, inriktning och nytta varierar. I en intervju med tjänstemän på Livsmedelsverket framförs att forskningen är begränsad. En av bristerna är t.ex. att det inte forskas kring teknik för småskalighet. De menar även att för Formas är livsmedelsområdet inte så tydligt utpekat och att det finns risk att livsmedelsforskningen inte kan hävda sig i förhållande till primärproduktionen. Både Li och LRF menar att livsmedelsforskningen i Sverige är alltför begränsad. Li har framfört att det är nödvändigt att Sverige satsar på en bättre forskningsmiljö. Li menar att en förutsättning för att kunna öka den långsiktiga tillväxtkraften hos livsmedelsindustrin är att kunna erbjuda konkurrenskraftiga villkor för forskning och utveckling inom landet. Från Li uppges att det tidigare fanns flera större privata forskningscentrum, men att dessa har avvecklats, bl.a. beroende på bättre forskningsklimat och bättre möjlighet till medfinansiering i andra länder. LRF pekar på att det bedrivs för lite forskning och utveckling kring småskalig teknik. Det skulle behövas mer tillämpad forskning kring t.ex. logistik och anpassade datalösningar.

Från SLU och Regional mat pekas i stället på att det finns forskning inom en lång rad områden – t.ex. affärsutveckling, hygien, produktutveckling och logistik – och att det finns minst 30 forskare i Sverige. Från t.ex. Eldrimner har framförts att det inte behövs någon forskning kring småskalig ostproduktion i Sverige eftersom sådan pågår i Frankrike. Eldrimner får genom person-

⁶⁸ Formas, 2004.

liga kontakter regelbundna uppdateringar av den pågående forskningen i Frankrike.

Litet utbyte mellan småföretag och forskning

I olika sammanhang har det framförts att de små företagen har ett endast begränsat utbyte av den forskning och utveckling som bedrivs vid olika högskolor och institut. Frågan har bl.a. uppmärksamats i en utvärdering som Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS) gjort på uppdrag av näringsutskottet. En slutsats i rapporten är att det inte finns *en* samlad bild vare sig av de små företagens behov av forskning och utveckling eller av deras uppfattning av hur väl dagens statliga insatser uppfyller deras behov.⁶⁹

I denna uppföljning har flera pekat på att det finns problem när det gäller den praktiska användningen av forskningsresultat. LRF Mälardalen har i uppföljningen pekat på att det inte finns något utbyte mellan de uppländska småföretagen och bl.a. den forskningskompetens som finns inom livsmedelsområdet i Uppsala. I uppföljningen har det pekats på olika orsaker till att småföretagen har svårt att praktiskt använda resultaten från forskning och utveckling. Några menar att småföretag är dåliga på att ta till sig forskning och utveckling, framför allt eftersom de inte har tid. Det framförs också att det finns "ett glapp mellan forskningen och verkligheten". Det är ett dilemma att företag och forskare har svårt att förstå varandra och att lära av varandra. LRF menar att det är viktigt att forskning och utveckling samt utbildning kommer nya företag till del. Det behövs inte mer resurser, utan att befintliga resurser används mer effektivt.

Från SIK – Institutet för livsmedel och bioteknik – betonas vikten av att snabbt och kostnadseffektivt anpassa och föra ned metoder som utvecklats i större forskningsprojekt och för större företag till små och medelstora företag. Institutet har i uppföljningen framfört att även små företag är betjänta av en koppling till forsknings- och utvecklingsresurser.

5.7 Problem kring distribution och konsumtion av livsmedel

Marknadsföring och försäljning

I uppföljningen har flera fört fram problem när det gäller marknadsföring och försäljning av livsmedelsprodukterna. De småskaliga företagen uppges ofta ha mycket små resurser och dessutom bristande kunskaper i marknadsföring. Det kan därmed vara svårt för företagen att arbeta fram säljkanaler och att t.ex. kunna vara med och lämna anbud i offentliga upphandlingar. För de mycket små företagen är mässor och marknader en viktig arena. De företag som lyckas uppges ofta ha någon som hjälper till med försäljningen. Ett företag i Uppland menar att det också är svårt att veta hur mycket reklam som

⁶⁹ Rapporter från riksdagen 2004/05:RFR2.

man skall satsa på – det gäller ju att sedan kunna leverera det som företaget har marknadsfört.

Svårt att komma in i butiker

Jordbruksministern har pekat på att svårigheter att nå ut med produkter i handeln kan vara ett hinder för småskaliga livsmedelsproducenter att växa.⁷⁰ Livsmedelsverkets utredning från 2001 uppmärksammade att ett av de viktigaste hindren för marknadsföringen av lokalt, småskaligt producerade produkter är att det inte fanns tillräckligt med försäljningsställen som inte är kopplade till de tre stora kedjorna Ica, KF och Axfoodgruppen. De stora kedjornas krav på stora volymer uppgavs försvåra avsättningen för småföretagarna.

Ipsos-Eurekas undersökning från år 2004 visar att förutsättningarna varierar mellan de mycket små producenterna som har livsmedelsproduktion som en bisyssla eller i form av ett litet familjeföretag och de något större producenterna som har anställda. För de mycket små producenterna är livsmedelskedjorna sällan något alternativ. För de något större producenterna handlar det om att komma in respektive vara kvar i livsmedelskedjornas sortiment. I undersökningen framkommer att centraliseringen av handeln uppfattas som ett hot. Producenterna upplever intresset från de stora kedjorna som klivet: Den lokala butiken vill köpa in produkterna, samtidigt som de centrala inköpssystemen tvingar till ett annat beteende.

I en enkätundersökning utförd av SLU och Nordlandsforskning framförde många småföretag att det traditionella grossistsystemet inte är anpassat för småskalig livsmedelsproduktion. Det konstaterades att företagarna ser den kraftiga styrningen inom butiksledet gentemot grossisterna som ett hinder för företagarna att sälja sina varor direkt till butikerna.

Även i denna uppföljning har problem när det gäller distributionsledet framförts. Företag i Uppland och LRF Mälardalen pekar på att det blivit svårare för de småskaliga producenterna sedan butikskedjorna har centraliserat ännu mer och allt blir konsumentförpackat, och Livstek pekar på detaljhandels centralisering som ett huvudproblem för den småskaliga livsmedelsproduktionen. Från länsstyrelsen i Uppsala framförs att de stora kedjorna vill ha in stora kvantiteter av homogena produkter, vilket kan vara svårt att ordna för en liten företagare. Företrädare för Li menar att marknaden utvecklas så att det blir allt svårare för de små företagen. Handeln har enligt Li ett övertag och spelar ut leverantörerna mot varandra. Som exempel anges att de lokala småbagerierna blir utslängda från en av de stora kedjorna som kräver rikstäckning på nästan allt. KCF pekar på att det sker en centralisering inom styckning och chark som innebär att paketeringen centraliseras och butikernas styckning och chark håller på att försvinna. I uppföljningen har bl.a. projektet Mer Vård Mat betonat vikten av att de småskaliga livsmedelsproducenterna kommer in med sina produkter i butikerna. För att det skall lyckas måste det vara produkter

⁷⁰ Anförande av jordbruksminister Ann-Christin Nykvist den 8 juli 2004.

som är intressanta för kunderna och lönsamma för butikerna. Det är enligt projektet också viktigt att kunna leverera med jämn kvalitet. Ett nytt problem för lanthandlarna är att de stora kedjorna från centralt håll kräver lägre priser. En representant för Småkom uttrycker problemen på följande sätt:

De stora livsmedelskedjorna vill helst ha priser som ligger under små producenters självkostnadsnivå och de vill ha så stora leveranser att små producenter sällan kan ställa upp. Kedjorna prioriterar kvantitet och låga priser före hög kvalitet, vilket direkt diskriminerar små producenter. Lokala livsmedelsbutiker får ofta inte själva köpa lokalt producerade produkter om butikerna tillhör en stor koncern.

I uppföljningen har dock flera företagare pekat på att om kunden verkligen vill ha en produkt kommer den så småningom även in i sortimenten. Flera aktörer i Jämtlands län menar att butikerna är öppna för att sälja lokala livsmedel eftersom det finns en efterfrågan hos kunderna, medan de uppländska företagen upplever större svårigheter att komma in i butiker. Från Krav har framförts att det bör ges stöd till utveckling av strukturer som fungerar långsiktigt på marknaden och som gör det möjligt för små producenter att få avsättning för sina produkter hos stora upphandlare, t.ex. regionala marknadstorg eller grossistföretag.

Svårigheter att leverera

Flera aktörer pekar på att det kan vara svårt för små företag att producera en viss volym till jämn kvalitet hela året. Till exempel Hushållningssällskapen menar att det är ett problem att samla ihop produkter i tillräckligt stora mängder så att de kan möta marknaden. Enligt Hushållningssällskapen ser både handeln och restaurangerna detta som ett problem. Jordbruksdepartementet lät i januari 2005 genomföra en analys av marknaden för renkött där det bl.a. framkom att tillgången på marknaden begränsas av den låga produktionen, osäkra leveranser och svårigheter att leva upp till dagligvaruhandelns krav på logistik, volymer, marknadsföring och kvalitetssäkring. Även LRF har pekat på problem när det gäller tillgången (volym), brister i leveranssäkerhet, distribution och moderna rutiner för betalning.⁷¹ Företag i Uppland pekar på att det kan vara svårt att kunna leverera enligt kundernas önskemål, särskilt om företaget har flera verksamheter parallellt. Från länsstyrelsen i Uppsala framförs att samverkan mellan producenterna kan ge en jämnare årsproduktion.

Från LRF Mälardalen uppges att butiksägarna framhåller leveranssäkerhet och att de småskaliga producenterna måste kunna anpassa sig till de kvalitetskrav som butiken har. En butiksägare i Uppsala framhåller vikten av att lokala producenter faktiskt bidrar till att framhäva butikens lokala profil. En annan handlare i Uppland uttrycker följande:

Det finns förståelse för småskalighet, men det är ändå viktigt att produkterna levereras till butiken enligt överenskomna tider, kvantiteter och gärna i säljande förpackningar. Man måste vara stor i sin småskalighet.

⁷¹ LRF:s undersökning från 2003 refereras i Ds 2005:22.

En företagare i Jämtland menar att det inte behöver vara ett problem att de småskaliga livsmedelsproducenterna inte kan förse marknaden med de mängder som efterfrågas. En sådan situation leder snarare till att produkten upplevs som mer exklusiv och hänvisar till kunders reaktion i Tyskland.

Transporter

I enkätundersökningen utförd av SLU och Nordlandsforskning framkom att transporter av livsmedel upplevs vara dyra. Problem kring transporter och logistik har uppmärksammats av småföretagen även i denna uppföljning. Företagen i Uppland menar t.ex. att man får hjälpas åt med att frakta livsmedel mellan producenter och kunder. I Uppland menar de intervjuade företagen att det skulle behövas en uppsamlingsplats där varorna kunde samlas och smpackas. Även länsstyrelsen i Uppsala pekar på problemet:

Kunderlaget finns till stor del i Uppsala och i andra större städer i Mälardalen, medan de småskaliga företagen finns på landsbygden. Detta skapar logistiska utmaningar.

Enligt uppgift från länsstyrelsen pågår projekt som arbetar på att lösa problem kring distributionen.

Ökad användning av handelns egna varumärken

Under denna uppföljning har flera aktörer framfört att den ökade användningen av handelns egna märkesvaror (EMV) är ett problem. Livsmedelsföretagen (Li) har pekat på att den snabba tillväxten av handelns egna varumärken och den anonymisering av produkterna som detta medför ställer nya krav på livsmedelsindustrin. Enligt Li ökar handelns egna varumärken sina andelar på bekostnad av de mindre tillverkarna, medan de större leverantörerna klarar sig betydligt bättre. Det är också i första hand de största företagen som får producera handelns egna varumärken. Livstek har pekat på att ökningen av handelns egna varumärken har accelererat kraftigt och att det tillgängliga utrymmet för småskaligt producerade livsmedel i butikerna är avsevärt mindre i dag.

Problem i handeln med renkött

Enskilda samiska entreprenörer, samiska organisationer och samebyar har med blandad framgång, enligt Sametinget, gjort försök att utveckla den samiska arbetsmarknaden. Detta har främst gällt slakt och förädling av renkött. Sametinget har pekat på att renköttbranschen upplevs som vildvuxen med olika aktörer som strävar åt olika håll. Handeln med renkött uppfattas som ryckig och kortsiktig och tillgången på renkött som osäker. Produktionsstrukturen uppfattas som splittrad och i vissa stycken irrationell, främst vad gäller slakt och förädling. Det finns enligt Sametinget indikationer på brister i produktkvalitet och leverenssäkerhet i handeln med renkött.⁷²

⁷² Sametinget, 2003.

Export av livsmedel

SLU:s enkätundersökning från år 2001 visar att företagen ser möjligheterna att sälja på export som begränsade. Från Li och KCF har under uppföljningen framförts att det är svårt att syssla med export och att det krävs stora investeringar. Trots detta uppges att många små företag har en exportandel på 1–20 %. Det finns exempel på småföretag som har vuxit genom framgångar på exportmarknaden (t.ex. kryddor och pepparkakor). Li ser den treåriga statliga satsningen på exportfrämjande genom "Food from Sweden" som ett värdefullt komplement till företagens egna insatser, speciellt för de små och medelstora företagen.

Konsumenternas intresse för lokala, småskaligt producerade livsmedel

Som framförts i föregående kapitel har konsumenternas ökade intresse för småskaligt och lokalt producerade livsmedel uppmärksammats av en rad olika aktörer. För företagen kan intresset från konsumenternas sida dock se olika ut. Företagare i Uppland menar att intresset för att köpa lokalt producerade livsmedel är begränsat bland lokalbefolkningen och att det är lättare att sälja produkterna i närliggande storstäder. En gårdsmejerist menar att företaget är beroende av "folk från större städer som fortfarande har bra inkomster och som ömmar för landsbygden", medan intresset för företaget "bland vanligt folk i närområdet" är litet. Företagare i Jämtland uppger i stället att det finns en stor köpbenägenhet för lokala produkter. Som framgått i tidigare avsnitt finns det en undersökning från Ipsos-Eureka som bekräftar att det finns regionala skillnader när det gäller vilken vikt som konsumenterna lägger vid lokalt och småskaligt producerade livsmedel.

6 Insatser för den småskaliga livsmedelsproduktionen efter riksdagens tillkännagivande

6.1 Initiativ från regeringen

Riksdagens tillkännagivande och regeringens redovisningar

Som redovisades inledningsvis beslutade riksdagen i mars 2001 att ge regeringen till känna vad utskottet anförde om förutsättningarna för småskalig livsmedelsproduktion (bet. 2000/01:MJU12). Regeringen har vid olika tillfällen redovisat vilka beslut som fattats med anledning av riksdagens tillkännagivande, bl.a. i budgetpropositionerna och den årliga skrivelsen 75. Enligt budgetpropositionen för 2003 skulle en departementspromemoria färdigställas under hösten 2002 och i skrivelse 2002/03:75 angavs att ärendet bereds och att en rapport eller handlingsplan var under utarbetande i departementet. Även i skrivelse 2003/04:75 angavs att ärendet bereds. Då angavs också att Livsmedelsverket och Statens jordbruksverk under våren skulle ges i uppdrag att utarbeta underlag för en handlingsplan för småskalig livsmedelsproduktion. I den senaste redogörelsen för behandlingen av riksdagens skrivelser till regeringen (skr. 2004/05:75) redovisade regeringen att ärendet bereds. Regeringen meddelade där att den har för avsikt att fortsätta beredningen av frågan på grundval av det underlag som Livsmedelsverket och Jordbruksverket lämnade den 31 januari 2005. I en rapport i departementsserien (Ds) från Jordbruksdepartementet i juli 2005 görs en redovisning av aktuella frågor inom området småskalig livsmedelsförädling. I rapporten görs bl.a. vissa bedömningar om inriktningen av det fortsatta arbetet. Regeringen avser att hösten 2005 överlämna en skrivelse om småskalig livsmedelsförädling till riksdagen.⁷³

I årets budgetproposition gör regeringen följande bedömning:

Regeringen anser att det är viktigt att småföretag som förädlar livsmedel får bättre förutsättningar att verka och utvecklas. Ansträngningar för att förenkla regelverket har gjorts men det måste bli ännu enklare att vara småföretagare och regeringen anser därför att förenklingen av regelverket måste fortgå. Det är också viktigt att reglerna är utformade så att de passar de särskilda förutsättningar som gäller för den småskaliga förädlingen.

Arbetet inom Jordbruksdepartementet

Från Jordbruksdepartementet uppges att man i varierande utsträckning har arbetat med frågorna på olika sätt under senare år. Ett antal utredningar har tillsatts och myndigheterna inom området har fått olika uppdrag som har återrporterats till regeringen (se nedan). Bland annat tog Livsmedelsverket på regeringens uppdrag fram en rapport i september 2001, i vilken ett flertal förslag lämnades. Förutom sedvanlig remissbehandling arrangerade Jord-

⁷³ Ds 2005:22.

bruksdepartementet sju regionala utfrågningar förlagda från Jokkmokk i norr till Kristianstad i söder. Utfrågningarna hade som syfte att sprida information om förslagen i rapporten och att inhämta ytterligare synpunkter från småskaliga livsmedelsproducenter.

Jordbruksdepartementet har tidigare haft bl.a. en arbetsgrupp för stad- och landfrågor med representanter från bl.a. LRF, Svenskt sigill, Köttinformation och konsumentorganisationer. Gruppen diskuterade frågor kring beroendeförhållandet mellan stad och land. En viktig del i detta var enligt uppgift småskalighetsfrågor. Gruppen lämnade inga förslag. För närvarande finns vid Jordbruksdepartementet en företagargrupp som leds av statssekreteraren. Där deltar livsmedelsföretagare, andra aktörer och även en representant för Näringsdepartementet. Ambitionen är att diskutera företagsfrågor i en bredare krets. Ett omfattande arbete har genomförts med det nya hygienregelverket.⁷⁴

I en interpellationsdebatt år 2004 framförde jordbruksministern bl.a. följande:

Inom ramen för EU-arbetet verkar jag för att vi ska ha säker mat och att vi ska ha konsumentskydds krav och djurskydds krav som ligger på en hög nivå. Men vi ska givetvis också se till att vi inte får regler som är för krångliga för olika typer av företagare. Jag tänker då speciellt på den småskaliga produktionen. Där tar jag till vara de svenska intressena, och har gjort det mycket tydligt i förhandlingarna kring hygienpaketet.⁷⁵

Sommaren 2005 publicerade departementet ovannämnda rapport i Ds-serien om småskalig livsmedelsförädling.

Särskilda medel för småskalig livsmedelsförädling

Vid olika tillfällen har särskilda medel avsatts för småskalig livsmedelsförädling. Genom riksdagens beslut med anledning av budgetpropositionen för 2000 höjdes anslaget för åtgärder inom livsmedelsområdet för treårsperioden 2000–2002 i syfte att stärka konsumenternas ställning och öka konkurrenskraften inom livsmedelssektorn. För konsumentstärkande åtgärder avsattes 20 miljoner kronor. Enligt uppgift från Jordbruksdepartementet användes dessa medel till att lämna bidrag till olika organisationer inom områdena småskalighet, ekologi samt barn och ungdomar, bl.a. stad–land, skolmåltider, miljömärkning av fisk, Eldrimner etc.⁷⁶

I budgetpropositionen för år 2001 föreslog regeringen att Livsmedelsverket inom ramen för regeringens satsning på forskning och utveckling av ekologisk produktion och ekologiska produkter skulle tillföras 2 miljoner kronor per år under tre år till studier om säkra ekologiska livsmedel och kost helt eller delvis baserad på ekologiska livsmedel (prop. 2000/01:1 utg.omr. 23). Utskottet anslöt sig till regeringens bedömning när det gällde medelsbehovet och tillstyrkte regeringens förslag (bet. 2000/01: MJU2).

År 2003 tilldelades Livsmedelsverket extra anslag om 10 miljoner kronor. I likhet med vad som anförs i motion 2002/03: Fi230 (s, v, mp) ansåg utskottet

⁷⁴ Intervju Jordbruksdepartementet.

⁷⁵ Svar på interpellation 2003/04:415.

⁷⁶ Prop. 1999/2000:1, utg.omr. 23 samt intervju Jordbruksdepartementet.

att medelstillelningen borde öka med 10 miljoner kronor jämfört med vad regeringen föreslagit (bet. 2002/03:MJU2).

Från och med år 2004 ökade Livsmedelsverkets resurser med 7 miljoner kronor för att bl.a. främja småskalig slakt, det fortsatta EU-arbetet inom livsmedelsområdet samt förstärka forsknings- och utvecklingsarbetet (prop. 2003/04:1, bet. 2003/04:MJU2).

I enlighet med regeringens förslag beslutade riksdagen vid behandlingen av budgetpropositionen för år 2005 att Livsmedelsverket fr.o.m. år 2005 tillförs 10 miljoner kronor för pilotprojekt rörande närslakt (anslag 43:12 Livsmedelsverket) samt att anslag 43:16 Åtgärder inom livsmedelsområdet för år 2005 förstärks med 10 miljoner kronor för projekt rörande nationella och regionala resurscentrum för småskalig livsmedelsförädling. Vidare har miljö- och landsbygdsprogrammet förstärkts med drygt 100 miljoner kronor för att bl.a. stimulera investeringar inom småskalig livsmedelsförädling (prop. 2004/05:1, bet. 2004/05:MJU2). Av anslaget 43:12 Livsmedelsverket skall minst 9 060 000 kr användas till särskilda insatser, som t.ex. branschriktlinjer, taxe- och regelöversyn samt pilot- och utvecklingsprojekt för att förbättra förutsättningarna för gårdsnära slakt.⁷⁷

6.2 Rapport från Livsmedelsverket 2001

Regeringen gav i mars 2001 Livsmedelsverket i uppdrag att kartlägga och analysera förutsättningarna för lokal och regional livsmedelsproduktion. Uppdraget innebar att inom verkets ansvarsområde kartlägga svårigheter för befintliga småskaliga livsmedelsföretag och hinder för nyetableringar. Livsmedelsverket hade även möjlighet att föreslå åtgärder som skulle kunna bidra till ökad etablering av lokal och regional livsmedelsproduktion utan att för den skull äventyra konsumentssäkerheten. I regleringsbrevet för 2002 fick Livsmedelsverket i uppdrag att i största möjliga utsträckning genomföra förslagen i rapporten. Rapporten har varit ett underlag för denna uppföljning, och delar av de iakttagelser som redovisades i rapporten har redan redovisats i föregående avsnitt.

Följande genomgång utgår bl.a. från en promemoria som Livsmedelsverket tagit fram med anledning av miljö- och jordbruksutskottets uppföljning för att beskriva vad som har hänt inom området från år 2001.⁷⁸

Regelverket

De generella slutsatser som Livsmedelsverket drar i rapporten från år 2001 är att livsmedelslagstiftningen är mycket omfattande och detaljrik. På vissa områden inom småskalig produktion finns möjlighet att göra undantag från de detaljerade bestämmelserna. Majoriteten av småföretag tyckte bekymra sig relativt lite om livsmedelslagstiftningens krav, dock ansåg många att reglerna

⁷⁷ Regleringsbrev för budgetåret 2005 avseende Livsmedelsverket.

⁷⁸ Livsmedelsverket, 2005a.

tillämpades olika i landets kommuner. En del problem med lagstiftningen uppmärksammades dock och verket lämnade i rapporten några förslag till åtgärder. I rapporten redogjordes även för ett antal problem utanför Livsmedelsverkets ansvarsområde. I rapporten lämnade Livsmedelsverket förslag att driva på reformarbetet beträffande EU:s livsmedelslagstiftning.

Nytt hygienregelverk inom EU

Som redan har redovisats resulterade reformarbetet inom EU under våren 2004 i fyra EG-förordningar om hygien och livsmedelskontroll som träder i kraft den 1 januari 2006 och som ersätter ett stort antal nu gällande EG-direktiv. De nya förordningarna för livsmedelsföretagen innehåller betydligt färre detaljbestämmelser än vad som är fallet i dag. I förordningarna finns en flexibilitet avseende tillämpningen i det enskilda företaget, förutsatt att produktionen resulterar i för konsumenterna säkra livsmedel. Livsmedelsverket gör bedömningen att det nya hygienregelverket kommer att innebära förenklingar för företagen. När det gäller frågan om regler kan förenklas i de fall där producenten har direktkontakt med konsumenten menar verket att man även där bör utgå från en riskanalys.

Livsmedelsverket har i uppföljningen framfört att i jämförelse med nuvarande regelverk är de nya reglerna mer målinriktat utformade och många detaljerade tekniska beskrivningar har tagits bort. En del krav uppges medvetet vara skrivna på ett flexibelt sätt ("när det är nödvändigt" och "när så är lämpligt"), vilket enligt Livsmedelsverket ger möjlighet att i det enskilda fallet bedöma vilka lättnader som kan medges. För situationer då denna flexibilitet inte räcker till finns även möjlighet till nationella anpassningar för att t.ex. möjliggöra fortsatt användning av traditionella metoder eller för att tillgodose behov hos företag som är belägna i områden med särskilda geografiska begränsningar.

De nya hygienreglerna kommer enligt Jordbruksdepartementet att t.ex. göra det enklare för den som vill starta ett företag. Företagen skall själva identifiera sina risker och sedan skall tillsynen bedöma om lösningarna tillgodoser behovet. Detta skapar möjlighet för flexibilitet och individuella lösningar. Livsmedlen skall ändå vara säkra. Det finns möjlighet till nationella undantag för företag med mycket liten verksamhet. Även för lite större företag finns möjligheter till undantag. Undantagen kan läggas in i Livsmedelsverkets tillsynsvägledning. Undantag kan också läggas in i regeringens förordningar eller i föreskrifter på myndighetsnivå. Mycket handlar om tekniska tillämpningsfrågor som bäst lämpar sig för föreskrifter på myndighetsnivå.⁷⁹

Pastöriseringskravet vid osttillverkning

Det nya EG-regelverket fr.o.m. den 1 januari 2006 innebär att t.ex. Livsmedelsverkets föreskrifter och allmänna råd om hantering av mjölk och mjölkba-

⁷⁹ Intervju Jordbruksdepartementet.

serade produkter (SLVFS 1994:13) försvinner vid årsskiftet. I stället gäller EU:s förordningar och dessutom nya föreskrifter som håller på att tas fram.

Livsmedelsverkets förslag till nya föreskrifter innebär bl.a. förändringar i det nuvarande kravet att ost skall framställas av pastöriserad mjölk. Det kan enligt verket även bli aktuellt med vissa undantag för traditionella fäbodprodukter, men denna fråga är fortfarande under handläggning. Enligt det föreskriftsförslag som Livsmedelsverket skickat ut på remiss tillåts även andra metoder än värmebehandling för konsumtionsmjölk och grädde för att minska mindre önskvärda mikroorganismer i mjölken, t.ex. mikrofiltrering (14 §). Remissförslagets 15 § innebär att vid framställning av färskost som har hög vattenhalt och högt pH och som är avsedd att konsumeras kort tid efter produktion skall ingående mjölk uppfylla krav på pastörisering eller annan behandling. För övriga ostar föreslås i remissförslaget att myndighetskravet på värmebehandling eller dylikt försvinner. Tanken med detta förslag är enligt Livsmedelsverket att ”fånga upp de verkliga riskostarna, noterade genom kunskap och erfarenhet”. Samtliga produkters livsmedelshygieniska kvalitet skall enligt verket givetvis säkerställas av företagen, även om de inte behandlas enligt föreslagen 14 §.⁸⁰

Tillsynen

I rapporten från 2001 såg Livsmedelsverket allvarligt på den kritik som riktats mot tolkningen och tillämpningen av lagstiftningen och som kan bero på bristande kompetens. Enligt verket gällde det att förbättra den tillsyn och bedömning som utförs dels vid de anläggningar som verket har tillsyn över, dels vid de anläggningar som kommunen har tillsyn över. I rapporten angavs att Livsmedelsverket hade tillsatt en arbetsgrupp som närmare skulle undersöka vilka ytterligare utbildnings- och stödinsatser som bäst kunde åtgärda de brister som utredningen pekade på. Gruppen skulle behandla dels kompetensutveckling för både kommunala inspektörer och inspektörer anställda vid Livsmedelsverket, dels utbildnings- och undervisningsmaterial för inspektörer. Den skulle också dra upp riktlinjer för att höja statusen i arbetet med livsmedelstillsyn och skapa samhörighet för att därmed lättare kunna rekrytera och behålla kompetenta livsmedelsinspektörer.

Livsmedelsverket uppger att man som ett led i införandet av den nya EGlagsstiftningen för närvarande genomför en stor utbildningssatsning gentemot lokala inspektörer. Vidare har olika metoder för att förbättra likvärdigheten i tillsynen startats eller föreslagits. Som exempel nämner verket ett förslag som tagits fram i aktiv dialog tillsammans med små tillverkare av mjölkprodukter och deras tillsynsmyndighet samt planerat arbete inom området med små slakterier. Vidare uppger verket att ett system har utvecklats som innebär datorstödda inspektioner med hjälp av checklistor för branscher som restauranger, butiker, grossister och konditorier. Syftet är bl.a. att öka likvärdigheten i tillsynen. I verksamheter med mer komplicerade processer, t.ex. gårds-

⁸⁰ E-brev från Livsmedelsverket samt Livsmedelsverket, 2005b.

mejerier, menar verket att checklistor inte kan ersätta behovet av specialkompetens hos tillsynspersonalen.

Slakt

Livsmedelsverket lämnade i rapporten förslag om att höja volymgränsen för småskalig slakt. Förslaget är inte längre aktuellt eftersom uppdelningen i småskaliga respektive storskaliga slakterier tas bort i den nya EG-lagstiftningen. Livsmedelsverket menar att den nya lagstiftningen ger utrymme för flexibel tillämpning i det enskilda fallet.

Ett annat förslag i rapporten från år 2001 handlade om att tillåta mobil slakt av andra djurslag än ren. Livsmedelsverket föreslog att Sverige skulle fullfölja det initiativ som tagits inom EU för att uttryckligen tillåta mobil slakt av alla djurslag. Regeringen gav år 2001 en utredare i uppdrag att bl.a. utreda och föreslå åtgärder för att förhindra onödiga respektive långa djurtransporter samt stimulera slakt av djur för konsumtion nära den plats där de föds upp. Utredaren skulle bl.a. undersöka förutsättningarna för att använda mobila slakterier nära uppfödningplatsen. I betänkandet görs bedömningen att mobil slakt i första hand skulle vara aktuellt för svin, får och fjäderfä och att samma djurskyddskrav bör gälla som för annan slakt.⁸¹ Enligt jordbruksministern har Sverige inom EU drivit frågan om att tillåta mobil slakt av även andra djurslag än ren.⁸² Detta blir också fallet när det nya hygienregelverket träder i kraft den 1 januari 2006. I de nya hygienförförordningarna görs ingen skillnad mellan mobila slakterier och fasta slakterier när det gäller hygienkrav. Enligt Livsmedelsverkets rapport från 2004 innebär den nya EG-lagstiftningen inga legala hinder för mobil slakt under förutsättning att slakten kan bedrivas hygieniskt tillfredsställande. Mobila slakterier får enligt de nya hygienförförordningarna användas för slakt av alla djurslag.

§ 16-tillstånd

I Livsmedelsverkets utredning från 2001 konstaterades vidare att s.k. § 16-tillstånd för att få sälja livsmedel utomhus till allmänheten gäller endast i den kommun som meddelat tillståndet. Livsmedelsverket ansåg att ordningen inte var effektiv. De resurser som satsas på en ren administrativ prövning borde i stället satsas på inspektionsverksamhet för att uppnå förbättrad livsmedelssäkerhet. Livsmedelsverket föreslog att verkets föreskrifter borde ändras så att tillfälliga verksamheter som innebär små hygieniska risker får bedrivas utan särskilt tillstånd. För tillfälliga verksamheter med hygieniskt känslig hantering borde tillståndskravet kvarstå. Verket menade att tillstånd skall ges i form av rikstillstånd och att tillståndspliktig försäljning skall förenas med anmälningsplikt. Livsmedelsverket ändrade 2003 dessa regler så att tillstånd endast behövs om det motiveras av hygieniska skäl, t.ex. tillagning och servering av mat på festivaler.

⁸¹ SOU 2003:6.

⁸² Svar på interpellation 2003/04:415.

6.3 Nytt system för köttbesiktningssavgifter

På uppdrag av regeringen utarbetade Livsmedelsverket ett förslag till nytt avgiftssystem för köttbesiktning. Enligt tidigare system skulle varje slakteri stå för alla kostnader förknippade med tillsynen av slakteriet i fråga. Detta innebar att småskaliga slakterier som betjänas av timanställda distrikts- eller privatpraktiserande veterinärer, även fick stå för kostnaderna förknippade med veterinärens resor till och från slakteriet. Förslaget till nytt system innebär att avgiften för slakteriet baseras på den faktiska tillsynstiden och en fast taxa för tillsynspersonalen – en för besiktningsveterinärer och en annan för besiktningssassistenter. Taxan tar hänsyn till Livsmedelsverkets samtliga kostnader för tillsynen, som kostnader för besiktningsspersonalen, resor, kompetensutveckling, central administration m.m. Kostnaderna för veterinärernas resor fördelades därigenom på samtliga slakterier. Förslaget bedömdes medföra en sänkning av avgifterna för de småskaliga slakterierna med i genomsnitt 45 %. Uppdraget rapporterades till regeringen i november 2002. I regleringsbrevet för år 2004 fick verket i uppdrag att införa det nya avgiftssystemet. Verket införde systemet i två steg, förslaget i sina huvuddelar den 1 april 2004 och fullt ut från den 1 januari 2005.

Från och med år 2005 har Livsmedelsverkets anslag förstärkts med drygt 9 miljoner kronor per år för insatser som skall förbättra förutsättningarna för gårdsnära slakt. Medlen skall bl.a. användas för att finansiera kostnaderna för veterinärernas resor till och från de småskaliga slakterierna. Därigenom sänks den generella taxan för besiktningsveterinärer och besiktningssassistenter. Enligt verket har kostnadsänkningarna ökat möjligheterna för nyetablering. Enligt Livsmedelsverket är det nya avgiftssystemet för köttbesiktning vid slakterierna ”enklare och rättvisare”. Oavsett var slakteriet ligger i landet eller vilket djurslag som slaktas är timkostnaden för veterinär respektive assistent densamma.⁸³

6.4 Rapport från Livsmedelsverket 2004

Regeringen gav i regleringsbrevet för 2004 Livsmedelsverket i uppdrag att bedöma och förbereda nationella anpassningar och eventuella undantag från EG:s nya hygienförfordningar för att underlätta utvecklingen av mobil slakt, småskalig slakt och småskalig livsmedelsproduktion. Livsmedelsverket redovisade uppdraget i december 2004. Livsmedelsverket konstaterade efter en omfattande inventering att de nya EG-förfordningarna har en inbyggd flexibilitet vilket leder till att endast få nationella anpassningar behöver göras av regelverket. Däremot ökar behovet av vägledning för tillsynspersonalen. Enligt verket håller ett flertal vägledning för närvarande på att utarbetas.⁸⁴

⁸³ Livsmedelsverket, 2004b.

⁸⁴ Livsmedelsverket, 2004a.

Livsmedelsverket pekar på att för vissa verksamheter med liten produktion saknas branschorganisationer som omfattar ett större antal verksamheter. Därmed finns inte heller någon möjlighet att skapa branschriktlinjer, vilket förutsätts i de nya hygienförordningarna. Verket menar att det här borde skapas en möjlighet att stödja små livsmedelsföretag att bygga upp en eller flera branschorganisationer som bl.a. kan hjälpa till med att ta fram branschriktlinjer.

6.5 Ökad samverkan mellan tillsynsmyndigheter och små företag

Livsmedelsverket genomförde under 2004 ett projekt som syftade till att utveckla nya samverkansformer inom mjölkområdet mellan tillsynsmyndigheter på alla nivåer och småskaliga livsmedelsförädlare. Enligt verket visade erfarenheterna att båda parter, inspektörer och producenter, uppskattar att mötas på neutral plan. Det ger en förutsättning för konstruktiva diskussioner och kunskapsöverföring till och från båda parter inom aktuellt sakområde, t.ex. mjölk eller fisk. Båda parter önskar samarbeta över de lokala tillsynsmyndigheternas gränser. Man föreslog att regionala inspektörer identifieras. Ett samarbete bör innebära att informationsutbyte, värdegrunder och därigenom samsyn inom ett sakområde effektiviseras och förbättras. Livsmedelsverkets initiativ var enligt uppgift från verket mycket uppskattade av deltagarna.

6.6 Ändring i dricksvattenföreskrifterna

De nya dricksvattenföreskrifterna, som bygger på ett EG-direktiv, trädde i kraft i december 2003. Bestämmelserna gäller allt vatten, inklusive sådant vatten som används i livsmedelsindustrin. Utifrån de erfarenheter som Livsmedelsverket har gjort när det gäller krav på provtagning har verket ändrat föreskrifterna vilket bl.a. innebär att olika krav ställs för vatten med olika användningsområde, t.ex. vatten för rengöring av golv eller vatten som tillförs livsmedlet. Den provtagningsfrekvens som krävs för att säkerställa dricksvattnets kvalitet minskas dessutom för de minsta företagen. Verket menar att förenklingarna innebär betydande kostnadsänkningar för småskaliga livsmedelsproducenter.

6.7 Rapport från Jordbruksverket och Livsmedelsverket 2005

I april 2004 gav regeringen Jordbruksverket och Livsmedelsverket i uppdrag att utreda behov av och ge förslag på åtgärder för att främja och underlätta för

lantbruks- och landsbygdsföretagare att utveckla sina företag med ekonomiskt bärkraftig småskalig livsmedelsförädling samt för redan etablerade landsbygdsföretag inom den småskaliga livsmedelsförädlingen att bibehålla och öka antalet sysselsatta. Myndigheterna skulle också lämna förslag till hur och av vilka aktörer sådana åtgärder kan vidtas eller hur sådan verksamhet kan bedrivas på ett effektivt sätt. I den rapport som redovisades till regeringen i januari 2005 lämnades följande förslag.

1. *Stimulera branschsamverkan mellan de minsta livsmedelsförädlarna:*
Branschsamverkan mellan de minsta livsmedelsförädlarna bör stimuleras. Detta kan eventuellt ske med hjälp av ekonomiska bidrag om sådant behov föreligger. Utredningen tar inte ställning till om detta skall ske inom befintliga organisationer eller om en ny branschorganisation bör byggas upp. Det är självfallet företagen som avgör denna fråga.
2. *Ökad samverkan mellan tillsynsmyndigheterna på livsmedelsområdet:*
Livsmedelsverket bör i samarbete med regionala och kommunala tillsynsmyndigheter skapa samverkansområden för olika sakområden som t.ex. mjölk, kött och fisk. Varje enskild inspektör inom aktuellt sakområde bör ha tillräckligt många tillsynsobjekt för att kunna upprätthålla en hög kompetens inom sakområdet. Man bör också överväga att för en förutbestämmd tidsperiod "diplomera" inspektören mot de sakområden som denna skall ansvara för. Detta skulle ge ett system för att kvalitetssäkra att nödvändig kompetens finns hos inspektören som bedriver tillsyn vid de små företagen.
3. *Införande av kursplaner för livsmedelshygien, HACCP m.m.:* Regeringen föreslås ge Livsmedelsverket i uppdrag att tillsammans med branschen och i samråd med de viktigaste av dagens utbildningsaktörer skapa och uppdatera kursplaner inom områdena hygien och kvalitetssäkring inom livsmedelslagstiftningens område.
4. *Upprätta en webbplats för kunskapsspridning:* Upprätta en webbplats för ökad kunskapsspridning för målgruppen småskaliga livsmedelsförädlare. Webbplatsen bör utgå ifrån samtliga livsmedelsföretagares identifierade kompetensbehov, men med fokus på hög användbarhet för de mindre företagen.
5. *Kompetenscentrum för småskalig livsmedelsförädling:* Behov av flera kompetenscentrum i landet har identifierats av utredningen. Centrumen behöver ha generell kompetens och i möjligaste mån komplettera varandras kompetens inom specifika förädlingsprocesser/produktområden, samtidigt som konkurrens- och kvalitetsaspekten bör beaktas. Staten bör ge ett grundstöd som stöttar den del av kompetenscentrumens verksamhet som är inriktad på mindre företag på landsbygden. De aktörer som skall kunna komma i fråga för en sådan grundfinansiering bör verka nationellt såtillvida att verksamheten som erbjuds är öppen för alla oavsett var företaget är beläget. Subventionen till dessa kompetenscentrum bör inte vara fullt kostnadstäckande eftersom det finns anledning att företagen som anlitar kompetenscentrumen själva står för viss del av kostnaden. Grundstödet

bör säkerställas över åtminstone en femårsperiod, med intern kontinuerlig utvärdering av enskilda centrum men med extern avstämning mot uppdraget efter tre år.

6. *Kompetens- och utvecklingscheckar*: Kompetens- och utvecklingscheck föreslås som en ny *stödform* i det kommande LBU-programmet. Stödet bör begränsas till företag på landsbygden. Den närmare utformningen av systemet med kompetens- och utvecklingscheckar bör göras i samband med att landsbygdsprogrammet utarbetas och formuleras så att detta kompletterar de konsultcheckar som finns inom ramen för landsbygdsstödet. Stödet kan vara öppet för alla typer av företag på landsbygden. Checkarna kan vara av varierande valör men ges för kurser, utbildningar, för att anlita konsulter, rådgivning, upprättande av affärsplan, kompetensutveckling generellt inom ett visst område m.m.
7. *Utvärdering samt projekt för marknadsinsatser*: Jordbruksverket kommer att inom ramen för *utvärdering* av landsbygdsåtgärder genomföra en utvärdering av projekt inom området småskalig livsmedelsförädling bl.a. i syfte att se över möjligheterna att starta ett nationellt marknadsinriktat projekt vars slutmål skall vara att öka handelns och konsumenters efterfrågan på produkter från småskaliga livsmedelsförädlare. Ett sådant projekt bör involvera hela kedjan producent–handel–kund/konsument.

Livsmedelsverket konstaterar att några av förslagen ligger utanför verkens ansvarsområden. Regeringen har ännu inte tagit ställning till förslagen. Livsmedelsverket planerar emellertid att genomföra förslaget om kursplaner i livsmedelshygien inom ramen för ett nytt regeringsuppdrag rörande livsmedelshygienisk kompetens i livsmedelsföretagen. I det sammanhanget kommer verket att undersöka nuvarande utbildningsnivå i livsmedelshygien och ta ställning till om den är tillräcklig. För det fall Livsmedelsverket i detta uppdrag föreslår ett obligatoriskt kompetensbevis kommer även behovet av nationella kursplaner att behandlas.

6.8 Insatser för gårdsnära slakt

Som framgått av tidigare avsnitt har Livsmedelsverket fr.o.m. år 2005 fått en anslagsförstärkning med drygt nio miljoner kronor att användas till särskilda insatser, som branschriktlinjer, taxe- och regelöversyn m.m. samt pilot- och utvecklingsprojekt för att förbättra förutsättningarna för gårdsnära slakt. För 2005 har Livsmedelsverket planerat ett flertal insatser:

1. Utbildnings- och informationsinsatser för timanställda besiktningveterinärer vid småskaliga slakterier. Insatserna handlar om systemtillsyn, HACCP och förvaltningskunskap som ett led i genomförandet av EG:s nya hygien- och kontrollförfordningar.
2. Rådgivning till småskaliga slakterier, t.ex. stöd vid utformningen av slakterier och utarbetande av branschriktlinjer. Detta är en uppgift som Livs-

medelsverket normalt inte har, men som förädlas av uppdraget i regleringsbrevet.

3. Utveckling av organisationen för tillsyn av småskaliga slakterier i syfte att på ett kvalitetssäkrat sätt möta kraven från dessa anläggningar.
4. Riskvärdering av småskalig slakt samt styckning och förädling av köttet vid mindre anläggningar som ett underlag för flexibla och enklare tillämpning av regelverket. Enligt Livsmedelsverket handlar det om att komma fram till vilken nivå man kan förenkla reglerna till utan att det innebär en risk.
5. Kartläggning av patogener och indikatorbakterier på slaktkroppar som ett underlag för att bedöma de hygieniska förhållandena vid småskaliga slakterier.
6. Resekostnader i samband med köttbesiktning skall inte debiteras småskaliga slakterier.
7. Avgiften för godkännande av småskaliga slakterier skall nedsättas eller efterges. Livsmedelsverket utgår från att rådgivarna ger så mycket råd att arbetsinsatsen kring godkännandet inte blir så stor.

Sveriges småskaliga kontrollslakterier har i uppföljningen framfört att föreningen ser positivt på de medel som avsatts till Livsmedelsverket för gårdsnära slakt.

Från Livsmedelsverket har det framförts att producenternas kostnader för hantering av slaktavfall är höga. Livsmedelsverket har uppgett att man har för avsikt att ta upp denna fråga med Jordbruksverket. Eventuellt kommer verket att lämna ekonomiskt bidrag till ett projekt som syftar till att förbilliga avfallshanteringen vid småskaliga slakterier. Verket har vidare uppmärksammat att det nya avgiftssystemet kan innebära en viss tröskeleffekt. Slakterier som hamnar över en viss produktionströskel måste ha en hel veterinärtjänst och drabbas av en kostnadshöjning. Livsmedelsverkets generaldirektör har bildat en samverkansgrupp med branschorganisationen Kött och Charkföretagen för att åstadkomma en effektivisering av kontrollen.⁸⁵

Livsmedelsverket har nyligen beslutat att lämna ekonomiskt bidrag till ett projekt om logistik och spårbarhet i samband med slakt. Projektet syftar till att förkorta avståndet mellan gård och slakteri och därigenom transporttiden.

6.9 Regeringens regelförenklingsarbete

Allmänt om regelförbättringsarbetet

Sedan flera år tillbaka har både riksdagen och regeringen uppmärksammat behovet av regelförenklningar. Bland annat näringsutskottet har uttalat att regelförenklingsarbetet är av största vikt för att Sverige skall kunna utvecklas som företagarnation. Utskottet har bl.a. framfört att de regler som berör företagandet bör vara lätta att förstå och efterleva, samtidigt som samhället har

⁸⁵ SOU 2005:52.

behov av effektiva regelsystem för bl.a. skydd av människors hälsa (bet. 2005/05:NU10). Regeringen har uttalat att när det gäller förenklingar av befintliga regler måste det i varje enskilt fall göras en avvägning mellan syftet med regeln och nyttan med en förenkling. Nutek, som är regeringens myndighet för regelförbättring, menar att enklare regler främjar start och tillväxt av företag och minskar företagens administrativa kostnader.⁸⁶

Inom EU har regelförbättringar funnits på agendan sedan Europeiska rådets toppmöte i Edinburgh 1992. Frågan har fått förnyad aktualitet genom den s.k. Lissabonprocessen om ekonomiska och sociala reformer. I Lissabon år 2000 uppmanade Europeiska rådet kommissionen och medlemsstaterna att utarbeta en strategi för åtgärder för att förenkla bestämmelser. Som ett svar på beställningen presenterade kommissionen sitt regelförbättringspaket i juni 2001. I paketet ingår bl.a. en handlingsplan för bättre och enklare regler. Det har en bred ansats med sikte på all gemenskapslagstiftning och hela lagstiftningsprocessen. Även Organisationen för ekonomisk utveckling och samarbete (OECD) arbetar med regelförbättringar. Bland annat granskar OECD sina medlemsländer för att se hur långt de har kommit på området. Sveriges arbete med regelförbättring kommer enligt planerna att granskas under 2006.⁸⁷

Insatser för regelförenkling inom livsmedelsområdet

I den senaste skrivelsen från regeringen om regelförenklingsarbetet redogörs för olika insatser inom bl.a. Jordbruksdepartementets område. Ett exempel är arbetet med att förenkla tillsyn, kontroll och stödadministration för företagare på landsbygden. Jordbruksdepartementet har tillsatt en kontaktgrupp med representanter för lantbruksnäringen samt berörda organisationer och myndigheter för att arbeta med bl.a. regelförenklingar. Departementet har också lämnat ett uppdrag till berörda myndigheter om samordning av uppgiftsinlämnande, bl.a. genom IT-lösningar. Förväntad effekt är att det skall bli enklare för lantbrukarna eftersom vissa av de uppgifter som de är skyldiga att lämna till olika myndigheter samordnas. Ett annat exempel är arbetet med livsmedelsförordningen (1971:807) i syfte att ta bort onödiga tillstånds- och anmälningskrav och undvika dubbelregleringar i livsmedelsförordningen.⁸⁸

Regeringen har i regleringsbrevet för Livsmedelsverket 2005 gett verksamhetsgrenen Regelarbete följande mål: "Ett tydligt och enkelt regelverk på livsmedelsområdet som är anpassat till små och stora företags olika förutsättningar." Verket har som återrapporteringskrav att bl.a. redovisa vilka insatser som gjorts för att ta hänsyn till de särskilda förhållanden som gäller för små företag.

Myndigheterna inom det livsmedelspolitiska området arbetar på olika sätt med regelförenklingar. Som exempel kan nämnas att Statens jordbruksverk har rapporterat om ett projekt vars syfte var att ta fram en webbtjänst för livsmedelsföretagen, där de kan lämna in sina exportbidragsansökningar helt

⁸⁶ Skr. 2003/04:8, intervju, Nutek samt Nutek, 2005b.

⁸⁷ Näringsdepartementet www.regeringen.se (Internationellt arbete med regelförbättring).

⁸⁸ Skr. 2004/05:48.

elektroniskt. Tjänsten innebär att företagen i stället för att hantera fem olika dokument bara behöver hantera ett elektroniskt dokument via webben och enbart vända sig till en myndighet i stället för som tidigare till både Tullverket och Jordbruksverket. I en skrivelse till riksdagen uppmärksammas att Livsmedelsverket har framfört att ett problem med den s.k. Simplexförordningen är att den inte är anpassad till det faktum att EG-rätten styr myndigheternas utarbetande av föreskrifter inom livsmedelsområdet. Livsmedelsverket har ingen möjlighet att dra tillbaka förslag eller väsentligt ändra dem beroende på vad som framkommer av konsekvensanalysen eftersom EG-rätten ställer krav på nationella genomföranden.⁸⁹

Vidare kan nämnas att Nutek har skapat en webbportal där företagare får dela med sig av sina erfarenheter. Enligt uppgift från Nutek har hittills ett förslag inkommit vad gäller livsmedelsområdet.⁹⁰

Minskad administrativ börda för de småskaliga livsmedelsföretagen

Den 9 februari 2005 fattade regeringen beslut om att ge Jordbruksverket, Livsmedelsverket och Djurskyddsmyndigheten i uppdrag att utreda hur den administrativa bördan för lantbruksföretag och småskaliga livsmedelsföretag kan minskas genom samordning av företagens informationslämnande till myndigheterna. Myndigheterna skall lämna förslag till gemensamma rutiner för inhämtande och lagring av information för att så långt möjligt minska och begränsa företagens arbete med inlämnande av samma uppgifter till olika myndigheter. Regeringen pekar på att många lantbruksföretag diversifierar sin verksamhet till t.ex. småskalig livsmedelsförädling för att skapa ekonomisk bärkraft i företaget. Detta leder enligt regeringen ofta till att verksamheten omfattas av nya regelverk, vilket kan medföra ytterligare administrativa bördor. Uppdraget skall redovisas senast den 30 september 2005.⁹¹ Ett parallellt uppdrag har tilldelats Nutek som rör mätning av företagens administrativa börda på bl.a. miljö- och jordbruksområdena.⁹²

6.10 Förändringar i livsmedelstillsynen

Olika problem inom livsmedelstillsynen har uppmärksamats i flera utredningar under senare år.⁹³ Riksdagens revisorer framförde i sin granskning 2001 att regeringen bör genomföra flera åtgärder för att komma till rätta med olika problem inom den offentliga livsmedelstillsynen. Viktigast var att reformera finansierings- och avgiftssystemet. Med anledning av förslagen från Riksdagens revisorer gjorde riksdagen ett antal tillkännagivanden till regeringen (bet. 2001/02:MJU22). Mot bakgrund av bl.a. detta utarbetades år 2004

⁸⁹ Skr. 2003/04:8.

⁹⁰ E-brev från Nutek.

⁹¹ Jordbruksdepartementets pressmeddelande den 9 februari 2005.

⁹² Intervju Nutek och Ds 2005:22.

⁹³ SOU 1998:61; Livsmedelsverket, 2000; RR 2001/02:7 och RRV 2001.

en promemoria inom Jordbruksdepartementet⁹⁴ och i januari 2005 lämnade regeringen en proposition om bl.a. livsmedelstillsynen till riksdagen (prop. 2004/05:72). Riksdagen beslutade om regeringens förslag våren 2005 (bet. 2004/05:MJU10, rskr. 2004/05:200). Lagändringarna trädde i kraft den 1 juli 2005.

I propositionen konstaterar regeringen att djurskydds- och livsmedelstillsynen har utretts och granskats vid ett flertal tillfällen under senare år. Enligt regeringens proposition visar resultaten att den kommunala tillsynens kvalitet och omfattning varierar kraftigt över landet; särskilt svårt har det varit för små kommuner att finansiera en effektiv verksamhet. Propositionen innehåller förslag till lagändringar som syftar till att skapa en likvärdig tillsyn i hela Sverige. Kommunerna behåller enligt förslaget huvudansvaret för tillsynen men får ett ökat stöd från Djurskyddsmyndigheten, Livsmedelsverket och länsstyrelserna i form av utbildning och rådgivning. Bindande föreskrifter kommer att styra hur tillsynen skall bedrivas, och varje kommun blir skyldig att ha en tillsynsplan. Om en kommun grovt och/eller långvarigt åsidosätter sina skyldigheter kan Livsmedelsverket utfärda ett åläggande att rätta till bristerna och som en yttersta åtgärd även ta över tillsynsansvaret från kommunen. Tillsynsansvar kan flyttas över till Livsmedelsverket eller länsstyrelse även i samråd med kommunen, t.ex. i fall då en verksamhet är särskilt stor eller komplicerad. Beslut om att flytta över tillsynen fattas av regeringen. Kommuner får enligt regeringens förslag rätt att samverka kring tillsynen, t.ex. genom att en person som är anställd av en kommun får fatta beslut å en annan kommuns vägnar. Särskilt för de mindre kommunerna innebär detta en viktig förändring. I varje län skall det även inrättas samrådsgrupper med representanter från länsstyrelsen och kommunerna som regelbundet skall träffas för att planera och följa upp tillsynen inom länet. Regeringen gör bedömningen att propositionens förslag bör vara till fördel för både små och stora företag. Bland annat framförs att den rådgivning som innefattas i tillsynen är av stor betydelse, inte minst för de små företagen.

Regeringen har i proposition 2004/05:72 gjort vissa bedömningar angående finansieringen av den lokala livsmedelstillsynen och då särskilt den årliga tillsynsavgift som tas ut av företag som driver verksamhet i en godkänd livsmedelslokal. Regeringen konstaterar att flera utredningar och granskningar av avgiftssystemet har kommit fram till att den årliga tillsynsavgiftens konstruktion medför betydande negativa effekter för både företagare och tillsynsmyndigheter. Även de ekonomiska förutsättningarna för en god livsmedelstillsyn skall enligt regeringen stärkas genom att kommunen får utökade möjligheter att använda den årliga tillsynsavgiften. Enligt förslaget skall den få användas även till andra kostnader för tillsynen än sådana som avser provtagning och undersökning av prov. Inte bara förnyad provtagning, utan även förnyad inspektion som föranletts av provtagning eller inspektion som lett till anmärkning, får i fortsättningen finansieras genom en avgift.

⁹⁴ Ds 2004:11.

Regeringen förutsätter att de förändringar som aviseras leder till att Livsmedelsverket höjer avgifterna i syfte att ge kommunerna ökad kostnadstäckning för inspektioner m.m. Regeringen förutsätter dock att Livsmedelsverket tar erforderlig hänsyn till de småskaliga företagens särskilda villkor vid fastställandet av nya avgifter för livsmedelstillsynen. Regeringen framhåller att de småskaliga slakterierna betalar en särskild köttbesiktningavgift och därför inte berörs av de ändringar som föreslås i fråga om den årliga tillsynsavgiften.

Tillsynsavgifter

Regeringen beslutade den 14 oktober 2004 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att lämna förslag till ett avgiftssystem för bl.a. livsmedelstillsyn. Av regeringens direktiv framgick bl.a. följande:

Små och nystartade företag skall inte bära en avgiftsbörda som riskerar att hämma deras konkurrenskraft och utvecklingspotential. En analys av vilka typer av företag som är särskilt känsliga för en ökad avgiftsbörda skall göras. Baserat på denna analys skall utredaren i sitt förslag till avgiftssystem överväga om det finns anledning att vissa typer av företag får sänkt tillsynsavgift. Utredaren skall också belysa på vilket sätt tillsynsmyndigheten påverkas av ett sådant system med nedsatta tillsynsavgifter för vissa objekt.⁹⁵

Den särskilde utredaren redovisade sina förslag i juni 2005. I betänkandet lämnas förslag till ett nytt avgiftssystem för bl.a. livsmedelskontroll vars grundprincip är full kostnadstäckning för kontrollmyndigheterna. För den ordinarie kontrollverksamheten föreslås att en årlig avgift tillämpas. Kontrollfrekvensen skall på sikt motsvara behovet av kontroll för att säkerställa att lagstiftningen efterlevs.

Enligt utredaren riskerar en övergång från skattefinansierad till avgiftsfinansierad kontroll att drabba företagens konkurrenskraft, varför dessa bör ges möjlighet att minimera kontrollbehovet genom exempelvis satsning på egenkontroll. En timtaxa skall tillämpas på all operativ kontrollverksamhet och den skall beräknas så att full kostnadstäckning uppnås enligt en mall vilken utformas av de centrala myndigheterna (lägst 500 kr per timme). Avgifterna skall kunna nedsättas med högst 50 % för verksamheter som är lokaliserade i regioner med särskilda geografiska begränsningar och traditionella metoder samt för nystartade företag. Utredningen har däremot inte föreslagit denna möjlighet för verksamheter med liten produktion eftersom dessa kräver större kontrollresurser än de större företagen, vilka oftast har en bättre egenkontroll. Små företag hamnar dessutom automatiskt i en lägre riskgrupp eftersom spridningen av produkterna är mindre, och de får då en lägre avgift. Livsmedelsverket bör ges i uppdrag att göra en översyn av avgiftssättningen för köttbesiktning så att denna speglar risknivån förknippad med respektive verksamhet och att företag med god egenkontroll får minskade kontrollkostnader. En inventering bör göras av inspektörernas utbildningsbehov och av utbild-

⁹⁵ Dir. 2004:140.

ningarnas innehåll för att bättre anpassa dessa till kontrollorganisationernas efterfrågan och behov.⁹⁶

6.11 Nationella och regionala resurscentrum

Riksdagens beslut med anledning av budgetpropositionen för 2005 (prop. 2004/05:1 utg.omr. 23, bet. 2004/05:MJU2) innebär att anslag 43:16 Åtgärder inom livsmedelsområdet förstärks med 10 miljoner kronor för projekt rörande nationella och regionala resurscentrum för småskalig livsmedelsförädling. Medlen disponeras av regeringen för åtgärder inom livsmedelsområdet, med särskild tonvikt på regional utveckling av livsmedelsförädling. Den 28 april 2005 fattade regeringen beslut om att stödja tre nationella centrum och projekt för främjande av småskalig och regional livsmedelsförädling med följande syften:⁹⁷

- att utveckla projektet Eldrimner till ett nationellt resurscentrum för småskalig och hantverksmässig produktion och förädling av mat (Länsstyrelsen i Jämtlands län, 7,95 miljoner kronor)
- att bl.a. samverka inom ramen för regionala och nationella nätverk med syfte att främja tillväxt och utveckling av lokal småskalig livsmedelsförädling (projektet Regional mat, Uppsala, 955 000 kr)
- att förstärka verksamheten vid det nationella centrumet för praktisk livsmedelsteknik (Livstek Gotland AB, 1 miljon kronor).

6.12 Rapporter från Jordbruksdepartementet 2005

Småskalig livsmedelsförädling

Under uppföljningens gång har framkommit att regeringen avser att hösten 2005 överlämna en skrivelse till riksdagen om småskalig livsmedelsförädling. Som en förberedelse för skrivelsen har Jordbruksdepartementet under våren 2005 tagit fram en rapport inom departementsserien (Ds), vilken publicerades i juli 2005.⁹⁸ Rapporten syftar till att samlat redovisa aktuella frågor inom området. I rapporten, som skickats ut på remiss, behandlas bl.a. vissa av de förslag som Jordbruksverket och Livsmedelsverket lämnat under senare tid. Jordbruksdepartementet gör bedömningen att statens roll när det gäller att öka landsbygdens företagande är att se till att goda förutsättningar skapas för alla former av företag, de små såväl som de större, vad gäller lagstiftning och dess tillämpning samt åtgärder i övrigt. Det är företagen själva som har bäst förutsättningar för att utveckla sina företag och sin produktion. Livsmedelsbranschen som helhet har enligt Jordbruksdepartementet ett ansvar för att också de mindre företagen kan utvecklas och växa. Även regional och lokal förvaltning

⁹⁶ SOU 2005:521.

⁹⁷ Jordbruksdepartementet, pressmeddelande den 28 april 2005.

⁹⁸ Ds 2005:22.

har en stor del i utvecklingsarbetet – dels genom att en stor del av tillsynsansvaret ligger hos regionala och kommunala myndigheter, dels genom att integrera den småskaliga livsmedelsproduktionen i regionala och lokala utvecklingsplaner.

Jordbruksdepartementet lyfter inledningsvis fram de utvecklingstendenser som finns inom området, bl.a. det ökande intresset hos konsumenterna. Vidare görs en genomgång av de principiella utgångspunkterna, bl.a. att både de små och de större företagen är viktiga för landsbygdens utveckling. Departementet gör bedömningen att livsmedelslagstiftningen ännu är mycket komplex. De nya EG-reglerna innebär en avsevärd förenkling av regelverket, men för att säkerställa ett gott skydd för konsumenterna måste detaljerade regler även fortsättningsvis finnas inom livsmedelssäkerhetsområdet. Sverige arbetar inom EU generellt för att lagstiftningen skall vara så enkel och lättbegriplig som möjligt. I rapporten framförs bl.a. att det är viktigt att Livsmedelsverket i sitt arbete med nationell anpassning till det nya hygienregelverket beaktar att utvecklingen av det småskaliga skall underlättas.

I rapporten framförs att Jordbruksverket och Livsmedelsverket bör utreda effektiviteten av och kostnaderna för att införa gårdsbaserad levandedjursbesiktning med målsättningen att införa sådan hantering. Vidare framförs att Livsmedelsverket, Jordbruksverket och Statens veterinärmedicinska anstalt bör inleda ett samarbete med olika branschaktörer för att utreda hur jordbruksanläggningar som föder upp svin kan kontrolleras och klassificeras epidemiologiskt för att medge att djuren endast genomgår okulär besiktning vid slakt. Livsmedelsverket bör också tillsammans med branschen ta initiativ till pilotprojekt för att undersöka möjligheterna att ytterligare effektivisera och modernisera köttbesiktningen.

Jordbruksdepartementet menar att det nya regelverket innebär en mängd förstärkningar av livsmedelskontrollen. Kontrollrutinerna moderniseras genom att tillsynen skall vara riskbaserad och fokusera mer på att bedöma om livsmedelsföretagens system, inklusive egenkontrollprogram, är ändamålsenligt och om det efterlevs. Eftersom de nya förordningarna är starkt målinriktade och utan detaljerade krav bygger tillämpningen på att regelverket kompletteras med branschriktlinjer. Jordbruksverket och Livsmedelsverket har i sin rapport från 2005 uppmärksammat att en stor del av de småskaliga livsmedelsproducenterna inte tillhör någon branschorganisation och saknar permanenta nätverk inom sin bransch. Departementet gör bedömningen att branschriktlinjer för olika typer av småskalig livsmedelsproduktion bör övervägas.

Jordbruksdepartementet gör vidare bedömningen att Livsmedelsverket vid behov skall utarbeta särskilda vägledningar för kontroll av småskaliga producenter. Detta arbete bör bedrivas i nära samarbete med lokala inspektörer och vid behov även med branschföreträdare. Vägledningar och checklistor är bl.a. viktiga för att säkerställa att företagare får en god och effektiv kontroll oavsett i vilken del av landet de är lokaliserade. Samverkan mellan kommuner bör övervägas i de fall det finns alltför få tillsynsobjekt inom ett sakområde i en

särskild kommun. Livsmedelsverket bör i samarbete med regionala och kommunala tillsynsmyndigheter stimulera att samverkansområden för olika sakområden utvecklas.

I rapporten görs bedömningen att de nuvarande § 16-tillstånden kommer att försvinna i samband med att den svenska lagstiftningen anpassas till de nya gemenskapsreglerna om livsmedelshygien och kontroll. I stället införs en godkännandeprovning eller registrering för viss verksamhet.

När det gäller rådgivning och kompetensutveckling görs i rapporten bedömningen att en stärkt branschsamverkan är en naturlig bas för stöd och utveckling till de småskaliga livsmedelsproducenterna. Olika plattformar eller centrum kan behövas för nätverk, rådgivning och kunskapsspridning. Behov av kursplaner för livsmedelshygien bör beaktas inom ramen för Livsmedelsverkets uppdrag att utreda den livsmedelshygieniska kompetensen inom livsmedels- och restaurangnäringarna. Jordbruksverkets och Livsmedelsverkets förslag om kompetenscheckar kräver vidare analyser och bör behandlas i ett bredare sammanhang. Departementet lyfter bl.a. fram vikten av bra grundutbildningar för att kunna rekrytera unga till livsmedelsbranschen.

Förslaget till ny landsbygdsförordning i EU ger enligt Jordbruksdepartementets bedömning ökade förutsättningar att stödja utvecklingen av landsbygdens företagande, inklusive småskalig livsmedelsproduktion. Det behövs primärt inte några nya åtgärder eller ny finansiering. Det behövs däremot en tydlig nationell strategi för tillämpningen av dessa stöd och tydligare mål för hur stöden proaktivt skall tillämpas. Departementet anser bl.a. att det är angeläget att vidare analysera varför stödet till kompetensutveckling i så begränsad utsträckning nått småskaliga livsmedelsförädlare.

I rapporten gör Jordbruksdepartementet slutligen bedömningen att ett kontinuerligt arbete bör bedrivas vad gäller regelförenkling och allmänna företagarfrågor. Jordbruksdepartementet har bl.a. sammankallat en kontaktgrupp för företagande inom lantbruksnäringen.

Anpassningar till nya EG-bestämmelser om livsmedel m.m.

I en promemoria från Jordbruksdepartementet lämnas förslag som syftar till att anpassa svensk lagstiftning inom bl.a. livsmedelsområdet till EG-förordningar som reglerar bl.a. livsmedelssäkerhet, livsmedelshygien samt offentlig kontroll över regelverken. Förslagen i promemorian innebär bl.a. att begreppet tillsyn ersätts av begreppet offentlig kontroll. Detta begrepp är snävare än tillsyn och omfattar inte rådgivning. Vissa kontrollmyndigheter skall ha ett samordningsansvar av kontrollen och även utföra det som i dag betecknas som tillsynsliknande uppgifter. Det föreslås vidare att en ny livsmedelslag införs.⁹⁹

⁹⁹ Ds 2005:31.

6.13 Utredningar m.m. inom näraliggande områden

Utredningar

Förutom de ovan refererade insatserna för småskalig livsmedelsproduktion har ett antal utredningar m.m. genomförts som mer eller mindre har betydelse för området. I det följande görs en kort genomgång av några av dessa utredningar.

I mars 2004 tillkallades en särskild utredare med uppdrag att precisera begreppet hållbar konsumtion när det gäller hushållen samt att föreslå en handlingsplan med åtgärder för hur en ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbar konsumtion skall uppnås. Ett delbetänkande avlämnades i december 2004 och ett slutbetänkande i maj 2005. I delbetänkandet föreslås bl.a. att regeringen måste säkerställa att svensk livsmedelsproduktion – med goda hållbarhetskvaliteter – inte missgynnas på matmarknaden genom orättvisa konkurrensnackdelar i jordbruksledet. Regeringen bör ge stöd till certifieringskostnaderna, i synnerhet för mindre producenter inom primärproduktion och förädling. Utredaren föreslår vidare att regeringen bör stimulera produktutveckling av ekologiska livsmedel genom omställningsstöd och gratis rådgivning till förädlare. Regeringen bör dessutom ge stöd till utveckling av strukturer som fungerar långsiktigt på marknaden och som gör det möjligt för små producenter att få avsättning för sina produkter hos stora upphandlare. Exempel på detta är regionala marknadstorg/grossistföretag. Om de lokala producenterna blir fler och får möjlighet att växa stimulerar det enligt utredaren också sysselsättningen och ger ökade skatteinkomster.¹⁰⁰

I slutbetänkandet uppmärksammas bl.a. problemen med dagens globala livsmedelshandel och att företagskoncentrationen ökar snabbt i förädlings- och försäljningsleden. Utredaren menar att de senaste årens kraftiga prispress på livsmedel kommer att fortsätta. Tillsammans med en bred introduktion av handlens egna varumärken, internationalisering och centralisering av ägande och upphandling leder prisfokuseringen till en försämrad lönsamhet för bl.a. livsmedelsindustrin. Utredaren pekar på att det svenska kostnadsläget är förhållandevis högt, bl.a. på grund av långa transporter, höga arbetskraftskostnader och höga byggkostnader. I utredningen uppmärksammas även behoven av ökad användning av regionalt producerade och miljöanpassade livsmedel i storhushållen.¹⁰¹

En utredare har på regeringens uppdrag utrett olika metoder att informera konsumenter om resultaten från livsmedelskontrollen i syfte att förbättra livsmedelshanteringen och egenkontrollen inom livsmedels- och restaurangnäringarna. Utredningens betänkande överlämnades till regeringen i juni 2005. I betänkandet föreslås bl.a. att resultatet från livsmedelskontrollen regelmässigt skall offentliggöras.¹⁰²

¹⁰⁰ SOU 2004:119.

¹⁰¹ SOU 2005:51.

¹⁰² SOU 2005:44.

Regeringen beslutade i juni 2004 att tillsätta en parlamentarisk kommitté med uppdrag att utarbeta förslag till en långsiktig strategi för den nationella politiken för hållbar landsbygdsutveckling. Strategin skall utgå från målet om en ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar utveckling av landsbygden inbegripet de areella näringarnas roll och utvecklingsförutsättningar. Enligt direktiven skall kommittén, med utgångspunkt i regeringens mål för ökad tillväxt och sysselsättning, överväga hur insatser som utgår från landsbygdspolitiken och politikområdena för de areella näringarna samt från den övergripande regionala utvecklingspolitiken i högre grad kan medverka till ökad tillväxt och sysselsättning på landsbygden och i landet som helhet. Kommittén skall identifiera såväl hinder som utvecklingsmöjligheter för företag på landsbygden, inklusive småföretag. Behovet av strategiska insatser för att stödja diversifiering och utveckling av ny produktion inom såväl livsmedelssektorn som andra områden skall övervägas.¹⁰³ Landsbygdskommittén presenterade i maj 2005 sitt delbetänkande med förslag till övergripande strategier för det nya landsbygdsprogrammet för perioden 2007–2013. Kommittén anför bl.a. att utvecklingsmöjligheterna på landsbygden måste bygga på förutsättningarna för ökat småföretagande. Småskalig livsmedelsförädling och andra verksamheter knutna till jordbruket liksom förädling av övrig basindustri och utveckling av tjänstesektorn är nödvändiga åtgärder för att landsbygden i sin helhet skall kunna utvecklas. Landsbygdskommittén framför bl.a. att det är väsentligt att åtgärderna skapar utrymme för förädling av de areella näringarnas råvaror. Småskalighet, mikroföretagande och nyföretagande bör enligt kommittén stödjas.¹⁰⁴ Slutbetänkandet skall läggas fram i november 2006.

Myndighetsuppdrag

Verket för näringslivsutveckling (Nutek) gör olika insatser inom områdena företagsfinansiering, företagsutveckling och regional utveckling (se bilaga 2). Ett stort antal rapporter kring företagande har producerats. Nutek har i en rapport till regeringen pekat på att en grundläggande uppgift för staten är ”att upprätthålla makroekonomisk stabilitet och stabila spelregler. Dessutom behövs en incitamentsstruktur som gynnar företagande.” Nutek menar att t.ex. produktutveckling i första hand är en uppgift för företagen själva, medan statens insatser bör handla om ”att utveckla ett näringsklimat som i generell mening stimulerar företag och entreprenörer att utveckla produkter”. Därutöver behövs en del andra åtgärder som mer direkt fokuserar på produktutveckling och företagsutveckling. Nutek pekar i sin rapport på att staten har gjort stora satsningar på att förbättra kommunikationslänkarna mellan småföretag och universitet/högskolor. Som exempel nämns satsningen på företagskonsortier, utbildning av teknikmäklare, teknikbroar och projekt av typen Meny. Enligt Nutek är det i dagsläget inte möjligt att ha någon fullständig uppfattning om effekterna av programmen. Resultaten av genomförda utvär-

¹⁰³ Dir. 2004:87.

¹⁰⁴ SOU 2005:36.

deringar pekar åt olika håll.¹⁰⁵ Nutek har i en annan rapport studerat bl.a. tillväxten och hinder för tillväxt i små företag.¹⁰⁶ Nutek har vidare lämnat förslag om hur staten kan stödja produktutveckling i små företag.¹⁰⁷ I en rapport om miljöstrategier och småföretag konstaterar Nutek att småföretag som använder formaliserade verktyg i sitt miljöarbete växer snabbare än andra småföretag som arbetar aktivt med att sätta upp miljömål.¹⁰⁸ Nutek har för närvarande även i uppdrag att bl.a. göra en kartläggning av statliga insatser för kompetensutveckling för företagsledningar i små och medelstora företag som pågår 2005 eller pågått men avslutats under 2002–2004.

Glesbygdverket har regeringens uppdrag att genomföra en studie av småföretag i gles- och landsbygd och dessa företags möjligheter för tillväxt. Studien skall särskilt belysa om det finns hinder för tillväxt som småföretag i gles- och landsbygd har jämfört med andra småföretag som inte befinner sig på landsbygd eller i glest befolkade områden. Studien skall även belysa behovet av eventuella regelförenklingar samt eventuella skillnader i behov av och tillgång på kapital beträffande småföretag i gles- och landsbygd jämfört med andra småföretag. Frågan om kvinnors och mäns villkor beträffande småföretagande i gles- och landsbygd jämfört med småföretagande i andra områden skall också belysas. Senast den 30 maj 2006 skall uppdraget slutredovisas.

¹⁰⁵ Nutek, 2004b.

¹⁰⁶ Nutek, 2003.

¹⁰⁷ Nutek, 2004b.

¹⁰⁸ Nutek, 2004a.

7 Internationell utblick

I detta avsnitt lämnas en översiktlig belysning av läget för den småskaliga livsmedelsproduktionen i några EU- och EES-länder. Förhållandena i Danmark, Finland, Norge, Frankrike, Storbritannien och Österrike har studerats närmare, bl.a. genom att utredningstjänsterna vid dessa länders parlament har tagit fram underlag.

7.1 Allmänt

Livsmedelsindustrin i europeiska länder

Livsmedelsindustrin är av avgörande betydelse för ekonomin i den europeiska unionen. Den är en av unionens största branscher, och det finns mer än 26 000 livsmedelsföretag inom EU vilka sysselsätter ca 2,7 miljoner människor. Den årliga omsättningen är 600 miljarder euro.¹⁰⁹

Som närmare framgår av tabellerna 6–8 i bilaga 1, vilka bygger på statistik från Eurostat, har mellan 90 och 99 % av livsmedelsföretagen i EU:s medlemsstater färre än 50 anställda.¹¹⁰ Antalet livsmedelsföretag är störst i Italien (69 800 företag), Frankrike (66 300), Tyskland (34 300) och Spanien (30 800). Antalet anställda inom livsmedelsindustrin är stort. Flest antal anställda finns i Tyskland (786 800 personer), Frankrike (611 700), Spanien (349 200) och Italien (318 800). Den andel av samtliga anställda i livsmedelsindustrin som arbetar i små företag varierar mellan 19 % i Danmark och 45–50 % i Spanien, Portugal och Italien. För övriga länder saknas denna uppgift.

Produktionsvärdet för livsmedelsproduktionen år 2002 varierar mellan knappt 8 miljarder euro i Finland och ca 130 miljarder euro i Tyskland och Frankrike. I Danmark svarar de små livsmedelsföretagen för 13 % av det samlade produktionsvärdet inom branschen, i Portugal för 29 %, i Spanien för 34 % och i Italien för 42 %. För övriga länder saknas uppgifter för livsmedelsbranschen som helhet. En närmare genomgång av uppgifterna för t.ex. slakterier och köttvaruindustri visar att de små företagens produktionsvärde varierar mellan 6 % i Danmark och 39 % i Österrike. Värt att notera är att andelen är lika hög i Tyskland som i Sverige (28 %). För mikroföretagen inom slakteri och kött är andelen 1 % i Danmark, 6 % i Sverige, 9 % i Tyskland och 12 % i Österrike.

Svenska företags syn på andra länders livsmedelsproduktion

I uppföljningen har svenska företag och andra aktörer pekat på den positiva utveckling som småskalig livsmedelsproduktion har i flera andra länder. Flera jämtländska och uppländska företag som ingått i uppföljningen har själva gjort studiebesök i andra länder och/eller gått kurser med lärare från andra

¹⁰⁹ Europeiska kommissionens webbplats http://www.europa.eu.int/comm/index_sv.htm.

¹¹⁰ Här avses de 15 medlemsstaterna före EU:s senaste utvidgning.

länder. Flera aktörer ingår på olika sätt i europeiska nätverk. Både företag i Jämtland och Uppland pekar på att de har inspirerats av kontakterna med kolleger i andra länder.

Flera företag menar att regelverket är detsamma inom EU men att tillämpningen skiljer sig åt mellan länderna. Det pekas från både företag, organisationer och myndigheter på att kraven är lägre i andra länder, t.ex. på förekomsten av mottagningshallar i slakterier. Flera aktörer menar att en huvudsaklig orsak till att det finns så många småskaliga slakterier i Tyskland och mejerier i Frankrike är traditionen. Kunderna i dessa länder efterfrågar lokala, hantverksmässigt och småskaligt producerade livsmedel av hög kvalitet. När det gäller exemplet Tyskland pekar en företagare i Uppland på att producenterna i Tyskland har ett dokumenterat yrkeskunnande och att man genom utbildningssystemet (lärling, gesäll och mästare) får intyg på sin yrkeskicklighet. Företagaren menar att detta innebär att tillsynsmyndigheterna – och kunderna – har förtroende för t.ex. en slaktare med mästerexamen och inte behöver kontrollera så mycket.

7.2 Danmark

Omfattning

Drygt 90 % av antalet livsmedelsföretag i Danmark är små företag med mindre än 50 anställda (1 675 av totalt 1 845 företag). Av dessa är ca 980 mikroföretag. Livsmedelsbranschen sysselsätter knappt 84 000 personer, varav knappt 20 % i små företag. Produktionsvärdet år 2002 uppgick till över 18 miljarder euro, varav de små företagen svarade för 13 %.

Statliga insatser

I uppföljningen har danska Folketingets utredningstjänst redovisat att den danska motsvarigheten till Jordbruksverket, Direktoratet for Fødevarer og Erhverv (DFFE), år 2003 utarbetade en handlingsplan för tillväxtmöjligheter genom förnyelse ("innovation") för livsmedelssektorn i Danmark.¹¹¹ I planen slås fast att om grunderna för att stärka framtida tillväxt och bärkraftighet i livsmedelssektorn skall säkras måste livsmedelsanställdas innovationsförmåga stärkas och produktionen anpassas till danska och utländska producenters krav på livsmedelskvalitet. Det ansvariga departementet, Fødevarerministeriet, har mot denna bakgrund genomfört en analys med syftet att belysa möjligheterna att främja tillväxt genom innovation i den danska livsmedelssektorn. Ministeriets innovationsutskott har därefter lagt fram handlingsplanen som omfattar små och medelstora företag. Här poängteras nödvändigheten av riskkapital som en förutsättning för att nystartade företag skall kunna växa och överleva. Riskkapital är också viktigt för att redan etablerade företag skall kunna växa och förnya sin produktion. Det påpekas att små och medelstora

¹¹¹ Innovationsudvalget, 2003.

livsmedelsföretag också internt måste höja kvaliteten i verksamheten för att kunna hantera riskkapital. Vidare rekommenderas att särskilt de små och medelstora företagen får stöd av offentliga medel för att utveckla en kunskapsbaserad livsmedelsproduktion. Konkret rekommenderas medfinansiering av vidareutbildning på olika kunskapscentrum för företagens medarbetare. Innovationsutskottet menar att det huvudsakliga målet med initiativ på området är att dessa inriktas mot företagens interna kunskapsuppbyggnad och att utgångspunkten är att det bör ske på alla nivåer med syfte att generellt höja arbetskraftens kvalifikationer. Detta uppges vara nödvändigt för att forskningsresultat skall kunna användas av företagen.

Den danska innovationslagen (nr 421 af 31/05/2000) reglerar ekonomiska stöd till små och medelstora livsmedelsföretag.¹¹² Även stora företag samt forsknings- och försöksinstitutioner kan få stöd. Lagen medger att små och medelstora livsmedelsföretag kan få upp till 50 % av vissa utvecklingskostnader täckta. Det kan gälla utvecklingen av en ny produkt eller att förbättra en produkt så att den blir mer användarvänlig, miljövänlig eller konkurrenskraftig. Det kan också exempelvis gälla utvecklandet av nya förpackningar, nya maskiner eller nya smaker i befintliga produkter.¹¹³

7.3 Finland

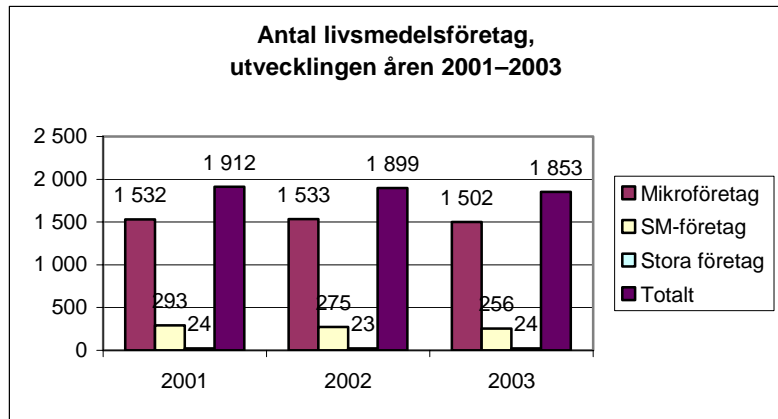
Omfattning och lägesbeskrivning

Figuren nedan visar utvecklingen av antalet livsmedelsföretag i Finland åren 2001–2003. Enligt underlag från den finländska riksdagens utredningstjänst ökade antalet livsmedelsföretag på landsbygden särskilt under de första åren efter att Finland gått med i EU. Efter år 2000 har utvecklingen dock förbytts till en minskning.¹¹⁴ Enligt statistik från Eurostat sysselsätter livsmedelsbranschen drygt 39 000 personer i Finland, och produktionsvärdet uppgår till knappt 8 miljarder euro.

¹¹² Företag med högst 250 anställda och en årsomsättning på högst 300 miljoner danska kronor.

¹¹³ Ministeriet for fødevarer, landbrug og fiskeri, 2004.

¹¹⁴ Statistiken från Eurostat redovisar 1 840 företag av totalt 1 935 som småskaliga.

Källa: Jord- och skogsbruksministeriet, Finland.

I branschen som helhet uppges konkurrensen vara skarp, vilket enligt underlagen från finländska utredningstjänsten leder till att ”tillväxtutsikterna inte är så påtagliga”. De stora företagens lönsamhet har varit ifrågasatt och konkurrensen har mötts med stränga saneringsåtgärder. Av de små företagen med 10–50 anställda är det bara ett fåtal som enligt uppgift från Jord- och skogsbruksministeriet klarar av att växa och dessa uppges vara ytterst specialiserade och marknadsorienterade. Bagerisektorn ses som ett typiskt område där lokal produktion fortfarande är en fördel, men även bagerierna löper risk att trängas ut av konkurrerande storföretag och handeln.

Finska statens syn på småskalig livsmedelsproduktion

Enligt uppgift från det finländska Jord- och skogsbruksministeriet visar en genomgång av landsbygdens utveckling, diversifieringen av näringslivets struktur och även önskemålen från konsumenthåll att det finns behov av olika åtgärder för att främja de små företagens och mikroföretagens förutsättningar att göra väl ifrån sig i livsmedelsbranschen.

Nationellt sett uppges livsmedelsbranschen inte ha någon särställning, men i samband med de olika åtgärderna för utveckling av landsbygden har det enligt ministeriet varit motiverat att ta de små företagens problem och behov i beaktande. Det finns en samarbetsgrupp för landsbygdspolitik, med en särskild temagrupp uppbyggd av personer med regionalt ansvar. I programmet för uppbyggande av nationella kompetenscentrum ingår ett nätverk av kompetenscentrum för livsmedelsbranschen (centrum för den regionala utvecklingen) och dessa får ett litet understöd för sin nätverksutveckling. I de regionala landskapsprogrammen, som skall medverka till utvecklingen landskapsvis, ingår utvecklingen av livsmedelsbranschen som en prioritering i praktiskt taget alla landskap. Det innebär i allmänhet klusterprogram som finansieras med regionalfondsmedel (EU-medel) och därtill anslutna mera exakt definierade utvecklingsprojekt samt, i begränsad omfattning, företagsfinansiering.

Statliga insatser

Det stöd som ges till småföretag inom ramen för de regionala utvecklingsprogrammen är betydande när det gäller företag som hör ihop med lantbruksenheter. Övriga småföretag får endast stöd om de visar sig ha betydande tillväxt, något som just i livsmedelsbranschen uppges vara rätt ovanligt. Stöden utbetalas från Handels- och industriministeriet.

När det gäller regelverket och tillsyn uppges att utgångspunkten för livsmedelslagstiftningen och den tillsyn som företas med stöd av denna är jämlikhet. Därmed är företagsstorleken inte av primär betydelse i exempelvis tillämpningen av hygienbestämmelserna. En princip som redan tidigare har funnits med i den nationella lagstiftningen – och som ytterligare betonats i den nya, av EU påbjudna, lagstiftningen – är att riskerna skall tas som utgångspunkt. Detta innebär i praktiken att kraven måste tillämpas med en viss flexibilitet. Problem kan enligt uppgift ofta uppstå i situationer när exempelvis ett företag som tidigare drivits av en till två personer får vidgad marknad och måste expandera, trots att företagets lokaliteter inte längre räcker till för den utvidgade verksamheten (t.ex. kyl- och lagerlokaler). Ansvar för tillsyn av små företag faller i Finland på kommunerna, och det är också kommunerna som bestämmer de avgifter som debiteras för tillsynsåtgärderna.

Finnvera är ett specialfinansieringsbolag som ägs av finländska staten. Bolagets uppgift är att förbättra och diversifiera finansieringsmöjligheterna för företag genom lån, borgen och exportfinansieringstjänster. I sin egenskap av statsägd finansiär skall Finnvera komplettera finansieringsmarknaden. Enligt uppgift beviljar bolaget riskfinansiering, lån och mellanfinansieringsprodukter för företag och företagare samt borgen och exportgarantier för företag och finansiärer. Finnvera finansierar i synnerhet nystartade företag och tillväxtföretag och fungerar i nära samarbete med andra finansiärer som kompletterande finansiär och med syndikerande finansieringslösningar. Finnvera förmedlar EU:s och finska statens räntestöd till små och medelstora företag i Finland.

Finnvera kan finansiera näringsverksamhet inom nästan alla branscher: industri, handel, turism, tjänster, men även kommuner för främjande av näringsverksamheten. Finnvera kan inte finansiera bl.a. åkerbruk och boskapskötsel inom lantbruket. När det gäller småföretagsfinansiering kan bolaget erbjuda s.k. minilån, företagarlån till kvinnor, företagarlån och småföretagsborgen.¹¹⁵

Har statliga insatser följts upp och utvärderats?

Av underlagen från den finländska utredningstjänsten framgår att de regionala utvecklingsinsatserna har stimulerat och även skapat ny företagsverksamhet. Insatserna uppges även ha lett till förbättrad logistik och därmed utvecklat företagens verksamhetsförutsättningar. Likaså börjar det tioåriga arbetet för att stimulera insamling, odling och utveckling av naturprodukter enligt uppgift ge kommersiellt mätbara resultat.

¹¹⁵ E-brev från Finnvera och webbplatsen www.finnvera.fi.

7.4 Norge

Omfattning

Av de drygt 1 300 livsmedelsföretag som finns i Norge har ca 87 % mindre än 50 anställda (ca 46 % är mikroföretag). De drygt 600 mikroföretagen har ca 2 800 anställda. Det finns ingen uppgift om det totala antalet anställda inom livsmedelsbranschen. Produktionsvärdet för mikroföretagen uppgick till 955 miljoner euro år 2002.

Norska statens syn på småskalig livsmedelsproduktion

Av underlagen från det norska Stortingets utredningstjänst framgår att det offentliga stödet på området ingår som en aktiv del i det ansvariga departementets (Landbrugs- och matdepartementet) strategi för näringslivsutveckling. Denna strategi är knuten till det huvudsakliga målet för jordbruks- och livsmedelspolitiken, nämligen ökad lönsamhet och livskvalitet, baserat på en bärkraftig förvaltning av jordbrukets och landsbygdens resurser.

Satsningen på småskalig livsmedelsproduktion har bl.a. sin bakgrund i att minskad lönsamhet i jordbruket gör det nödvändigt att utveckla nya strategier och marknadssatsningar som kan ge många företag, även kombinationsföretag, nya utvecklingsmöjligheter för att jordbruket skall kunna uppfylla sina regionalpolitiska mål. Vidare skall småskalig livsmedelsproduktion för primärproducenterna innebära hög kvalitet vid försäljning på marknader med hög betalningsförmåga. Detta skall bidra till ökad lönsamhet för primärproducenterna.

Av underlagen från den norska utredningstjänsten framgår att den småskaliga livsmedelsproduktionen i Norge står inför ett antal utmaningar. Integrationen i verksamhetskedjan poängteras, dels till en centraliserad beslutsstruktur inom dagligvaruhandeln, dels utbyggd logistik och distribution för livsmedelsleverantörer. Vidare uppmärksammas EU/EES-regelverket för livsmedelsproduktion och att tillämpningen och avgiftsfinansieringen sätter ramar för primärproduktion och vidareförädling. Dessutom innebär finansieringsmodellen för livsmedelstillsynen avgiftsbelagda tjänster även för småföretagen. Ökad efterfrågan på speciallivsmedel kan öka utmaningarna för mindre producenter. Vidare framförs att prismedvetenhet hos konsumenterna kan innebära prispress för några produkter. Dessutom ses en samordnad ingång till tjänster på stödområdet och tillräcklig kunskap och kompetens hos strategi- och åtgärdsförvaltare som en utmaning i Norge.

I underlagen pekas även på en rad olika möjligheter. Ökad betalningsvilja och betalningsförmåga hos konsumenterna samt förväntningar på njutning och upplevelser av mat kan utgöra grunden för en ökad differentiering av produkterna och lönsamt nyttjande av nya marknadsnischer. Vidare framförs att märkningssystem, kvalitetsgodkännande och skyddade beteckningar såsom Godt Norsk och Spesialitet samt märkning för ekologisk produktion kan bidra till differentiering. Man kan också bygga vidare på nationella och regionala konkurrensfördelar. Existerande och nya marknader inom exempelvis

hotell/restaurang/catering och specialbutiker kan användas bättre. Dessutom kan ökat samarbete mellan jordbruk och marina näringar (blå-grönt samarbete) i hela produktionskedjan bidra till ett bredare kunskapsunderlag och bättre förutsättningar för teknik- och produktutveckling. Livsmedelstillsynen skall utvecklas till en problemlösande rådgivare och flexibel förvaltare av EU/EES:s regelverk för producenter inom småskalig livsmedelsindustri. Vidare utvärderas avgiftsfinansieringen. Slutligen pekas på att en vidareutveckling av regionala konkurrensfördelar genom nätverksskapande och innovationssystem samt bättre användning av synergier och kompetens tvärs över sektorer och branscher ger ökade möjligheter.

Statliga insatser

Det ansvariga departementet upprättade år 2001 följande strategier och program:

- Verdiskapningsprogrammet for matproduktion: Programmet omfattar primärproducenter och livsmedelsföretag som utvecklar speciallivsmedel av hög kvalitet till försäljning på marknader med god betalningsvilja och som bidrar till ökad lönsamhet för primärproducenterna.
- Konkurransstrategier for norsk mat (KOSTRAT): Dessa insatser riktas främst till småskalig livsmedelsindustri och har under perioden 2000–2005 omfattat ett konsult- och nätverksprogram, exportstöd samt t.ex. märkessystemet Godt Norsk. Exportfrämjande åtgärder omfattar även företag med fler än 50 anställda. Totalt har under perioden 2000–2005 ca 557 miljoner norska kronor betalats ut till Verdiskapningsprogrammet for matproduktion og KOSTRAT, varav 505,6 miljoner till småskalig livsmedelsproduktion (dvs. till företag med högst 49 anställda).
- Tillsynsmodeller for mindre matbedrifter: De nya tillsynsmodellerna skall göra det lättare för små livsmedelsföretag att följa regelverket. Förslag till tillsynsmodeller för mjölk- och köttprodukter har utarbetats.

Har statliga insatser följts upp och utvärderats?

Både Verdiskapningsprogrammet for matproduktion och KOSTRAT har enligt underlagen från den norska utredningstjänsten gett positiva resultat. För Verdiskapningsprogrammet har man också utarbetat en s.k. flaskhalsrapport som följs upp av Landbruks- og matdepartementet.

7.5 Frankrike

Omfattning och lägesbeskrivning

Enligt Eurostat har 98 % av de sammanlagt 66 330 franska livsmedelsföretagen färre än 50 anställda (därav 58 760 mikroföretag). Livsmedelsbranschen sysselsätter totalt knappt 612 000 personer. Det samlade produktionsvärdet uppgick år 2002 till knappt 130 miljarder euro.

Enligt underlagen från det franska parlamentets utredningstjänst är livsmedelsindustrin koncentrerad till ett begränsat antal stora företag. Exempelvis dominerar marknaden för flaskvatten av fyra stora företag och inom sockerproduktionen har ett enda företagskonsortium 60 % av marknaden. Denna koncentration fortsatte under åren 2003–2004.

Tre av fyra livsmedelsföretag i Frankrike har färre än 20 anställda.¹¹⁶ År 2001 sysselsattes ca 8 % av det totala antalet livsmedelsanställda i sådana företag (TPE) och de stod för ca 5 % av livsmedelssektorns totala omsättning. Omkring 25 % av de anställda i TPE arbetar inom köttindustrin, 20 % inom dryckesindustrin och 9 % i mejeriföretag. 20 % av de små företagen exporterar varor till utlandet (framför allt inom dryckesindustrin). De flesta av de små livsmedelsföretagen återfinns i södra Frankrike.

Situationen för livsmedelsindustrin uppges generellt vara stagnerande. Produktionen ökade med 0,2 % år 2003 jämfört med 1,4 % år 2002. Antalet sysselsatta ökade med 0,2 % under 2003. Livsmedelsindustrin uppges vara den näst största sektorn i Frankrike sett till antalet anställda, och Frankrike är världens näst största exportland av livsmedelsprodukter.

Franska statens syn på och insatser för småskalig livsmedelsproduktion

I juni 2004 bildade den franska regeringen ett antal arbetsgrupper med syfte att förbättra villkoren för livsmedelsindustrin. Arbetsgrupperna skulle arbeta med att främja den ekonomiska utvecklingen och finansieringen av företag, uppmuntra forskning, utveckling och innovationer, förenkla regelverket, anpassa industrin till samhällets förväntningar samt utveckla arbetet inom livsmedelsindustrin för att höja statusen för livsmedelsyrken.

För att uppnå resultat har arbetet skett i samarbete med industrin. Följande åtgärder presenterades av departementet i januari 2005. En treårig kampanj skall locka unga människor till livsmedelsyrket. Målet är att antalet anställda inom livsmedelsindustrin skall öka från 420 000 till 500 000 under de närmaste tio åren. Vidare införs som finansiellt verktyg s.k. utvecklingslån för att främja den ekonomiska utvecklingen och innovationer inom PME och TPE. Detta införs nu på försök i en region för att efter utvärdering eventuellt utökas till flera regioner. En förstärkning görs av forskning och utveckling inom livsmedelsindustrin. Dessutom har en studie påbörjats som behandlar förenkling och klargörande av normer och regler som rör små företag. Vidare önskar man ett praktiskt verktyg för att hjälpa livsmedelsindustrin att exportera mer. Enligt regeringen ligger livsmedelsindustrins framtid i export, och inom tre år är målet att 50 000 nya PME exporterar livsmedelsprodukter. Detta skall bl.a. uppnås genom ett särskilt stöd till ”goda exportprojekt”, dvs. företag som har en exportidé skall få hjälp att identifiera kunder och skapa kontakter m.m. Samtidigt som åtgärderna presenterades i januari 2005 konstaterades att ett av

¹¹⁶ I Frankrike används begreppen ”mycket små företag” (très petites entreprises, TPE) för företag med 20 eller färre anställda samt ”små och medelstora företag” (petites et moyennes entreprises, PME) för företag med färre än 250 anställda.

problemen för livsmedelsindustrin är att man har svårt att locka till sig investerare.

7.6 Storbritannien

Omfattning

Av totalt ca 6 320 livsmedelsföretag är 5 355 småskaliga (med upp till 49 anställda), varav 3 715 mikroföretag. Antal anställda inom de småskaliga företagen är 53 805 av totalt 469 585 (11 %). Produktionsvärdet av den småskaliga livsmedelsproduktionen uppgår till 8,6 miljoner euro av totalt 106,7 miljoner euro (8 %).

Småskalig produktion av livsmedel

I en rapport som tagits fram inom det svenska projektet Regional mat pekas på att kriserna i det brittiska jordbruket har påverkat såväl myndigheter som konsumenter. En stark opinion har vuxit fram i landet kring vad man äter och hur det har producerats, vilket enligt rapporten tycks ha banat väg för den lokala och regionala maten. Det brittiska jordbruksdepartementet uppger att småskaligt och lokalt producerade livsmedel utgör en viktig del av brittisk livsmedelsindustri.

Lantbrukarna uppges ha anpassat sig till den ökade efterfrågan på lokal och regional mat genom att satsa på kompletterande verksamheter. Det brittiska underhusets utredningstjänst uppger att små jordbruk har problem med att sälja sina produkter med vinst och att det inte finns någon tradition, som på kontinenten, att tillräckligt stora kooperativ framgångsrikt kan marknadsföra små gårdars produkter.

Det brittiska jordbruksdepartementet använder begreppen lokal och regional mat. Den lokala maten definieras genom att den är lokalt producerad och lokalt konsumerad till skillnad från den regionala maten, som definieras som mat som kommer från ett klart avgränsat område och som nödvändigtvis inte måste konsumeras inom samma område. Dessa regionala produkter är oftast specialiteter eller någon produkt med speciella mervärden och som kan exporteras. Det vill säga konsumtionen är både lokal och regional och kan på så sätt kopplas till exempelvis turism.

Konsumenternas efterfrågan

Enligt uppgift från det brittiska jordbruksdepartementet ökar intresset för hur mat produceras. Ett tydligt konsumentintresse och medvetenhet kring livsmedelsfrågor har på senare år ökat markant. Spårbarhet, kvalitet och ekologisk mat uppges ha flyttat fram sina positioner i Storbritannien, vilket också har påverkat produktionen. Konsumenter vill köpa lokal mat, men enligt departementet är i praktiken priset på mat mycket styrande för kundernas val. Cirka 65 % av de småskaligt producerade livsmedlen säljs lokalt.

Det finns utredningar som visar att 70 % av de brittiska konsumenterna vill köpa lokal och regional mat. Närmare hälften av konsumenterna vill köpa mer än de gör i dag.¹¹⁷

Distribution av småskaligt producerade livsmedel

I rapporten från Regional mat framförs att andelen egna varumärken i butikerna är mycket hög och att marknaden för färdigmat är stor och växande. Konsumenterna tar för givet att maten på restaurangen kommer från trakten (eller är ursprungsmärkt) och uppges vara mer misstänksamma då man handlar mat i en butik, vilket också där har resulterat i bättre märkning av t.ex. kött. Handeln har också på detta sätt mer direkt blivit påverkad av konsumenters oro än restaurangerna. Enligt rapporten har bl.a. butikskedjan Waitrose lokala produkter i sitt sortiment, vilka lyfter fram de lokala produktalternativ som finns. Där ingår specialprodukter, t.ex. ägg och marmelader. Dessa produkter är dyra på grund av höga tillverkningskostnader, till skillnad från bondens marknad, där maten till och med kan vara billigare.

En majoritet av den brittiska livsmedelsmarknaden domineras av fyra matkedjor, varav en kedja uppges ha ca 30 % av matvarumarknaden. Enligt brittiska utredningstjänsten vill de brittiska stormarknaderna ha standardiserade produkter som är tillgängliga under hela året. Det bedöms t.ex. som mer troligt att stormarknaderna importerar livsmedel än att de handlar med små brittiska livsmedelsföretag. Det uppges att de små jordbruksföretagen alltjämt kan försörja Londons producenter av restaurangmat och de allt färre småbutikerna. Enligt brittiska utredningstjänsten köper stora matkedjor upp småbutiker, vilket uppges öka pressen på små livsmedelsbutiker.

Sedan ett antal år finns bondens marknad (farmers' market) på olika håll i Storbritannien. Enligt uppgift från det brittiska jordbruksdepartementet finns numera flera hundra marknader i landet. Därutöver finns ett stort antal gårdsbutiker. Bondens marknad och gårdsbutikerna har en stark gemensam lobbyorganisation.

Statlig politik

Livsmedelsfrågor handläggs av miljö-, livsmedels- och landsbygdsdepartementet (Department for Environment, Food and Rural Affairs – Defra). Defra menar att trots att det inom brittisk livsmedelsindustri finns världsledande företag är behovet av att säkra konkurrenskraften större än någonsin. Departementet arbetar nära olika branscher och nyckelindustrier för att främja ökad konkurrenskraft och för att ta bort tillväxthinder.

Sedan år 2002 finns en departementsövergripande arbetsgrupp om lokal mat. Där deltar även bl.a. landsbygdsmyndigheten (Countryside Agency) och livsmedelsmyndigheten (Food Standards Agency). Gruppen har i sitt arbete utgått från den s.k. Curryrapporten, där det framkom att den bästa möjligheten för jordbrukare att höja värdet på produkterna var att bygga vidare på konsu-

¹¹⁷ Food from Britain & Defra, 2005.

menternas intresse för lokalt producerade livsmedel. I Curryrapporten identifierades olika hinder för utvecklingen, bl.a. brister i finansieringsmöjligheter för småskaliga livsmedelsproducenter och andra lokala hinder. Inom ramen för landsbygdsutveckling har departementet även arbetat med att försöka öka antalet småföretag på landsbygden som producerar lokala livsmedel genom att visa hur man kan använda lokala råvaror. Arbetsgruppen har tagit fram olika rapporter och initiativ.¹¹⁸

När det gäller regional mat har departementet tagit fram en strategi där Food From Britain (FFB) ges en ledande roll. FFB får under tre år statliga bidrag (3 miljoner pund) för att stödja utvecklingen av regional mat. Varje regional utvecklingsmyndighet (Regional Development Agency, RDA) skall arbeta tillsammans med bl.a. FFB för att planera in komponenten regional mat i de regionala strategierna. FFB har en webbplats där mer än 3 000 regionala livsmedelsproducenter finns listade.¹¹⁹ Vidare anordnas sedan 2002 British Food Fortnight på hösten. Förra året deltog 1 500 butiker. Uppföljningar av denna satsning visar att 97 % av de butiker som deltog ökade försäljningen av regional mat med mellan 10 och 16 %.¹²⁰

Enligt uppgift från departementet ingår livsmedel nu i arbetet med att sälja Storbritannien som ett turistland. Bland annat har en guide för lokal och regional mat tagits fram. Visit Britain är den organisation som arbetar med att öka besöksnäringen. Dess kopplingar till FFB har ökat, och de båda organisationerna uppges ha utvecklat samarbete.

Countryside Agency är en myndighet under det brittiska jordbruksdepartementet som skall ta initiativ till olika projekt för att stötta lokal mat kopplat till lokal utveckling, dvs. mat som tillverkas, förädlas, distribueras och konsumeras lokalt. Enligt myndigheten är lokal mat en växande sektor som man arbetar med att stärka ytterligare. Man arbetar med gårdsbutiker, hotell, restauranger och marknader. Flera av dessa har egna nätverk, som stöds av myndigheten. Vid myndigheten finns olika program, bl.a. Eat the view och Land management.¹²¹ Organisationen Foodlinks arbetar för att främja lokal produktion och konsumtion.¹²²

7.7 Österrike

Omfattning

Enligt det österrikiska jordbruksministeriet utgör jordbruks- och livsmedelssektorn en viktig del av den österrikiska ekonomin.¹²³ Primärproduktion, förädling, distribution och storkökskonsumtion av livsmedel omsätter årligen

¹¹⁸ Se webbplatsen www.defra.gov.uk.

¹¹⁹ Se webbplatsen www.regionalfoodanddrink.co.uk.

¹²⁰ Food From Britain & Defra, 2005.

¹²¹ Se webbplatsen www.countryside.gov.uk.

¹²² Se webbplatsen www.foodlinks-uk.org.

¹²³ Avsnittet bygger till stor del på information från Österrikes jordbruksministerium; se webbplatserna www.lebensministerium.at och www.lebensmittelnet.at.

ca 55 miljarder euro, vilket motsvarar ca 14 % av bruttonationalprodukten och 15 % av sysselsättningen. De flesta sysselsatta finns inom jordbruk, restauranger och livsmedelsbutiker. Livsmedelsförädlingen i Österrike omsätter ca 12,3 miljarder euro (exkl. tobaksindustrin). Hälften av omsättningen hänförs till industriföretag och hälften till hantverksföretag, framför allt bagare och slaktare/charkuterister. Enligt statistik från Eurostat har ca 94 % av totalt 4 365 livsmedelsföretag färre än 50 anställda.

Enligt ministeriet minskade antalet företag mellan åren 1996 och 2000 med över 7 %. I Österrike sysselsätts ca 79 000 personer inom livsmedelsförädlingen, vilket är en minskning med över 8 % mellan åren 1996 och 2000. I Eurostats statistik finns inga uppgifter om antalet anställda eller om produktionsvärdet för livsmedelsindustrin som helhet.

Den största grenen inom livsmedelsbranschen är slakt och förädling av kött som enligt ministeriet sysselsätter ca 18 000 personer och omsätter ca 2,6 miljarder euro. Därefter kommer framställningen av drycker. Inom mjölkförädlingen finns totalt 105 företag, där antalet anställda har sjunkit till 4 300 personer. Fiskeförädlingen spelar en liten roll i Österrike. Övrig livsmedelsförädling, dvs. framställning av bakverk, sötsaker, kryddor m.m., sysselsätter enligt ministeriet ca 40 000 personer i 2 430 företag med en omsättning på 3,6 miljarder euro.

Enligt statistik från Eurostat har 96 % av totalt ca 1 200 företag inom slakterier och köttvaruindustri färre än 50 anställda. De små företagen svarar för ca 39 % av produktionsvärdet inom slakterier och köttvaruindustri (mikroföretagen för ca 12 %), vilket gör att Österrike har högst andel mikro- och småföretag bland de länder som ingår i miljö- och jordbruksutskottets uppföljning och där relevant Eurostatstatistik finns. Drygt hälften av de anställda inom slakterier och köttvaruindustri är anställda i företag med färre än 50 anställda (ca 18 % i mikroföretag).

Lägesbeskrivning och framtidsutsikter för småskalig livsmedelsproduktion

Enligt det österrikiska jordbruksministeriet medförde medlemskapet i EU en nedgång för livsmedelsindustrin. Utvecklingen under senare år varierar mellan olika delbranscher. Ministeriet menar att den inhemska livsmedelsförädlingen står inför en svår period, bl.a. genom ökad konkurrens, sjunkande priser och ökande koncentration inom detaljhandeln. Förädlingssektorn befinner sig enligt ministeriet i en svår omstruktureringsfas, vars slut man ännu inte kan se. Branschen utsätts för ett tryck genom sänkta priser och vinster. Koncentrationen inom branschen uppges fortsätta, framför allt inom kött- och mjölkförädling. Både kött- och mjölkförädlingen har enligt ministeriet stora strukturella problem. Konkurrenten från utlandet är omfattande och trycket från detaljhandeln är stort. Värdet på importen ligger ca 30 % över värdet på exporten.

De stora företagen svarar för en stor andel av produktionsvärdet. På EU-nivå svarade 2 % av förädlingsföretagen för två tredjedelar av den samlade

omsättningen inom branschen i början på 1990-talet. Det österrikiska ministeriet konstaterar att utländska producenter kommer att försöka att öka sina marknadsandelar i Österrike. Ministeriet förutspår att de stora livsmedelsföretagen kommer att fortsätta att växa och fusionera. De allra minsta livsmedelsföretagen har dock enligt ministeriet en strukturell fördel på grund av sin lilla företagsstorlek, förutsatt att de verkligen kan nyttja denna potential. Ministeriet pekar på att konsumenterna känner obehag inför olika delar i de industriella produktionsprocesserna och att man brottas med problem kring överproduktion av livsmedel. En livsmedelsproducent som vill slå sig fram på denna marknad måste antingen lyckas producera billigare än andra eller specialisera sig.

De problem som småskaliga livsmedelsproducenter möter i Österrike har uppmärksammats i bl.a. en rapport från Regional mat.¹²⁴ Där framförs bl.a. att många befarar att mångfalden av gårdsbutiker, gårdsmejerier och gårdsslakterier kommer att försvinna. De gemensamma reglerna inom EU, bl.a. vad gäller de hygieniska kraven, hotar att försämra villkoren för de småskaliga producenterna. Samtidigt minskar antalet småskaliga jordbruk. I rapporten framför bl.a. en representant för Verein zur Förderung von Regional- und Agrarprojekten i Salzburg att den nya EG-förordningen om kött-hygien som träder i kraft 2006 kommer att bli ett hot mot de småskaliga slakterierna i Österrike. Han menar att ca 50 små slakterier som finns i Salzburg måste stängas eftersom kostnaderna för att bygga om slakterierna blir alltför stora.

Distribution av småskaligt producerade livsmedel

Parallellt sker en fortsatt koncentration inom den österrikiska dagligvaruhandeln, vilket enligt ministeriet leder till ett permanent tryck på livsmedelsföretagens priser. Den höga koncentrationsgraden inom österrikisk dagligvaruhandel är enligt ministeriet på olika sätt problematisk. Framför allt hamnar de små och medelstora leverantörerna från jordbruket och livsmedelsförädlingen i ökad utsträckning i ekonomiskt beroende av de stora handelskedjorna som därmed kan ställa olika villkor, bl.a. kring rabatter. Dessutom leder koncentrationsprocessen till att de små butikerna slås ut. Det finns tre stora kedjor, som täcker 74 % av matmarknaden.¹²⁵ Utrymmet för lokala produkter i deras distributionssätt är begränsat. Från kedjorna pekas på problem när det gäller kvantitet, jämn kvalitet och priset. När det gäller frågan om pris och om lokal mat är dyrare eller billigare än importerad mat framkommer i en rapport från Regional mat att det kan vara "både och". För en konsument uppges det vara billigare att göra större inköp direkt hos en bonde än i butik, t.ex. av vin och ägg som köps i större förpackningar. Specialmat däremot uppges vara dyrare, t.ex. särskilda ostar och vin i särskilda buteljer.

Samtidigt ökar antalet alternativ för livsmedelsproducenterna att komma ut på marknaden. År 2002 fanns det t.ex. mer än 260 marknadsinitiativ från bönder i Österrike, vilket var en ökning med 50 % sedan 1996. Utvecklingen

¹²⁴ Regional mat, 2004.

¹²⁵ Ministeriet redovisar motsvarande siffror för andra länder: Sverige 89 %, Norge 86 %, Finland 76 %, Danmark 75 %, Tyskland 62 %, Spanien 31 % och Grekland 25 %.

härleds av ministeriet till bl.a. stöden från Leader. Initiativen omfattar mellan 2 och 2 000 företag, i genomsnitt 119 lantbrukare. Totalt deltar 31 000 lantbruksföretag i initiativen. Även livsmedelsförädlare, butiker och restauranger deltar. Enligt ministeriet säljer en fjärdedel av alla lantbruksföretag regelbundet sina produkter till slutkonsumenter. Ungefär tre fjärdedelar säljer av och till sina produkter till slutkonsumenter.

Enligt ministeriet finns undersökningar som visar att 53 % av konsumenterna köper livsmedel direkt hos jordbrukare, vilket är en ökning med 10 procentenheter jämfört med år 1993. Särskilt på landsbygden spelar direktsäljningen en viktig roll. Det handlar framför allt om råvaror (ägg, mjölk, mjölkprodukter, potatis, frukt och grönsaker), traditionella förädlingsprodukter (bröd, korv, ost och vin) och olika specialiteter. Det pågår en utveckling mot alltmer förädlade produkter. En stor andel av produkterna kommer från ekologisk odling. Österrike intar enligt ministeriet en ledande roll vad gäller både odling och förädling av ekologiska livsmedel. Produktionsmängden har enligt ministeriet mångdubblats under perioden 1996–2000.

En marknadsundersökning som genomförts i Salzburg visar att kunderna är villiga att betala mera för att få veta ursprunget. Av undersökningen framgår att 56 % kan tänka sig ett högre pris på varorna för att få veta ursprunget: ”När man köper en lokal vara, köper man inte bara en produkt, man köper landskapets själ. Det är viktigt att stötta bönderna och stärka bilden.” Drygt 40 % svarade att det var viktigt att produkten kommer från Österrike.¹²⁶

Insatser för småskalig livsmedelsproduktion och konsumtion

Frågor kring småskalig livsmedelsproduktion handläggs inom det österrikiska jordbruksministeriet (Lebensministerium). Ett av målen för den österrikiska livsmedelspolitiken är att upprätthålla mångfalden i livsmedlen, bl.a. regionala specialiteter. Det finns en utveckling i Österrike mot allt fler initiativ som är inriktade på kvalitetsprodukter från olika regioner, vilket bl.a. sägs öka kundernas vilja att betala mer för livsmedel. Regional mat uppmärksammas av jordbruksministeriet, delstatsministerierna och Agrarmarkt Austria som driver bl.a. projektet Genuss Region Österreich i syfte att framhäva regionala specialiteter och därmed ge ett bidrag till ”attraktiva och framtidsorienterade regioner”. Ett syfte är vidare att få konsumenterna att förstå att kulturlandskapet och de livsmedel som produceras där hänger ihop. Projektet vill även synliggöra regionernas jordbrukare, förädlingsföretag och restauranger för konsumenterna.¹²⁷ Från Agrarmarkt Austria arbetar man även med ett projekt som är inriktat på lärare och elever, där undervisningsmaterial om österrikiskt jordbruk och livsmedel ingår, tillsammans med studiebesök på bondgårdar och gemensamma inköp av livsmedel.

Ett annat centralt mål för livsmedelspolitiken är livsmedelssäkerhet. Bland annat införs en livsmedelsmyndighet som skall svara för en optimering av kontrollerna och kontrollsystemen, från jord till bord.

¹²⁶ Regional mat, 2004.

¹²⁷ Se webbplatsen www.genuss-region.at.

Den österrikiska utredningstjänsten uppger att de allmänna riktlinjer för stöd till små och medelstora företag som organiseras av ministeriet för ekonomi och arbetskraft innefattar två möjligheter att stödja bl.a. livsmedelsföretag. För det första kan stöd ges till unga företagare under åren 2001–2006. För det andra ges programstöd för att utveckla företagen. Båda stöden administreras av Austria Wirtschaftsservice GmbH (AWS), som är en speciellt kundorienterad bank för administrationen av stöd till österrikisk affärsverksamhet. Genom att långsiktigt säkra konkurrenskraften hos företagen syftar AWS till att stärka Österrikes ekonomiska position. AWS arbetar på uppdrag av de centrala myndigheterna och beviljar stöd och lån till österrikiska företag. Banken lämnar råd till företagare samt ger stöd till ny teknik och innovationer.

Vidare beviljas stödåtgärder inom EU:s landsbygdsprogram för projekt utvecklade av jordbrukare och andra som syftar till att stärka marknaden för kvalitetsprodukter på livsmedelsområdet och till själva livsmedelsförädlingen. Vid sådana samarbeten måste jordbrukarens andel uppgå till minst 51 %.

I sammanhanget kan nämnas att olika satsningar också görs på lokal utveckling och för att öka inkomsterna för småjordbrukare, bl.a. skördefestivalen Bauernherbst i delstaten Salzburg. Festivalen har under tio år lockat 360 000 besökare i 80 byar. Andra satsningar att öka inkomsterna för t.ex. småjordbrukare görs genom organisationen Urlaub am Bauernhof (semester på bondgård). Organisationen har som kriterier att minst tre lokala produkter måste finnas med på frukostbordet för den som vill ansluta sig. Andra sätt att arbeta med lokal produktion är via utbildning och kurser.

Referenser

Anförande av jordbruksminister Ann-Christin Nykvist den 8 juli 2004 vid seminarium om gotländsk mat i Fornsalen, Visby: *Måltid och politik*.

Backlund, I. (2004): *Eldrimner Resurscentrum för småskalig livsmedelsförädling – En utvärdering av verksamheten inom mål 1-projektet 2001–2003*. I: Nyhetsbladet från Eldrimner, nr 3 oktober 2004.

Bet. 2000/01: MJU12 *Livsmedelskontroll och genteknik*.

Bet. 2001/02: MJU5 *Livsmedelskontroll och genteknik*.

Bet. 2001/02: MJU15 *Jordbruk, m.m.*

Bet. 2003/04: MJU10 *Jordbrukspolitik m.m.*

Bet. 2003/04: MJU14 *Djurskydd m.m.*

Bet. 2004/05: MJU2 *Utgiftsområde 23 Jord- och skogsbruk, fiske med anslutande näringar*.

Bet. 2004/05: MJU10 *Förbättrad djurskydds- och livsmedelstillsyn*.

Dir. 2001:15 och tilläggsdirektiv 2001:17 *Onödiga respektive långa djurtransporter samt slakt av djur nära uppfödningplatsen*.

Dir. 2004:87 *En strategi för hållbar landsbygdsutveckling*.

Dir. 2004:140 *Avgifter för foder-, livsmedels- och djurskyddstillsyn*.

Ds 2004:11 *Förbättrad djurskydds- och livsmedelstillsyn*. Jordbruksdepartementet.

Ds 2005:22 *Småskalig livsmedelsförädling*. Jordbruksdepartementet.

Ds 2005:31 *Anpassningar till nya EG-bestämmelser om livsmedel, djurhälsa, foder, djurskydd och växtskydd m.m.* Jordbruksdepartementet.

Eriksson, T. (2002): *Utvärdering av SIK:s projekt. Om teknikspridning i små och medelstora livsmedelsföretag i västra Sverige*. SLU, Ultuna.

Folkhälsoinstitutet & Livsmedelsverket (2005): *Handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen*.

Folkrorelserådet Hela Sverige ska leva (2005): *Yttrande över På väg mot ... En hållbar landsbygdsutveckling (SOU 2005:36)*.

Food from Britain & Defra (2005): *Britain's Regional Food & Drink*.

Formas (2004): *Nationellt forskningsprogram för livsmedel*.

Förslag till riksdagen 2001/02: RR19 *Statens styrning av livsmedelstillsynen*.

Glesbygdsverket (2005): *Landsbygden i den regionala utvecklingen*.

Hushållningssällskapens förbund (2004): *Remissyttrande över rapport om utvecklingen 1995–2002 av jordbruket i det fjällnära området – Jo2003/1707*. 2004-03-08.

Hushållningssällskapet & Länsstyrelsen i Uppsala län (2004): *Se och smaka på Uppland. Gårdsförsäljning/servering. Karta 2004*.

- Innovationsudvalget (2003): Handlingsplan for vækstmulighederne gennem innovation for fødevarersektoren i Danmark.
- Ipsos-Eureka (2004): Lokal och regional mat – En studie om konsumenters, producenters och handelns inställning och erfarenhet av lokal och regional mat (www.livsmedelssverige.org/regmat).
- Jordbruksdepartementet: Livsmedel (www.regeringen.se).
- Jordbruksdepartementet pressmeddelande den 29 april 2004: Småskalig livsmedelsförädling ska underlättas.
- Jordbruksdepartementet pressmeddelande den 9 februari 2005: Den administrativa bördan för lantbruksföretag och småskaliga livsmedelsföretag minskas.
- Jordbruksdepartementet pressmeddelande den 28 april 2005: Regeringen stödjer projekt för utveckling av småskalig och lokal mat.
- Jordbruksdepartementet pressmeddelande den 21 juni 2005: Nytt program för EU:s landsbygdsutveckling antaget.
- Jordbruksverket (2004): Jordbruksstatistisk årsbok 2004.
- Jordbruksverket (2005): Tekniskt underlag för nytt landsbygdsprogram.
- Jordbruksverket & Livsmedelsverket (2005): Åtgärder för att främja och underlätta för småskalig livsmedelsförädling. Dnr 49-3318/04 (Jordbruksverket) och 1487/04 (Livsmedelsverket).
- Kommissionens rekommendation (96/280/EG) av den 3 april 1996 om definitionen på små och medelstora företag. L 107, 30.4.1996.
- Krokoms kommun (2003): Tillväxtprogram Krokoms kommun 2004–2007.
- Lantbrukarnas Riksförbund (2004): Guide till småskalig livsmedelsproduktion – En inblick i lagstiftningen.
- Livsmedelsekonomiska institutet (2001): Utvärdering av ett investeringsstöd till livsmedelsindustrin. SLI, rapport 2001:2.
- Livsmedelsekonomiska institutet (2004): En levande landsbygd – vad kan politik åstadkomma? SLI, rapport 2004:3.
- Livsmedelsföretagen (2005): Livsmedelsåret 2004.
- Livsmedelsverket (2000): Effektivare livsmedelstillsyn – Förslag till arbetsätt, organisation och finansiering. Rapport 9-2000.
- Livsmedelsverket (2001): Lokal och regional livsmedelsproduktion – Kartläggning, analys och förslag till åtgärder. Rapport 17-2001.
- Livsmedelsverket (2002a): Uppdrag att se över avgiftssättningen för slakt i tamboskapsslakterier (www.slv.se).
- Livsmedelsverket (2002b): Nytt avgiftssystem gynnar småskaliga slakterier (www.slv.se).
- Livsmedelsverket (2004a): Redovisning av uppdrag rörande mobil slakt, småskalig slakt och småskalig livsmedelsförädling. 2004-12-22, dnr 3130/04, saknr 19.

- Livsmedelsverket (2004b): *Rättvisare veterinäravgifter för slakterier*. 2004-10-12 (www.slv.se).
- Livsmedelsverket (2004c): *Småskaliga slakterier för tamboskap och hägnat vilt*. 2004-11-22 (www.slv.se).
- Livsmedelsverket (2005a): *Småskalig livsmedelsproduktion – Uppföljning av aktiviteter*. Jan Movitz och Susanne Sylvé, PM 2005-04-07.
- Livsmedelsverket (2005b): *Remiss. Livsmedelsverkets föreskrifter om hygien och hantering av livsmedel*. 2005-05-03.
- Länsstyrelsen i Kalmar län (2005a): *Framtid på landet – Hösten 2005*.
- Länsstyrelsen i Kalmar län (2005b): *Angående åtgärder för att främja och underlätta småskalig livsmedelsförädling*. 2005-02-17.
- Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri (2004): *Forarbejdning – Små og mellemstore virksomheder. Har du en ny, god idé – Så har vi penge*.
- Nutek (2003): *Tillväxt i småföretag*. Rapport B 2003:4.
- Nutek (2004a): *Det lönsamma miljöarbetet – Miljöstrategier och resultat i småföretag*. Rapport B 2004:5.
- Nutek (2004b): *Hur kan staten bidra till ökad tillväxt genom stöd till produktutveckling i små företag? Regeringsuppdrag*.
- Nutek (2004c): *Fokus på administrativa bördor*. Infonr 055-2004.
- Nutek (2004d): *Generationsskiften i företag – En problemanalys*. Nutek B 2004:2.
- Nutek (2005a): *På väg mot hållbar tillväxt? Regionala tillväxtprogrammen 2004*.
- Nutek (2005b): *Regelförbättring för företagare*.
- Nutek & Almi Företagspartner (2005): *Den första anställningen – Hinder och möjligheter för soloföretag att anställa en första person*. Nutek R 2005:1.
- Näringsdepartementet (2004): *Rapport om tillväxtavtalen – Fjärde året*. Uppföljning av regionala tillväxtavtal och arbetet med regionala tillväxtprogram 2003. PM 2004-08-09, dnr N2003/8926/RUT och N2003/8927/RUT.
- Näringsdepartementen: *Internationellt arbete med regelförbättring* (www.regeringen.se).
- Prop. 1999/2000:1 *Budgetproposition för 2001*.
- Prop. 2003/04:1 *Budgetpropositionen för 2004*.
- Prop. 2004/05:1 *Budgetpropositionen för 2005*.
- Prop. 2004/05:72 *Om förbättrad djurskydds- och livsmedelstillsyn*.
- Prop. 2005/06:1 *Budgetpropositionen för 2006*.
- Rapporter från riksdagen 2004/05:RFR2: *Statens insatser för att stödja forskning och utveckling i små företag*. Rapport till riksdagens näringsutskott.

- Rapporter från riksdagen 2004/05:RFR3: *Nationella minoriteter och minoritetsspråk*. Rapport till riksdagens konstitutionsutskott.
- Regional mat (2004): *Lokal och regional mat – En internationell utblick* (www.livsmedelssverige.org/regmat).
- Regleringsbrev för budgetåret 2005 avseende Livsmedelsverket. Regeringsbeslut 2004-12-22, dnr Jo2004/2737.
- Regleringsbrev för budgetåret 2005 avseende Statens jordbruksverk. Regeringsbeslut 2004-12-22.
- Regleringsbrev för budgetåret 2005 avseende länsstyrelserna. Regeringsbeslut 2004-12-16, dnr Fi2004/960 m.fl.
- Riksdagens revisorer: *Hur styr staten livsmedelstillsynen?* Rapport 2001/02:7.
- Riksrevisionen (2004): *Regelförenklningar för företag*. RiR 2004:23.
- Riksrevisionsverket (2001): *Livsmedelsverkets stöd till den lokala livsmedelstillsynen*. Rapport 2001:133.
- Sametinget (2003): *Underlag för tillväxtprogrammen i Norrbotten, Västerbotten och Jämtland 2004–2007. Samisk näringslivsutveckling och kultur*.
- Skolverket (2004): *Beskrivande data 2004. Förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning*. Rapport 248.
- Skr. 1999/2000:14 *En hållbar utveckling av landsbygden*.
- Skr. 2002/03:75 *Redogörelse för behandlingen av riksdagens skrivelser till regeringen*.
- Skr. 2003/04:8 *Regeringens redogörelse för regelförenklaringsarbetet med särskild inriktning på små företag*.
- Skr. 2003/04:75 *Redogörelse för behandlingen av riksdagens skrivelser till regeringen*.
- Skr. 2004/05:48 *Regeringens handlingsprogram för minskad administration för företagen m.m.*
- Skr. 2004/05:60 *Berättelsen om verksamheten i Europeiska unionen under 2004*.
- Skr. 2004/05:75 *Redogörelse för behandlingen av riksdagens skrivelser till regeringen*.
- Småkom (2005): *Landsbygdens brist på krediter – Slump eller medveten policy?*
- SOU 1998:61 *Livsmedelstillsynen i Sverige*.
- SOU 2003:6 *Kännande varor eller okända varor*.
- SOU 2004:119 *Hållbara laster – Konsumtion för en ljusare framtid*.
- SOU 2005:36 *På väg mot – En hållbar landsbygdsutveckling*.
- SOU 2005:44 *Smiley: Hygien och redlighet i livsmedelshanteringen*.
- SOU 2005:51 *Bilen, biffen, bostaden – Hållbara laster, smartare konsumtion*.

SOU 2005:52 *Avgiftsfinansierad livsmedels-, djurskydds- och foderkontroll*.
 Statens folkhälsoinstitut och Livsmedelsverket (2005): *Handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen*.
 Statistiska centralbyråns företagsregister.
 Svar på interpellation 2003/04:415 om den småskaliga livsmedelsförädlingen, jordbruksminister Ann-Christin Nykvist (s).
 Svensk Mjölk: *Mejerifakta 2004*.
 Sveriges kommuner och landsting (2005): *Yttrande. Landsbygdskommittén – På väg mot en hållbar landsbygdsutveckling (SOU 2005:36)*. Dnr 2005/1087.
 Welin-Berger, S. (2000): *Småskalig teknik för livsmedelsföretag*. Se och smaka på Uppland och Institutet för jordbruks- och miljöteknik (www.seochsmaka.nu).
 von Haartman, F. (2001): *Utveckling av småskalig livsmedelsproduktion*, SLU Kontakt.
 Åsling, N.G. (2004): *Ostlandets historia – Från fäboddrift till Milkoland. I: Jämten 2005. Årsbok för Jämtlands läns museum, Heimbygda, Jämtlands läns konstförening*.

Intervjuer m.m.

Agrarmarkt Austria. Föredrag av Sabine Flöcklmüller vid en europeisk konferens i Lerum om lokal och regional mat 2005-09-27.
 Almi Företagspartner Jämtland AB. Intervju 2005-06-13 med Mari Simonsson.
 Brittiska underhusets utredningstjänst. E-brev 2005-06-08 från Christopher Barclay.
 Danska folketingets utredningstjänst (Bibliotek, Arkiv og Oplysning). E-brev 2005-06-15 från Peter Egemose Grib.
 Department for Environment, Food and Rural Affairs. Föredrag av Simon Johnson vid en europeisk konferens i Lerum om lokal och regional mat 2005-09-27.
 Eldrimner. Intervju 2005-06-14 med Bodil Cornell, Tor Norrman, Håkan Berglund, Jan-Anders Jarebrand, Sivert Rosenholm och Berit Henriksson.
 Enköpings kommun. E-brev 2005-09-14 från Arne Wåhlstedt.
 Finländska riksdagens interna utredningstjänst. E-brev 2005-07-12 från Jan-Henrik Pursiainen.
 Finnvera. E-brev 2005-10-03 från Tuija Pundars.
 Food From Britain. Föredrag av Jane Wakeling vid en europeisk konferens i Lerum om lokal och regional mat 2005-09-27.
 Franska nationalförsamlingens utredningstjänst. E-brev 2005-07-08 från Philippe De Chaptés.

Företag i Jämtlands län. Intervjuer 2005-06-14 och 2005-06-15 (sju företag inom mejeri, bär- och grönsaksförädling, slakteri och chark, bageri samt lanthandel).

Företag i Uppsala län. Intervju 2005-08-30 (tre företag inom slakt, styckning, grönsaker och bär m.m.).

Hushållningssällskapens förbund. Intervju 2005-06-02 med Åke Clason.

Hushållningssällskapet i Uppsala län. E-brev 2005-09-15 från Mats Pettersson.

Jordbruksdepartementet. Intervju 2005-04-14 med Ingrid Strömberg, Fredrik Alfer och Magnus Därth. E-brev från Ingrid Strömberg 2005-10-03.

Krav. E-brev 2005-09-22 från Ewa Bellbrant.

Krokoms kommun. Intervju 2005-06-13 med Jan Olofsson och Hans Öhrberg samt brev (objektlista) från Anna Semrén 2005-08-23.

Lantbrukarnas riksförbund. Intervju 2005-04-20 med Christer Wennerberg.

Lantbrukarnas riksförbund Mälardalen. Intervju 2005-08-30 med Magnus Ekblad och Auni Hamberg (Mat i Västmanland). E-brev från Auni Hamberg 2005-09-07.

Livsmedelsföretagen (Li) samt Kött och Charkföretagen (KCF). Intervju 2005-06-21 med Håkan Björklund, Göran Andersson och Fredrik Sundblad.

Livsmedelsverket. Intervju 2005-04-05 med Jan Movitz och Susanne Sylvén. Information 2005-03-22 från Inger Andersson. E-brev från Susanne Sylvén 2005-08-23. E-brev från Jan Movitz 2005-09-30.

Livstek. E-brev från Susanne Welin-Berger 2005-09-28.

Länsstyrelsen i Kalmar län. E-brev från Annigun Wedin 2005-09-02.

Länsstyrelsen i Uppsala län. E-brev från Camilla Winqvist 2005-09-13.

Mer Vård Mat. Intervju 2005-06-15 med Birger Backlund och Olov Sikku.

Norska stortingets utredningstjänst. E-brev från Jarle Skjörestad 2005-06-17.

Regional mat/Livsmedels-Sverige. Intervju 2005-04-05 med Ingela Hallberg, Sveriges lantbruksuniversitet, Ultuna. E-brev 2005-10-02.

Salzburger Land Tourismus GmbH. Föredrag av Karl Riegler vid en europeisk konferens i Lerum om lokal och regional mat 2005-09-27.

SIK – Institutet för livsmedel och bioteknik. E-brev 2005-09-30 från Yngve Andersson.

Småkom/Bergslagsgruppen: E-brev 2005-09-05 från Ronny Svensson.

Småskaliga slakteriers förening. Telefonintervju 2005-06-22 med Stig Ericsson.

Statens jordbruksverk. Intervju 2005-05-04 med Pasi Kemi, Rune Backlund, Ines Golubovic, Niklas Björkman, Pernilla Emricsson, Hans Jönrup och Anders Elfström.

Sveriges Gårdsmejerier. E-brev 2005-05-27 från Carina Jacobsson.

Sveriges kommuner och landsting. E-brev 2005-08-29 från Linda Fidjeland.

Tierps kommun. E-brev 2005-09-06 från Gunilla Florén, bygg- och miljökontoret.

Verket för näringslivsutveckling (Nutek). Intervju 2005-05-24 med Birgitta Naumburg. E-brev 2005-06-21 från Birgitta Naumburg.

Österrikiska förbundsdagens utredningstjänst. E-brev 2005-09-20 från Günther Schefbeck och Barbara Blümel.

BILAGA 1

Tabellbilaga

Tabell 1: Antal arbetsställen inom livsmedels- och dryckesvaruframställning fördelat på näringsgren och storleksklass (efter antal anställda år 2004)

<i>Näringsgren</i>	0	1-4	5-9	10-19	20-199	200-	Totalt
Kreaturslakt	48	22	11	13	11	1	106
Styckning av kött	25	8	6	12	27	7	85
Fjäderfäslakt, beredning m.m.	14	1	4	1	6	3	29
Charkuteri m.m.	97	70	52	37	58	4	318
Beredning m.m. av fisk	97	42	22	22	23	1	207
Beredning m.m. av potatis	10	19	5	4	5	2	45
Juice- och safttillverkning	12	5	3	0	4	1	25
Annan beredning av frukt m.m.	47	24	13	6	21	1	112
Utvinning råa oljor och fetter	24	11	2	0	1	0	38
Raffinerade oljor och fetter	1	0	1	0	0	1	3
Matfettstillverkning	3	0	0	1	0	1	5
Ostillverkning	35	5	1	0	13	0	54
Annan mejerivarutillverkning	12	6	0	1	15	9	43
Glasstillverkning	23	5	4	5	4	1	42
Mjöltilverkning	51	28	5	0	8	0	92
Tillverkning kvarnprodukter	10	4	5	0	7	1	27
Stärkelsestillverkning	6	2	0	1	8	0	17
Framställning fodermedel	33	24	8	7	10	0	82
Framst. mat till sällskapsdjur	14	4	3	3	1	0	25
Tillverkning mjukt bröd	505	357	255	143	101	9	1 370
Knäckebrödstillverkning	15	0	2	3	2	1	23
Tillverkning av kex m.m.	24	14	5	16	14	1	74
Sockertillverkning	1	1	0	0	1	2	5
Sockerkonfektyrer	67	34	11	8	9	1	130
Tillverkning choklad m.m.	28	10	1	4	8	2	53
Tillverkning pastaprodukter	6	4	1	0	0	0	11
Framställning av te och kaffe	5	3	1	0	6	0	15
Tillverkning av senap m.m.	30	10	4	3	12	1	60
Homogeniserade livsmedelsprep.	20	5	1	1	2	0	29
Framställning andra livsmedel	20	17	1	4	10	0	52
Framst. destillerade drycker	14	4	1	2	1	1	23
Framställning av råsprit	1	0	0	0	1	0	2
Framställning av vin	5	1	1	0	0	0	7
Framställning av cider m.m.	2	1	0	0	2	0	5

<i>Näringsgren</i>	0	1-4	5-9	10-19	20-199	200-	Totalt
Framst. andra jästa drycker	1	0	0	0	0	0	1
Framställning av öl	16	6	2	3	3	4	34
Framställning av malt	1	0	0	1	1	0	3
Framställning läskedrycker m.m.	21	6	3	6	1	1	38
Totalt	1 344	753	434	307	396	56	3 290

Källa: SCB:s företagsregister, Statistiska centralbyrån.

Tabell 2: Antal livsmedelsförädlare och slakterier på landsbygden uppdelat efter län och företagsstorlek (antal anställda)

<i>Län</i>	0	1-2	3-9	10-19	20-49	Totalt
Stockholm	31	8	7	2	2	50
Uppsala	16	4	2	0	0	22
Södermanland	20	2	2	1	1	26
Östergötland	26	5	5	1	0	37
Jönköping	17	8	2	1	1	29
Kronoberg	10	3	0	0	2	15
Kalmar	23	10	8	2	0	43
Gotland	27	9	9	1	2	48
Blekinge	5	2	3	2	1	13
Skåne	69	25	24	5	12	135
Halland	23	2	9	2	1	37
Västra Götaland	99	26	20	10	5	160
Värmland	19	5	1	1	2	28
Örebro	20	10	3	3	0	36
Västmanland	6	2	5	1	0	14
Dalarna	43	8	6	9	2	68
Gävleborg	27	7	5	1	0	40
Västernorrland	42	10	2	3	2	59
Jämtland	72	8	11	2	0	93
Västerbotten	44	6	8	2	2	62
Norrbotten	34	10	6	6	1	57
Summa	673	170	138	55	36	1 072

Källa: Jordbruksverket och Livsmedelsverket, 2005.

Tabell 3: Antal företag där huvudansvaret för den dagliga driften ligger hos en kvinna respektive en man (n=344)

<i>Storleksklass</i>	Kvinna	Man	Totalt	Andel huvudansvar hos kvinna
0 anställda	89	104	193	46 %
1–2 anställda	13	47	60	22 %
3–9 anställda	7	39	46	15 %
10–19 anställda	2	23	25	8 %
20–49 anställda	2	18	20	10 %
Totalt	113	231	344	33 %

Källa: Jordbruksverket och Livsmedelsverket, 2005.

Tabell 4: Antal företag där huvudansvaret för den dagliga driften ligger hos en kvinna respektive en man (n=322)

<i>Bransch</i>	Kvinna	Man	Totalt	Andel huvudansvar hos kvinna
Konfektyrer	14	9	23	61 %
Mejeri inkl. glass	13	10	23	57 %
Beredning av frukt, bär, grönsaker	20	16	36	56 %
Bröd, bakverk etc.	60	62	122	49 %
Annat	17	28	45	38 %
Sprit, vin från druvor	2	4	6	33 %
Fjäderfäslakt	2	5	7	29 %
Slakt nötkreatur	4	13	17	24 %
Mjöl, mixer etc.	5	16	21	24 %
Styckning	7	23	30	23 %
Slakt av struts, hägnat vilt	1	5	6	17 %
Chark och kött	8	41	49	16 %
Honung	2	13	15	13 %
Beredning av fisk	5	37	42	12 %
Öl, cider, vin från frukt och bär	0	9	9	0 %
Samtliga	160	291	451	35 %

Källa: Jordbruksverket och Livsmedelsverket, 2005.

Tabell 5: Omfattning av stöd till småskalig livsmedelsproduktion

<i>Stödform</i>	Budget 2000–2006 (mnkr)	Beviljat stöd 2000–juni 2004 (mnkr)	varav stöd till småskalig livs- medelsproduk- tion (mnkr)
LBU-programmet			
Förädlingsstöd	230	199	140
Investeringsstöd, insatsområde 2	297	191	6
Kompetensutveckling (K2)	130	93	6
Diversifiering	172	122	16
Marknadsföring kvalitetsprodukter	141	91	56
Främja landsbygdsturism	79	54	3
Utveckling av infrastruktur	16	8	0
Bytveckling och kulturarv	46	38	4
Mål 1			
Förädlingsstöd	127	69	24
Investeringsstöd	570	323	4
Andra stödåtgärder	–	–	93
Leader+	852	519	14
Mål 2	–	–	25
Landsbygdstödet	–	–	36
Totalt			426

Källa: Jordbruksverket och Livsmedelsverket, 2005.

Tabell 6: Antal företag per storleksklass¹²⁸ år 2002 i ett antal länder 2002*Livsmedelsproduktion inklusive drycker*

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	984	i.u.	24 499	58 761	i.u.	63 234	3 145	2 771	6 696	1 573	2 337	3 920	604
10-19	448	i.u.	2 974	3 898	134	3 988	800	925	934	139	274	1 108	279
20-49	243	i.u.	2 291	2 154	150	1 765	445	426	593	130	228	1 142	267
Alla	1 845	34 285	30 846	66 332	i.u.	69 800	4 815	4 365	8 565	1 936	2 980	7 525	1 317

Slakterier och köttvaruindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	104	8 879	2 984	9 840	31	2 688	505	853	210	173	343	498	78
10-19	14	3 048	534	700	23	553	110	227	73	22	61	140	47
20-49	19	609	547	637	30	320	105	84	87	17	54	140	36
Alla	161	13 057	4 304	11 648	159	3 706	820	1 217	441	236	498	1 113	194

Fiskberedningsindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	53	i.u.	308	277	20	321	70	3	24	139	137	190	195
10-19	17	i.u.	131	57	17	71	25	0	10	6	12	45	89
20-49	20	i.u.	145	85	29	42	25	1	i.u.	7	19	87	117
Alla	126	178	683	482	87	455	135	6	95	154	173	393	464

Frukt-, bär- och grönsaksindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	24	229	239	932	i.u.	1 456	60	73	92	177	114	270	21
10-19	11	174	92	67	i.u.	230	20	14	28	9	8	55	11
20-49	2	89	139	72	i.u.	162	25	5	17	6	9	84	6
Alla	50	629	636	1 163	i.u.	1 960	140	107	156	200	144	507	43

Olje- och fettvaruindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	7	19	1 391	158	i.u.	4 097	5	30	492	15	40	39	3
10-19	0	10	139	7	0	80	5	3	15	0	1	7	3
20-49	4	i.u.	i.u.	10	i.u.	41	5	2	i.u.	3	0	5	3
Alla	14	56	1 640	189	i.u.	4 236	25	40	523	20	45	62	11

¹²⁸ Redovisade storleksklasser är 1-9, 10-19 och 20-49 anställda samt det totala antalet anställda inom respektive livsmedelsindustri. Om antalet egenföretagare ingår varierar från land till land. I statistiken för Sverige ingår både anställda och egenföretagare. *Källa:* Eurostat.

Mejerier och glassindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	57	143	1 332	1 056	13	2 911	200	89	226	33	87	351	6
10-19	10	35	70	104	8	475	5	14	34	4	2	69	0
20-49	9	39	84	138	7	220	10	8	29	8	2	50	4
Alla	84	342	1 544	1 486	60	3 727	235	133	312	54	103	578	19

Kvarnprodukt- och stärkelseindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	10	463	627	448	i.u.	1 549	55	109	347	72	114	49	29
10-19	0	69	89	81	i.u.	138	5	21	14	3	2	6	6
20-49	5	31	i.u.	84	i.u.	92	5	16	i.u.	3	8	35	0
Alla	21	615	784	653	10	1 797	80	149	389	81	132	133	37

Övrig livsmedelsindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	688	9 449	13 073	42 831	98	47 580	2 085	1 403	4 976	827	1 352	1 678	225
10-19	384	4 890	1 355	2 625	52	1 968	575	593	667	85	178	611	103
20-49	169	1 223	903	797	i.u.	598	230	261	280	74	130	613	86
Alla	1 302	16 918	15 613	46 683	245	50 410	3 065	2 363	6 021	1 024	1 707	3 419	452

Dryckesvaruindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	15	1 168	3 965	2 953	11	2 249	65	186	293	79	72	504	11
10-19	0	334	413	187	4	364	10	38	75	i.u.	5	80	4
20-49	10	266	231	217	4	214	10	38	91	4	4	69	7
Alla	34	2 086	4 741	3 488	35	2 914	105	292	511	90	90	773	31

Källa: Eurostat.

Tabell 7: Antal anställda per storleksklass år 2002 i ett antal länder*Livsmedelsproduktion inklusive drycker*

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	2 807	i.u.	52 891	i.u.	i.u.	65 468	i.u.	i.u.	16 719	i.u.	i.u.	i.u.	2 771
10-19	6 007	i.u.	39 086	49 772	1 817	44 699	i.u.	i.u.	11 698	1 937	i.u.	13 622	3 811
20-49	6 869	i.u.	68 117	i.u.	4 473	48 693	i.u.	i.u.	16 552	i.u.	6 917	i.u.	i.u.
Alla	83 870	786 774	349 220	611 675	i.u.	318 840	138 135	i.u.	94 159	39 069	i.u.	481 843	i.u.

Slakterier och köttvaruindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	216	36 410	8 656	19 790	176	4 400	1 355	2 810	973	318	703	1 649	334
10-19	202	37 130	7 145	9 434	319	6 503	1 471	2 760	1 089	297	868	1 878	663
20-49	620	19 745	16 369	20 325	973	8 674	3 223	2 490	2 939	610	1 670	4 271	1 133
Alla	23 929	181 545	70 828	164 766	14 174	51 949	23 613	16 018	15 327	10 612	14 955	111 091	13 811

Fiskberedningsindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	116	i.u.	819	602	95	679	260	i.u.	174	i.u.	251	728	838
10-19	257	i.u.	1 743	766	232	876	303	i.u.	144	81	i.u.	603	1 249
20-49	642	i.u.	4 709	2 752	918	i.u.	i.u.	i.u.	i.u.	i.u.	644	2 347	i.u.
Alla	6 467	10 636	22 182	15 205	3 135	5 638	3 265	216	5 610	597	2 185	19 885	11 609

Frukt-, bär- och grönsaksindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	43	640	832	1 025	i.u.	2 119	154	121	284	250	199	835	72
10-19	158	2 148	1 222	923	i.u.	2 762	218	170	407	132	114	673	161
20-49	i.u.	2 774	4 337	2 372	i.u.	4 756	774	162	417	i.u.	273	2 111	190
Alla	2 477	32 750	30 715	26 558	i.u.	27 698	9 225	3 514	3 947	1 987	5 290	35 408	i.u.

Olje- och fettvaruindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	15	60	3 468	i.u.	i.u.	2 859	i.u.	i.u.	574	19	i.u.	i.u.	2
10-19	0	159	1 786	113	0	950	i.u.	i.u.	142	0	i.u.	118	47
20-49	i.u.	i.u.	i.u.	i.u.	i.u.	1 166	93	i.u.	i.u.	i.u.	0	i.u.	i.u.
Alla	826	9 134	11 942	3 551	i.u.	7 911	2 435	1 258	1 823	696	2 615	5 115	763

Mejerier och glassindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	115	497	2 816	1 733	63	5 275	367	i.u.	604	i.u.	i.u.	990	15
10-19	143	450	969	1 418	97	4 873	80	i.u.	437	i.u.	i.u.	820	0
20-49	312	1 277	2 527	4 590	222	6 176	230	i.u.	796	i.u.	i.u.	1 475	117
Alla	i.u.	39 163	23 948	64 852	10 014	45 075	11 424	4 561	7 410	5 320	12 869	30 750	5 560

Kvarnprodukt- och stärkelseindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	i.u.	1 561	1 259	1 264	i.u.	1 879	i.u.	239	255	58	i.u.	127	133
10-19	0	733	1 164	1 117	i.u.	1 592	i.u.	248	200	43	i.u.	99	69
20-49	180	981	i.u.	2 633	i.u.	2 503	618	i.u.	i.u.	102	i.u.	1 102	0
Alla	1 263	14 256	6 429	14 448	407	8 533	4 663	1 177	1 996	536	1 332	14 317	i.u.

Övrig livsmedelsindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	2 179	39 536	25 901	109 210	468	43 402	12 447	5 569	12 944	1 540	2 694	5 285	1 174
10-19	5 065	56 569	17 650	32 433	723	21 600	8 128	7 189	7 979	1 177	2 342	7 292	1 354
20-49	4 414	39 204	26 092	23 763	i.u.	16 012	10 486	7 313	6 847	2 118	3 819	16 092	2 687
Alla	29 008	403 515	120 051	256 159	12 105	131 417	65 691	36 684	40 862	14 463	23 119	197 363	13 163

Dryckesvaruindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	24	2 866	7 233	2 612	57	3 919	95	416	666	i.u.	117	1 578	29
10-19	0	4 452	5 367	2 596	53	4 218	96	482	1 017	i.u.	64	965	65
20-49	331	8 380	6 972	6 749	93	6 036	342	1 240	2 748	i.u.	i.u.	1 999	229
Alla	5 434	80 962	48 751	46 875	5 870	32 612	9 332	9 135	12 675	3 887	6 553	54 098	5 297

Tabell 8: Produktionsvärde per storleksklass år 2002 i ett antal länder, miljoner euro*Livsmedelsproduktion inklusive drycker*

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	630	i.u.	7 366	i.u.	i.u.	14 080	1 375	i.u.	778	i.u.	i.u.	i.u.	955
10-19	553	i.u.	5 456	5 170	278	9 298	1 609	i.u.	604	252	i.u.	1 729	1 060
20-49	1 143	i.u.	10 576	i.u.	981	14 313	i.u.	i.u.	15 379	i.u.	1 217	i.u.	i.u.
Alla	18 278	129 669	69 134	129 570	i.u.	90 726	i.u.	i.u.	10 138	7 934	i.u.	97 696	i.u.

Slakterier och köttvaruindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	55	2 382	1 103	1 648	48	1 547	207	289	58	48	194	431	262
10-19	54	2 244	1 105	1 033	85	1 537	385	287	87	54	224	286	175
20-49	201	2 328	2 861	3 062	189	2 725	986	358	228	118	465	755	318
Alla	5 347	25 285	13 387	29 807	3 412	16 001	7 865	2 404	1 404	1 932	3 082	18 351	3 922

Fiskberedningsindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	94	i.u.	106	88	19	139	66	i.u.	22	i.u.	41	93	308
10-19	75	i.u.	252	98	44	401	73	i.u.	16	8	i.u.	73	551
20-49	158	i.u.	579	451	150	i.u.	126	i.u.	i.u.	i.u.	122	331	i.u.
Alla	1 493	1 885	3 275	2 851	468	1 743	658	25	626	92	384	2 891	3 403

Frukt-, bär- och grönsaksindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	20	47	100	147	i.u.	822	9	19	19	36	37	94	14
10-19	25	188	207	152	i.u.	629	78	16	37	25	23	122	47
20-49	i.u.	454	727	602	i.u.	1 044	190	20	55	i.u.	49	263	57
Alla	564	7 650	4 883	6 271	i.u.	7 119	2 759	1 089	463	379	1 053	5 931	i.u.

Olje- och fettvaruindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	10	15	1 632	i.u.	i.u.	1 253	i.u.	i.u.	36	6	i.u.	i.u.	1
10-19	0	260	855	56	0	378	i.u.	i.u.	12	0	i.u.	23	31
20-49	i.u.	i.u.	i.u.	i.u.	i.u.	1 114	i.u.	i.u.	i.u.	i.u.	0	i.u.	i.u.
Alla	294	6 010	6 437	2 860	i.u.	4 864	2 968	492	652	209	733	3 406	376

Mejerier och glassindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	69	149	367	826	7	1 649	i.u.	i.u.	32	i.u.	i.u.	134	10
10-19	50	307	174	384	17	1 138	i.u.	i.u.	26	i.u.	i.u.	112	0
20-49	144	753	527	1 539	107	1 844	222	i.u.	59	i.u.	i.u.	600	49
Alla	i.u.	19 225	7 118	23 294	3 465	14 793	6 863	1 639	1 422	1 766	2 280	8 815	1 900

Kvarnprodukt- och stärkelseindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	i.u.	518	331	253	i.u.	770	37	51	32	14	i.u.	30	94
10-19	0	117	288	431	i.u.	874	23	45	22	13	i.u.	34	41
20-49	87	382	i.u.	724	i.u.	1 323	i.u.	i.u.	i.u.	80	i.u.	449	0
Alla	437	4 266	2 242	4 652	107	4 641	1 797	258	419	231	442	4 986	i.u.

Övrig livsmedelsindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	272	1 843	1 471	6 721	35	5 663	i.u.	304	378	138	231	451	173
10-19	256	2 062	872	1 777	49	2 100	668	342	199	93	170	431	122
20-49	254	2 344	1 779	2 106	i.u.	2 332	831	400	214	322	357	1 362	339
Alla	3 509	40 356	11 993	33 670	6 323	23 504	10 208	3 252	2 097	1 890	3 088	28 238	1 862

Dryckesvaruindustri

Storleks- klasser	DK	DE	ES	FR	IE	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK	NO
1-9	37	353	1 497	1 077	53	1 884	18	63	131	i.u.	17	174	7
10-19	0	595	899	860	18	1 440	55	70	144	i.u.	10	115	15
20-49	153	1 796	1 382	2 306	16	2 388	190	240	315	i.u.	i.u.	384	40
Alla	1 544	19 828	13 585	18 749	2 922	13 377	i.u.	1 920	1 986	964	1 680	19 468	1 625

Källa: Eurostat.

BILAGA 2**Politikområden, mål och myndigheter****Livsmedelspolitiken**

Politikområdet Livsmedelspolitik (politikområde 43, utgiftsområde 23) omfattar i första hand verksamhet som avser jordbruks- och trädgårdsnäringarna, fiskerinäringen samt livsmedel. Riksdagen har beslutat att målet för politikområdet Livsmedelspolitik är en ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar livsmedelsproduktion som speglar konsumenternas efterfrågan (prop. 2004/05:1, utg.omr. 23, bet. 2004/05:MJU2). Politikområdet är indelat i verksamhetsområden och verksamhetsgrenar, för vilka regeringen har fastställt mål. Målet för verksamhetsområdet Säkra livsmedel är att alla livsmedel skall vara säkra och att konsumenterna skall ha tillräcklig kunskap om mat och matvanors betydelse för att kunna göra medvetna val.

Centrala förvaltningsmyndigheter inom politikområdet är Statens jordbruksverk, Fiskeriverket och Livsmedelsverket. Andra myndigheter inom politikområdet är Statens utsädeskontroll, Statens växtsortnämnd och Livsmedelsekonomiska institutet.

Livsmedelsverket

Livsmedelsverket skall som central förvaltningsmyndighet för livsmedelsfrågor i konsumenternas intresse arbeta aktivt för säkra livsmedel av hög kvalitet, redlighet i livsmedelshandlingen och bra matvanor.¹²⁹ Livsmedelsverket skall bl.a. utarbeta regler inom livsmedelsområdet, utöva tillsyn över livsmedelslagen (1971:511) samt leda och samordna livsmedelstillsynen, hålla regeringen informerad om utvecklingen på livsmedelsområdet, bistå regeringen och medverka i EU-arbetet och annat internationellt arbete på livsmedelsområdet, genomföra utredningar och praktiska vetenskapliga undersökningar om livsmedel och matvanor samt utveckla metoder för livsmedelstillsynen, informera konsumenter och intressenter i livsmedelskedjan om gällande regelverk och andra viktiga förhållanden på livsmedelsområdet samt medverka i genomförandet av politiken för regional utveckling.

Statens jordbruksverk

Statens jordbruksverk skall som central förvaltningsmyndighet inom jordbrukets och rennäringens områden arbeta aktivt för en konkurrenskraftig och miljö- och djurskyddsanpassad livsmedelsproduktion till nytta för konsumenterna.¹³⁰ Jordbruksverket skall bl.a. följa, utvärdera och hålla regeringen informerad om utvecklingen inom näringarna, bistå regeringen och medverka i det internationella arbetet med jordbruks- och rennäringens frågor, medverka i

¹²⁹ Förordning (2001:1259) med instruktion för Livsmedelsverket.

¹³⁰ Förordning (1998:415) med instruktion för Statens jordbruksverk.

Sveriges strävan att uppnå en från samhällsekonomisk synpunkt mer effektiv och miljöanpassad jordbrukspolitik inom EU samt medverka i genomförandet av politiken för regional utveckling. Jordbruksverket är statistikansvarig myndighet för den officiella statistiken på jordbruksområdet. Målet för verksamhetsgrenen Jordbruks- och livsmedelsstatistik är en relevant och lättillgänglig jordbruks- och livsmedelsstatistik av god kvalitet.¹³¹

Fiskeriverket

Fiskeriverket är central förvaltningsmyndighet för bevarande och nyttjande av fiskresurserna. Verket skall i enlighet med sitt sektorsansvar för miljön aktivt verka för ett rikt, varierat fiskbestånd och en ekologiskt hållbar förvaltning av fiskresurserna. Fiskeriverket skall bl.a. bidra till en livskraftig och miljöanpassad livsmedelsproduktion till nytta för konsumenterna samt följa, utvärdera och hålla regeringen informerad om fiskresursernas tillstånd och utvecklingen inom fiskerinäringen.¹³²

Europeiska unionen

På senare år har fokus på livsmedelsområdet inom EU förskjutits. Livsmedelssäkerhet och möjligheten för konsumenterna att välja vad de vill äta betonas nu i högre grad än tidigare. Det allmänna syftet att uppnå fri rörlighet för livsmedel på den inre marknaden kvarstår:

Den fria rörligheten för säkra och hälsosamma livsmedel är en nödvändig del av den inre marknaden och den bidrar i hög grad till att skydda medborgarnas hälsa och välbefinnande samt deras sociala och ekonomiska intressen. Vid genomförandet av gemenskapens politik bör människors liv och hälsa garanteras en hög skyddsnivå. Den fria rörligheten för livsmedel och foder inom gemenskapen kan endast uppnås om kraven för livsmedels-¹³³ och fodersäkerhet inte skiljer sig märkbart mellan medlemsstaterna.

Europeiska kommissionens generaldirektorat för hälsa och konsumentskydd arbetar med livsmedelssäkerhetsfrågor. Den europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet (EFSA) inledde sin verksamhet i Bryssel under 2002, och hösten 2004 påbörjades flytten till Parma i Italien. EFSA arbetar främst med riskvärdering och ger oberoende vetenskapliga råd i frågor som påverkar livsmedelssäkerhet.¹³⁴

Kommissionen har inrättat en särskild enhet för att granska hur medlemsländernas myndigheter kontrollerar lagarnas tillämpning. Enheten heter Kontoret för livsmedels- och veterinärfrågor men ofta använder man den engelska förkortningen FVO, som står för Food and Veterinary Office. FVO redovisar sina granskningar i rapporter tillsammans med eventuella rekommendationer

¹³¹ Regleringsbrev för budgetåret 2005 avseende Statens jordbruksverk.

¹³² Förordning (1996:145) med instruktion för Fiskeriverket.

¹³³ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 178/2002 av den 28 januari 2002 om allmänna principer och krav för livsmedelslagstiftning, om inrättande av Europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet och om förfaranden i frågor som gäller livsmedelssäkerhet.

¹³⁴ Livsmedelsföretagen, 2005.

till medlemsländerna. FVO har också befogenhet att utföra kontroller av enskilda företag.¹³⁵

Landsbygdspolitiken

Politikområdet Landsbygdspolitik (politikområde 44, utgiftsområde 23) omfattar verksamhet för en hållbar utveckling av landsbygden. Åtgärder är i stor utsträckning riktade till lantbruksföretag, men också till andra företag på landsbygden. Målet för politikområdet är en ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar utveckling av landsbygden. Målet omfattar en hållbar livsmedelsproduktion, sysselsättning på landsbygden, hänsyn till regionala förutsättningar och uthållig tillväxt. Politikområdet omfattar verksamhet vid Jordbruksverket och länsstyrelserna.

Regional samhällsorganisation

Länsstyrelsernas verksamhet bedrivs inom politikområdet Regional samhällsorganisation (politikområde 32, utgiftsområde 18). Målet för politikområdet är att länen skall utvecklas på ett sådant sätt att de nationella målen får genomslag samtidigt som hänsyn tas till olika regionala förhållanden och förutsättningar. Länsstyrelsen skall verka för att detta mål uppnås och utifrån ett statligt helhetsperspektiv samordna olika samhällsintressen inom myndighetens ansvarsområde. Länsstyrelsen skall främja länets utveckling och noga följa länets tillstånd samt underrätta regeringen om vad som är särskilt viktigt för regeringen att få veta om länet och händelser som inträffat där. Länsstyrelsen har uppgifter i fråga om en lång rad politikområden, bl.a. livsmedelskontroll, djurskydd och allmänna veterinära frågor, lantbruk, rennäring m.m., fiske och regional utveckling. Länsstyrelsens uppgifter omfattar också distriktsveterinärorganisationen, tillsynen över denna och andra praktiserande veterinärers verksamheter samt ledning och samordning av åtgärder mot djursjukdomar. Vidare sköter länsstyrelserna bl.a. förvaltningen av mål 1 och mål 2 samt vissa andra program inom EG:s strukturfonder.¹³⁶

Enligt regleringsbrev för år 2005 skall länsstyrelsernas arbete med jordbruks- och fiskeåtgärder bidra till att uppnå målet för den regionala utvecklingspolitiken. Länsstyrelsen skall också arbeta för att uppnå de mål som slagits fast i miljö- och landsbygdsprogrammet samt för jordbruks- och fiskeåtgärder i strukturprogrammen för fiskerisektorn.¹³⁷

Ett av målen för länsstyrelsernas arbete är en effektiv och likvärdig livsmedelstillsyn i hela landet. Detta skall uppnås genom aktivt deltagande från länsstyrelsen i Livsmedelsverkets normerande inspektioner m.m. hos länets kommuner, att verka för ökad resurseffektivitet i tillsynen i syfte att optimera

¹³⁵ Webbplatsen www.eu-upplysningen.se.

¹³⁶ Förordning (2002:864) med länsstyrelseinstruktion.

¹³⁷ Regleringsbrev för budgetåret 2005 avseende länsstyrelserna.

konsumentskyddet i förhållande till inspektionskapaciteten. En förstärkt och förbättrad lokal livsmedelstillsyn skall uppnås bl.a. genom utbildning för berörda yrkesgrupper.

Regionala utvecklingspolitiken

Den regionala utvecklingspolitiken (politikområde 33, utgiftsområde 19) har väl fungerande och hållbara lokala arbetsmarknadsregioner med en god servicenivå i alla delar av landet som mål. Politikområdet omfattar verksamhet vid Glesbygdsverket. Flera andra myndigheter och organ har uppgifter inom den regionala utvecklingspolitiken, bl.a. länsstyrelserna, Nutek, Vinnova och Arbetsmarknadsverket. Åtgärder inom i princip samtliga politikområden är sammantaget av avgörande betydelse för den regionala utvecklingen och möjligheten att nå målet.

Glesbygdsverket har till uppgift att genom påverkan på olika samhällssektorer verka för goda levnadsförhållanden och utvecklingsmöjligheter för glesbygds- och landsbygdsbefolkningen i olika delar av landet med tyngdpunkten på skogslänens inre delar samt i skärgårdsområdena. Verket skall verka för sektorssamordning av centrala myndigheter och statliga bolag, bedriva analys- och utredningsverksamhet samt genomföra central uppföljning och utvärdering av glesbygdsinsatser. Verket skall vidare bl.a. förmedla kunskap till främst länsstyrelser och andra organ som har betydelse för gles- och landsbygdens utveckling.¹³⁸

En del i den regionala utvecklingspolitiken är de s.k. regionala tillväxtprogrammen (tidigare regionala tillväxtavtal). De regionala tillväxtavtalen 2000–2003 hade som syfte att främja tillväxt och sysselsättning genom att stimulera till fördjupad samverkan mellan myndigheter, näringsliv och andra intressenter.¹³⁹

De regionala tillväxtprogrammen för perioden 2004–2007 är ett huvudinstrument inom den regionala utvecklingspolitiken och har utarbetats i samtliga län. De regionala programmen är vidare ett centralt instrument i arbetet för en hållbar tillväxt. De utarbetas i ett regionalt partnerskap och består bl.a. av en analys av regionens tillväxtförutsättningar och överenskommelser mellan de aktörer som skall genomföra och finansiera programmen. Programmen utgår från en analys av arbetskrafts- och kompetensförsörjningen, entreprenörskap, företagande och företagsklimat samt innovationssystem och kluster.

Regeringen uppdrog i november 2002 åt berörda länsstyrelser och självstyrelseorgan att utarbeta förslag till program. De regionala tillväxtprogrammen genomförs i samtliga 21 län under perioden 2004–2007. Syftet med programmen är att samordna insatser inom områden där sektorssamverkan bidrar

¹³⁸ Förordning (1990:1008) med instruktion för Glesbygdsverket.

¹³⁹ Näringsdepartementet, 2004.

till att utveckla hållbara lokala arbetsmarknadsregioner utifrån ett näringspolitiskt perspektiv.¹⁴⁰

Näringspolitiken

Målet för politikområdet Näringspolitik (politikområde 38, utgiftsområde 24) är att främja en hållbar ekonomisk tillväxt och en ökad sysselsättning genom fler och växande företag. Ambitionen har varit att antalet nystartade företag liksom antalet personer som är företagare skall öka. Politikområdet omfattar bl.a. företagsutveckling och främjande av entreprenörskap. Inom politikområdet verkar bl.a. Verket för näringslivsutveckling (Nutek) och Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS).

Nutek skall genom företagsfinansiering, information och rådgivning samt stöd till program och processer stärka näringslivets förutsättningar och främja regional tillväxt. Verket skall därvid dels verka för förbättrade förutsättningar för nyetablering av företag samt ökad tillväxt och livskraft i befintliga företag, dels särskilt främja näringslivets utveckling i regionalpolitiskt prioriterade områden och i övrigt verka för en balanserad regional utveckling. Verket skall underlätta strukturomvandling och internationalisering. Inom sitt verksamhetsområde skall verket bl.a. arbeta för att uppnå de miljömål som regeringen har beslutat och ha sektorsansvar för ekologiskt hållbar utveckling. De insatser som Nutek gör skall utgå från företagens och företagarnas behov. Nutek skall tillsammans med Almi Företagspartner AB utgöra ett gemensamt kompetenscentrum. Verket skall vidare främja ökad samordning mellan statliga aktörer inriktade på företagsutveckling och regional utveckling samt komplettera och stärka verksamhet som bedrivs av andra aktörer med närings- eller regionalpolitisk inriktning. Verket skall särskilt samverka med Verket för innovationssystem (Vinnova)¹⁴¹ och ITPS.¹⁴²

Nutek och Almi skall erbjuda en samlad informations- och finansieringsportfölj till små och medelstora företag.¹⁴³ Det görs bl.a. med hjälp av såddfinansiering, finansiellt stöd till tekniska innovationer i deras inledningskedan, och genom att ge stöd till livskraftiga företag i regionalpolitiska stödområden. Almis finansiering skall bidra till tillväxt i små och medelstora företag. Den skall medverka till att små företag får ökad tillgång till marknadens samlade kapitalutbud. När banker inte kan finansiera fullt ut på grund av bristande säkerheter, kan Almi gå in och finansiera topplån. En möjlighet för företaget

¹⁴⁰ Regionala tillväxtprogram. Se webbplatserna www.regeringen.se och www.nutek.se.

¹⁴¹ Vinnova skall bl.a. främja utvecklingen av innovationssystem inom teknik, transport, kommunikation och arbetsliv, kartlägga kunskapsbehov, initiera och finansiera behovsmotiverade FoU-projekt samt verka för att kunskaper sprids och nyttiggörs. Vinnova skall med beaktande av kunskapsutvecklingen i särskilt små och medelstora företag utveckla samarbetet mellan industriforskningsinstitut, universitet och högskola samt aktörerna inom privat och offentlig verksamhet.

¹⁴² Förordning (2000:1178) med instruktion för Verket för näringslivsutveckling.

¹⁴³ Se webbplatsen www.nutek.se.

att utvecklas och nå nya marknader finns inom olika program med särskilda projektmedel.

Webbplatsen Företagarguiden har utvecklats av Nutek på uppdrag av regeringen. Den riktar sig till den som är eller vill bli företagare. Företagarguiden hjälper till med verktyg för att utveckla och starta företag och med tjänster som visar vägen till det offentliga Sveriges information för företagare.¹⁴⁴

Enligt förordningen (1998:1820) om särskild konsekvensanalys av reglers effekter för små företags villkor skall myndigheterna årligen rapportera till regeringen om det gångna verksamhetsårets arbete med konsekvensanalyser. Enligt förordningen skall myndigheterna göra en konsekvensanalys när de överväger nya eller förändrade regler som kan ha betydelse för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt. Det är myndigheten som avgör om en särskild konsekvensanalys skall genomföras och om man skall ge in en årsrapport.

Från och med år 2005 är Nutek regeringens myndighet för regelförbättring. Målet för Nuteks arbete är enkla och ändamålsenliga regler för företagande. Nutek menar att enklare regler främjar start och tillväxt av företag och minskar företagens administrativa kostnader. Nutek ger andra myndigheter stöd i arbetet med att granska vilka effekter lagar och författningar får för små företag. Nutek har även i uppdrag att följa upp åtgärdsförslagen i regeringens handlingsprogram för att förenkla företagets vardag. Nutek tar bl.a. emot de berörda myndigheternas årliga rapporter om regelförbättringar för företag. Nutek har vidare ansvar för att mäta hur mycket administrativa krav i regelverken kostar företagen. Nutek har vidare skapat en webbportal för företagare att dela med sig av sina erfarenheter genom den s.k. förbättringskanalen på Internet.¹⁴⁵

Enligt regleringsbrevet för år 2005 skall Nutek bl.a. bidra till att antalet nya företag, antalet växande företag och andelen företagare ökar. Ett av de mål som regeringen har fastställt för Nutek är att säkerställa goda grundläggande förutsättningar inom i första hand näringslivet och ett enkelt regelverk för företagande. Nutek skall vidare verka för enkla och ändamålsenliga regler för företagande samt att de kostnader företagen har för att efterleva reglerna minskar. När det gäller verksamhetsområdet Kapitalförsörjning skall Nutek ta till vara och utveckla idéer med hög tillväxtpotential genom marknadskompletterande finansiering. Målet för verksamhetsgrenen Företagsfinansiering är förbättrad kapitalförsörjning för nya, små och medelsstora företag.

ITPS har till uppgift att utveckla och tillhandahålla kunskapsunderlag för tillväxtpolitiken genom att bl.a. genomföra analyser av den ekonomiska utvecklingen som underlag för närings-, regional- och innovationspolitiken, bidra till att utveckla processen med de regionala tillväxtavtalen, förmedla kunskap om genomförandet av EG:s strukturfonder ur ett analytiskt perspektiv, initiera, beställa och utvärdera närings-, innovations- och regionalpolitiskt

¹⁴⁴ Se <http://www.nutek.se/sb/d/273>.

¹⁴⁵ Intervju Nutek samt Nutek 2005b.

motiverade åtgärder och tillhandahålla statistik för forskare och utredare.¹⁴⁶ ITPS är ansvarigt för statistik om bl.a. nystartade företag.¹⁴⁷

Almi Företagspartner finns i varje län och erbjuder finansiering och affärsutveckling till innovatörer, nya företag och till redan etablerade företag som vill utvecklas. Almi är en koncern med Almi Företagspartner AB som moderbolag och 21 regionala dotterbolag. Almi har som mål att bidra till tillväxt och förnyelse i svenskt näringsliv.¹⁴⁸

Almi ser olika ut i olika län, bl.a. eftersom behoven i länen ser olika ut. När det gäller de finansiella tjänsterna kan Almi gå in som delfinansiär med 50 % och svarar för den riskvilliga delen av lånet som ett komplement till traditionell finansiering. Almi är alltid dyrare än bankerna. När det gäller affärsutveckling skall Almi komplettera den lokala konsultmarknaden. Som exempel kan nämnas att Almi Jämtland i samarbete med bl.a. länsarbetsnämnden har arbetat mycket med projektet Företagsbyggarna, där kursdeltagarna får testa sina företagsidéer. Små företag erbjuds en s.k. coachtjänst där småföretagen betalar enligt betalningsförmåga.¹⁴⁹

Turism

En del av näringspolitiken är den s.k. turistpolitiken. Det övergripande målet för den statliga turistpolitiken är att Sverige skall ha en hög attraktionskraft som turistland och en långsiktigt konkurrenskraftig turistnäring. Med turism menas vanligen människors aktiviteter när de reser till och vistas på platser utanför sin vanliga omgivning för kortare tid än ett år för fritid, affärer eller andra syften. Turistnäringen i Sverige är en småföretagsbransch som enligt regeringen har stor betydelse för sysselsättningen i många regioner.¹⁵⁰

Andra politikområden

Arbetsmarknadspolitiken (politikområde 22, utgiftsområde 13) har en väl fungerande arbetsmarknad med full sysselsättning och god ekonomisk tillväxt som mål. Politikområdet omfattar bl.a. arbetsmarknadspolitiska program, där programmet Start av näringsverksamhet ingår.

Miljöpolitikens (politikområde 34, utgiftsområde 20) övergripande mål är att till nästa generation kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen i Sverige är lösta. Verksamheten vid bl.a. Naturvårdsverket ingår i politikområdet. Bland de 15 miljö kvalitetsmålen kan ett rikt odlingslandskap nämnas.

¹⁴⁶ Förordning (2000:1133) med instruktion för Institutet för tillväxtpolitiska studier.

¹⁴⁷ Se webbplatsen http://www.itps.se/statistik/tabeller_nyetabl.htm.

¹⁴⁸ Se webbplatsen <http://www.almi.se/>.

¹⁴⁹ Intervju Almi Företagspartner Jämtland AB.

¹⁵⁰ Turismen omsätter ca 163,5 miljarder kronor årligen och utgör ca 2,63 % av Sveriges BNP. Sysselsättningen inom den svenska turistnäringen är ca 126 000 helårsverken. Se webbplatsen <http://www.regeringen.se>.

Konsumentpolitikens (politikområde 40, utgiftsområde 24) mål är att konsumenternas ställning och inflytande på marknaden skall stärkas, hushållen skall ha goda möjligheter att utnyttja sina ekonomiska och andra resurser effektivt, konsumenternas hälsa och säkerhet skall skyddas, sådana konsumtions- och produktionsmönster skall utvecklas som minskar påfrestningarna på miljön och bidrar till en långsiktigt hållbar utveckling samt att konsumenterna skall ha tillgång till god vägledning, information och utbildning. Till området hör bl.a. Marknadsdomstolen och Konsumentverket.

Samepolitiken (politikområde 45, utgiftsområde 23) har som mål att verka för en levande samisk kultur byggd på en ekologiskt hållbar rennäring och på andra samiska näringar. Politikområdet omfattar bl.a. rennäringen. Jordbruksverket är central förvaltningsmyndighet för rennäringen.

Folkhälsopolitiken (politikområde 14, utgiftsområde 9) har som mål att skapa samhällseliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. Folkhälsoinstitutet har tillsammans med Livsmedelsverket bl.a. tagit fram 79 förslag på insatser för att det ska bli enklare att äta bättre och röra sig mer.¹⁵¹

¹⁵¹ Folkhälsoinstitutet & Livsmedelsverket, 2005.

BILAGA 3

Regelverk och tillsyn inom livsmedelsområdet

Nuvarande regelverk

Livsmedelsområdet styrs av både nationell lagstiftning (livsmedelslagen, livsmedelsförordningen samt olika föreskrifter och allmänna råd) och olika direkt bindande EG-förordningar och EG-direktiv som införts i nationell lagstiftning. En stor del av livsmedelsområdet är totalharmoniserat, vilket innebär att det inte är tillåtet för de enskilda medlemsstaterna i EU att ha vare sig strängare eller mer liberala bestämmelser. Grunden för EG:s livsmedelslagstiftning är skydd av konsumenternas hälsa och underlättande av handeln genom att alla medlemsstater har samma regler.¹⁵²

De grundläggande bestämmelserna inom livsmedelsområdet finns i livsmedelslagen (1971:511). Den innehåller bestämmelser om bl.a. livsmedlens beskaffenhet, hantering, märkning och saluhållande. Livsmedlen skall t.ex. inte ha sådan sammansättning eller beskaffenhet i övrigt att de kan antas vara skadliga att förtära, smittförande eller otjänliga till människoföda. Livsmedel skall heller inte hanteras så att fara uppkommer för att livsmedlet förorenas eller blir otjänligt till människoföda. I livsmedelslagen regleras även frågor kring personalhygien och livsmedelslokal samt tillsynsverksamheten. Lagen ger regeringen bemyndigande att meddela ytterligare föreskrifter, vilket har skett i livsmedelsförordningen (1971:807). Regeringen har i sin tur gett Livsmedelsverket befogenhet att meddela detaljföreskrifter, vilka publiceras i Livsmedelsverkets författningssamling (LIVSFS). Även annan lagstiftning är relevant inom livsmedelsproduktionen. Som exempel kan nämnas produktsäkerhetslagen (1988:1604) och produktansvarslagen (1992:18).

Inom EG-rätten regleras livsmedelshygien bl.a. av direktiv 93/43/EEG om livsmedelshygien. Offentliga kontroller av produkter med animaliskt ursprung regleras i sin tur av ett antal produktspecifika direktiv. Sedan 1964 har enligt Livsmedelsverkets utredning från 2001 sammanlagt 17 direktiv utvecklats i takt med den inre marknadens utveckling och ökade krav på konsumentskydd.

Nuvarande undantag i regelverket för småskalig verksamhet

Det nuvarande regelverket ger enligt Livsmedelsverket i de flesta verksamheter möjligheter till undantag från huvudreglerna för småskalig verksamhet. Undantagen formuleras på olika sätt. För vissa produktionsverksamheter får

¹⁵² Se bl.a. skr. 2004/05:60 och LRF, 2004.

undantag från hygienkraven medges beroende på produktionsnivån. Undantag kan i vissa fall även göras för överlåtelse direkt till konsument. Undantagen är reglerade i Livsmedelsverkets föreskrifter.¹⁵³

Icke-animalska livsmedel: Produktionen är i regel inte föremål för någon detaljerad lagstiftning vad avser lokalkrav och hygienbestämmelser. För merparten av dessa livsmedel finns regler i huvudsak om sammansättning och märkning. När verksamheten bedöms vara yrkesmässig gäller i de flesta fall att verksamheten skall bedrivas i en för ändamålet godkänd livsmedelslokal.

Köttprodukter: Hantering skall enligt huvudregeln ske på en godkänd anläggning som uppfyller vissa bestämmelser. För småskalig verksamhet (icke industriell anläggning) ställs lägre lokal- och utrustningskrav, t.ex. får undantag ges från krav på separata utrymmen för en rad specialändamål samt från krav på icke handmanövrerade kranar och omklädningsrum. Produkterna får under vissa förutsättningar avsättas inom hela den gemensamma marknaden.

Mjolk och mjölkbaserade produkter: Föreskrifterna innehåller krav på lokaler, hantering och hygien. Tillverkning av mjölkbaserade produkter skall ske i godkänd livsmedelslokal. Vid småskalig tillverkning kan undantag från vissa lokalkrav och krav på vattenkvaliteten medges. En levande traditionell fäbod kan undantas från kraven på lokalgodkännande och i stället krävs s.k. § 16-tillstånd. I livsmedelsförordningen finns inskrivet krav på värmebehandling (pastörisering) av mjölk- och mjölkprodukter som saluhålls som livsmedel eller används vid framställning eller beredning av livsmedel. Mjolk som skall användas till ost avsedd att lagras mer än 60 dagar behöver inte pastöriseras (produkten skall då märkas med texten ”av opastöriserad mjölk”). Mjolk som överläts till en enskild konsument behöver inte värmebehandlas om överlåtelser inte sker i sådan omfattning att det kan liknas vid butiksförsäljning. Bland annat ost, smör och messmör som framställs vid verksamhet där endast mindre mängder mjölk och mjölkbaserade produkter hanteras får saluhållas utan att mjölken har genomgått värmebehandling om produkterna saluhålls direkt till konsument. En noggrann egentillsyn förutsätts dock.

Slakt av djur som omfattas av besiktningstvang (bl.a. nöt, svin, får, get, häst, hjort, vildsvin, fjäderfä och ren): Ett generellt grundläggande krav är att djuren skall slaktas och hanteras vidare i en godkänd slakterianläggning. Det finns detaljerade krav på hur ett slakteri skall vara ordnat vad gäller utrymmen, inredning och utrustning. Det ställs krav på golv, väggar, tak, fönster, avlopp, vattentoaletter, riklig tillgång till varmt och kallt vatten samt personalutrymmen. Enligt huvudreglerna för t.ex. slakt av tamboskap skall djuren veterinärbesiktigas levande vid slakteriet före slakt och besiktningsveterinären skall vara tillgänglig under slakten. Besiktning av köttet skall utföras omedelbart efter slakt. Djur skall besiktigas på slakteriet tidigast 24 timmar före slakt. Besiktningsveterinären kan tillåta att besiktning sker hos uppfödaren. Besiktningsveterinären behöver inte närvara hela dagen vid småskalig slakt. Efter slakt skall köttet besiktigas av veterinären inom 24 timmar. Prover

¹⁵³ Avsnittet bygger på Livsmedelsverket, 2001.

kan tas av slakteripersonal och skickas till analys på laboratorium. I den veterinära tillsynen ingår bl.a. provtagningar, inspektion av tarmpaket m.m. samt journalföring och rapportering.¹⁵⁴ För småskaliga slakterier finns speciella regler som är något förenklade i jämförelse med reglerna för storskaliga slakterier. Livsmedelsverket betonar att de förenklade reglerna inte innebär att man kan ta lättvindigt på hygien och lokalutformning. Småskaliga slakterier skall godkännas av Livsmedelsverket; småskaliga stycknings- och charkanläggningar skall däremot godkännas av kommunen.¹⁵⁵ När det gäller slakt av tamboskap innebär undantagen för småskalig slaktverksamhet att lokalkraven kan sättas lägre. Exempelvis saknas krav på särskilda utrymmen för en rad specialändamål samt krav på omklädningsrum och personalutrymmen. Produkterna får enbart avsättas inom Sverige. Djuren får veterinärbesiktigas före slakt även hos uppfödaren. Efter slakt skall köttet besiktigas av besiktningsveterinären inom 24 timmar. När det gäller slakt av hägnat klövbärande vilt finns ingen volymgräns för slakt vid godkänt slakteri. Slakt av högst 10 000 tamfåglar per år får utföras utan besiktning om produkterna avsätts direkt till konsument via en butik i närheten av gården eller vid torghandel i närmaste tätort.

Mobilt slakteri: I samband med Sveriges anslutning till EU ändrades ett EG-direktiv (91/495/EEG) som reglerar bl.a. produktion och saluhållande av hägnat vilt. Detta innebär att renslakt får bedrivas i ett mobilt slakteri. Enligt Livsmedelsverket har det varit tveksamt om det finns juridisk grund för godkännande av mobila slakterier för andra djurslag än ren.

EG:s nya hygienregelverk den 1 januari 2006

Inom EU pågår sedan flera år tillbaka ett reformarbete som syftar till att skapa gemensamma hygienregler för alla livsmedel. Mycket av detaljregleringen i de nu gällande direktiven tas bort, och ansvaret för säkra livsmedel läggs på den som hanterar livsmedlet. Livsmedelsverket redovisade i december 2004 en rapport där det konstaterades att de nya EG-förordningarna om hygien och kontroll har en inbyggd flexibilitet som leder till att endast få nationella anpassningar behöver göras av regelverket.

De nya EG-reglerna för hygien och kontroll (fr.o.m. den 1 januari 2006) blir mer generella och målinriktade. De generella bestämmelserna kommer att bestå av fyra förordningar, varav två riktar sig till företagen och två handlar om offentlig kontroll. Förordningarna blir gemensamma för olika livsmedel och går inte in i detalj på hur t.ex. lokaler skall se ut. Detta innebär inte att kraven på säkerhet sänks. Förutom hygienregelverket kvarstår andra EG-regler om bl.a. märkning.

I de nya hygienförordningarna finns inte småskalighetsbegreppet. Utformningen av reglerna är tänkt att möjliggöra att ett och samma regelverk kan

¹⁵⁴ LRF, 2004.

¹⁵⁵ Livsmedelsverket, 2004c.

tillämpas för verksamheter av olika storlek. De nya hygienförfordningarna gäller för hela livsmedelskedjan ("från jord till bord").

Som huvudregel för alla slakterier, oberoende av storlek, gäller att minst en officiell veterinär skall vara närvarande under hela besiktningen såväl före som efter slakt (förordning 853/2004). Under vissa förutsättningar kan kraven minskas. För foder- och livsmedelskontroll ges inga möjligheter till anpassningar (förordning 882/2004). Kontroll av livsmedel av animaliskt ursprung ges i förordning 854/2004 vissa möjligheter till nationella anpassningar. Vad gäller småskalig slakt finns inga krav på ständig närvaro av veterinär. I de nya hygienförfordningarna görs ingen skillnad mellan mobila slakterier och fasta slakterier när det gäller hygienkrav. Mobila slakterier får användas för slakt av alla djurslag under förutsättning att de uppfyller alla krav som ställs.¹⁵⁶

Tillstånd

Det finns två former av tillstånd för livsmedelsproduktion, dels för godkänd livsmedelslokal, dels för hantering på annan plats än i livsmedelslokal (s.k. § 16-tillstånd). Tillstånd för att bedriva livsmedelsförädling i en godkänd livsmedelslokal söks hos kommunen. När det gäller slakterier, stora mejerier och äggpackerier m.fl. är Livsmedelsverket tillståndsmyndighet. Enligt livsmedelslagen får livsmedel inte hanteras yrkesmässigt i annan lokal än livsmedelslokal. Där skall bl.a. ren och oren hantering hållas isär.

Tillstånd för tillfällig yrkesmässig hantering av livsmedel regleras i § 16 livsmedelsförordningen (1971:807). För att t.ex. sälja vissa produkter på annan plats än livsmedelslokal krävs ett s.k. § 16-tillstånd i den kommun där produkterna skall säljas. Det behövs numera normalt inget tillstånd för försäljning direkt till konsument av produkter med små hygieniska risker. Det behövs inte heller tillstånd för enklare livsmedelsförsäljning i begränsad omfattning vid enstaka tillfällen. Livsmedelslagens bestämmelser om t.ex. märkning och hantering gäller dock även om tillstånd inte behövs.¹⁵⁷

I samband med att den svenska lagstiftningen anpassas till de nya gemenskapsreglerna om livsmedelshygien och kontroll kommer sannolikt de nuvarande § 16-tillstånden att försvinna. I stället införs en godkännandeprövning eller registrering för olika verksamheter.

Tillsyn och egenkontroll

Livsmedelstillsynen är ett viktigt instrument för att säkerställa att de livsmedel som finns på marknaden inte är ohälsosamma. Utgångspunkten för kontroll och tillsyn är att producenterna ansvarar för de livsmedel som de tillver-

¹⁵⁶ Ds 2005:22 samt Livsmedelsverket, 2004a.

¹⁵⁷ LRF, 2004.

kar. Företagens egenkontroll har därför en central del i arbetet för säkra livsmedel.¹⁵⁸

När det gäller hygienkrav framgår av förordning (EG) nr 178/2002 att livsmedelsföretagare på alla stadier i produktions-, bearbetnings- och distributionskedjan skall dels se till att livsmedlen uppfyller kraven i livsmedelshandlingen, dels kontrollera att så skett. Enligt livsmedelslagen skall alla som producerar eller hanterar livsmedel yrkesmässigt upprätta ett egenkontrollprogram som skall godkännas av tillsynsmyndigheterna. Egenkontrollen innebär att företaget självt vidtar de åtgärder som behövs för att undvika eller begränsa de faror som kan uppstå i verksamheten. Egenkontrollprogrammet skall utarbetas utifrån farorna i produktionen. Det skall följas upp kontinuerligt och resultaten skall dokumenteras. I egenkontrollen skall det bl.a. ingå rutiner för kontroll av vattenkvaliteten. Alla livsmedelsföretag skall ha egenkontroll som utgår från HACCP, dvs. en riskanalys av kritiska styrpunkter. HACCP uppges i princip kunna tillämpas på företag av alla storlekar.¹⁵⁹

Den offentliga tillsynen sker enligt livsmedelslagen (1971:511). Kommunerna bedriver den tillsyn som riktar sig direkt mot den som bedriver verksamheten (s.k. operativ tillsyn). Kommunerna bedriver även rådgivning och utbildning gentemot verksamhetsutövarna. Den regionala tillsynen utövas av länsstyrelserna. Inom livsmedelsområdet är deras roll av rådgivande och uppföljande natur. Livsmedelsverket är central tillsynsmyndighet med huvuduppgift att samordna övriga tillsynsmyndigheters verksamhet. Verket utövar även operativ tillsyn, framför allt i vissa större livsmedelsanläggningar. Vidare utvecklar verket metoder för livsmedelstillsynen. En del av tillsynsverksamheten utgörs av köttbesiktning vid kontrollslakterier m.m.¹⁶⁰

Tillsyn i slakterier består i huvudsak av följande delar: Besiktning av djuren före slakt (levandedjursbesiktning), besiktning av slaktkroppen efter slakt, provtagning för kontroll av rests substanser, salmonella och andra undersökningar samt hygienövervakning i slakteriet och administration som journalföring och rapportering. Besiktningspersonalen tillhör besiktningsveterinärorganisationen (BVO) som är en del av Livsmedelsverket.¹⁶¹

Finansiering av tillstånd och tillsyn

Tillsynsfinansieringen är i dag blandad mellan avgifter och anslag. Tillsynen av vissa verksamheter finansieras helt med avgifter medan andra finansieras med såväl avgifter som anslag. Det svenska avgiftssystemet bygger delvis på EG-direktiv 96/43/EEG om avgifter. Dessa EG-regler ersätts fr.o.m. 2006 av bestämmelser i EG:s kontrollförordning.¹⁶²

¹⁵⁸ Jordbruksdepartementet, Livsmedel (www.regeringen.se).

¹⁵⁹ LRF, 2004.

¹⁶⁰ Prop. 2004/05:1, utg.omr. 23 och prop. 2004/05:72.

¹⁶¹ Livsmedelsverket, 2002a och 2002b.

¹⁶² Intervju Livsmedelsverket och e-brev från Livsmedelsverket.

Livsmedelslagen gör det möjligt för tillsynsmyndigheterna att ta ut avgifter för tillsynen. I förordningen (1989:1110) om avgift för livsmedelstillsynen m.m. finns grundläggande bestämmelser om avgiftsuttaget. Enligt direktiv 96/43/EG skall tillsynsavgifter bl.a. finansiera de veterinära besiktningar och kontroller som anges i bl.a. direktivet om handel med animaliska livsmedel inom EG. Avgifterna skall täcka kostnader för löner och administrativa kostnader. Grundprincipen är att avgift skall tas ut i samband med slakt baserad på ett visst antal euro per slaktat djur. Direktivet ger möjlighet till höjning eller sänkning av avgiften för att den skall motsvara de faktiska kostnaderna. Enligt de svenska föreskrifterna om veterinära avgifter skall avgifter betalas för att täcka myndighetens faktiska kostnader. Livsmedelsverket pekade i en utredning från 2001 på att det enligt EG-direktivet inte finns något uttryckligt krav på att samtliga kostnader skall tas ut genom avgifter. Inom de områden som inte omfattas av EG-direktivet finns frihet att välja finansieringsform.

Nedan följer en översiktlig beskrivning av nuvarande avgiftssystem.

Livsmedelskontroll: Den som bedriver viss verksamhet i livsmedelslokal skall betala en årlig avgift för livsmedelskontroll. Avgiften för den kommunala nämndens kontroll skall för närvarande användas för att bekosta provtagning och undersökning. Den årliga avgiften bestäms av Livsmedelsverket. Avgiften höjdes senast den 1 mars 2005 med 20 % genom beslut av Livsmedelsverket. Avgiften varierar från 1 800 kr för t.ex. detaljhandel med mindre än fyra anställda till 43 200 kr för företag med en årlig omsättning över 150 miljoner kronor. Tillsynsmyndigheten skall nedsätta eller efterge avgiften för verksamhet som tillhör lägsta klass om verksamheten sysselsätter högst två årsarbetskrafter och tillsynsbehovet är ringa. Dessutom skall avgift betalas för uppföljning av prov som lett till anmärkning. För köttbesiktning utgår ingen årlig kontrollavgift.

Köttbesiktning: Kostnaden för Livsmedelsverkets besiktningspersonal (BVO) täcks av avgifter som tas ut från anläggningarna. Från den 1 januari 2005 är avgifterna helt beroende av tiden som åtgår för kontroll oavsett var i landet slakteriet ligger eller vilket djurslag som slaktas. Ingen särskild debitering görs längre för reskostnader, vilket gynnar avlägset belägna småskaliga slakterier. Avgiften för 2005 är 1 180 000 kr för varje veterinär och 820 000 kr för varje assistent. Kostnaderna för restsubstans- och salmonellakontroll ingår numera i dessa avgifter.

Godkännande av anläggningar: Avgift skall tas ut när en kontrollmyndighet prövar frågor om tillstånd, godkännande eller liknande. Avgiften för lokalgodkännande motsvarar en årlig tillsynsavgift.

Import- och exportkontroll: Avgifter vid importkontroll är enligt EG:s regelverk obligatoriska för animalier och för vissa vegetabilier. Vid exportkontroll tas avgifter ut för att täcka kostnader för kontroll av anläggningar som framställer eller bereder livsmedel för export, vilket föranletts av införselbestämmelser i annat land.

Kontroll av främmande ämnen: Utöver den årliga avgiften skall enligt EG:s regelverk avgift betalas för kartläggning och övervakning av förekomsten av restsubstanser och kontaminanter i animaliska livsmedel.

Kontroll av kött, mjölk, ägg och fisk m.m.: Enligt förordning 1989:1110 skall utöver den årlig avgiften en särskild avgift betalas för kontroll av verksamhet i styckningsanläggningar, kyl- och fryshus för köttvaror, köttproduktionsanläggningar, anläggningar för malet kött och köttberedningar, mejerier och andra mjölk- och mjölkproduktanläggningar.

Kommande regler

En särskild utredare har sett över avgiftskonstruktionen för bl.a. livsmedelstillsynen. Utredaren konstaterar i sitt betänkande från juni 2005 (SOU 2005:52) att finansieringen av tillsynen och kontrollen i allt väsentligt har lämnats till EU:s olika medlemsstater att hantera med hänvisning till subsidiaritetsprincipen, men att det finns miniminivåer vad gäller avgifter från vissa företag, t.ex. slakterier och fiskanläggningar. Den svenska regeringens avsikt är att den svenska kontrollen i sin helhet skall vara avgiftsfinansierad. Kommunerna är bundna att ta ut den avgift som Livsmedelsverket beslutar om. De årliga avgifterna har hittills endast fått användas för att täcka kontrollmyndighetens kostnader för provtagning och undersökning, vilket enligt den särskilde utredaren har medfört ett underskott i finansieringen för livsmedelskontrollen på de flesta håll. Därmed har kvaliteten i kontrollen blivit lidande. Genom riksdagsbeslutet med anledning av prop. 2004/05:72 ändras förordningen så att avgiften för en kommunal nämnds tillsyn får användas till annat än provtagning och undersökning. Ett i grunden nytt avgiftssystem förväntas träda i kraft den 1 januari 2007.

Genom EG:s nya regelverk skall fr.o.m. den 1 januari 2006 en riskbaserad offentlig kontroll av mjölk och andra livsmedel i primärproduktionen genomföras. Ett annat exempel på kommande regler är att kostnader för kontroll som är förknippad med t.ex. påvisad bristande efterlevnad av regelverket eller matförgiftningsärenden och klagomål skall debiteras den företagare som har ansvaret för den bristande efterlevnaden. I dag betalas bara för uppföljning av prov som lett till anmärkning.

BILAGA 4**Olika aktörer inom livsmedelsområdet****Livsmedelsföretagens föreningar**

Livsmedelsföretagen (Li), med ca 1 000 medlemsföretag, är en arbetsgivar- och branschorganisation för livsmedelsindustrin. Li bildades den 1 januari 2001 genom en sammanslagning av Livsmedelsbranschens Arbetsgivareförbund och branschorganisationen Livsmedelsindustrierna. Li verkar för att livsmedelsföretagen i Sverige skall karakteriseras av högt anseende och mångfald samt ha god tillväxt, lönsamhet och konkurrensförmåga. Flertalet företag är vad gäller branschfrågor medlemmar i olika specifika branschföreningar som samverkar inom Li. För närvarande finns 16 olika föreningar som representerar lika många delbranscher:

- Föreningen Svenska Aromtillverkare
- Sveriges Bagare och Konditorer
- Sveriges Bakmedelsförening
- Svenska Bryggareföreningen
- Svenska Choklad-, Konfektyr- och Kexfabrikantföreningen
- Föreningen Svenska Glasstillverkare
- Svenska Juiceföreningen
- Svensk Kaffeinformation
- Föreningen Kolonial och Djupfrostindustri
- Svenska Kryddföreningen
- Svenska Kvarnföreningen
- Kött och Charkföretagen (KCF)
- Föreningen Svenska Margarintillverkare
- Mejeriindustriernas Förening
- Föreningen Svenska Olje- och Fettproducenter
- Allmänna Gruppen.

Föreningarna, som har särskilda uppgifter, företräder inte sina medlemmar i arbetsgivarfrågor. I vissa av dessa branschföreningar är andelen små företag stor. Ett exempel på detta är Sveriges Bagare och Konditorer som har ca 530 medlemsföretag med totalt ca 15 000 anställda.

Det finns även andra föreningar som representerar företag inom livsmedelsområdet. I denna uppföljning har information inhämtats från Sveriges Gårdsmejerister (SGM) och Sveriges småskaliga kontrollslakterier (SSKS). SGM har ca 30–35 aktiva producenter bland sina medlemmar och SSKS ca 20 producenter.¹⁶³

¹⁶³ Jordbruksverket & Livsmedelsverket, 2005.

Lantbrukarnas Riksförbund

Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) är en intresse- och näringslivsorganisation för dem som äger eller brukar jord och skog och för deras gemensamma företag inom lantbrukskooperationen. Av LRF:s 159 000 medlemmar är huvuddelen verksamma i ca 80 000 lantbruksföretag som baserar sin verksamhet på jord, skog och landsbygdens miljö. Förbundet skall bidra till att skapa förutsättningar för uthålliga och konkurrenskraftiga företag och till att utveckla livs- och företagsmiljöer på landsbygden. LRF arbetar bl.a. med att skapa positiv opinion för Sveriges bönders verksamhet och produkter, bygga upp kunskap hos medlemmar, förtroendevalda och anställda, erbjuda medlemmarna personlig service och genom egen affärsverksamhet på utvalda områden tillgodose efterfrågan på kvalitativa tjänster.¹⁶⁴

Vid LRF i Jämtlands län finns projektet Mer Vård Mat som finansieras genom EU:s strukturfonder, privat insats och nationella offentliga medel. Mer Vård Mat är ett projekt för den livsmedelsproducerande näringen i Jämtland. Första delen av Mer Vård Mat (2000–2002) hade en bred ansats för att skapa intresse kring lokalt producerad mat. Många av aktiviteterna hade fokus på kompetensutveckling och konsumentinformation parallellt med marknadsutvecklingsinsatser som riktades mot förädlingsföretagare och konsumenter via butiker och restauranger.

Ansatsen i den andra delen av Mer Vård Mat är både smalare och djupare utifrån tidigare erfarenheter. Under tre år (2002–2005) arbetar man vidare med speciellt utvalda utvecklingsdelar. Projektet har en budget på ca 24 miljoner kronor och finansieringen sker genom EU:s strukturfonder, privat insats och nationella offentliga medel. Arbetet leds av en projektledare med fyra personer anställda. Dessa skall arbeta med frågor inom fyra olika områden. Projektet har satsat på företag som vill växa. Man har arbetat mycket med bl.a. utbildningsfrågor. Kring råvarufrågor har bl.a. studiedagar anordnats. Marknadsfrågor har tagits upp, liksom framtidsfrågor. I ett samarbete med hälften av Jämtlands butiker har man tagit fram en märkning av jämtländska produkter (Smakrikt). Samarbete har även inletts med ett antal restauranger som får denna märkning.¹⁶⁵

LRF Mälardalen har drivit projektet Bondens Egen Marknad i Västerås vilket uppges ha lett till ett brett intresse för lokala livsmedel hos konsumenter, handel och myndigheter. För närvarande genomför LRF Mälardalen projektet Mat i Västmanland som finansieras av länsstyrelsen och EU. Syftet är att skapa långsiktiga affärsrelationer mellan länets livsmedelsproducenter och olika kundkategorier.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Se webbplatsen www.lrf.se.

¹⁶⁵ Intervju Mer Vård Mat.

¹⁶⁶ Intervju LRF Mälardalen och webbplatsen www.lrf.se.

Lantbrukskooperationen

Lantbrukskooperationen består av ett antal ekonomiska föreningar och deras dotterföretag. De lantbrukskooperativa företagen förädlar och säljer bl.a. livsmedel. Lantbrukskooperationen ägs av medlemmarna. Två av de största livsmedelsföretagen i Sverige är Arla Foods och Swedish Meats. Arla Foods är ett lantbrukskooperativt företag, ägt av svenska och danska mjölkbönder. Mätt efter mjölmängd är det Europas största mejeriföretag. Det är en världsomspännande koncern som finns representerad i 23 länder, med egen produktion i åtta länder och licenstillverkning i två länder. Arla Foods har totalt 21 000 anställda varav 4 500 i Sverige och en årlig omsättning på 57,5 miljarder kronor. Arla har anläggningar i södra och mellersta Sverige med Uppsala som nordligaste ort. Swedish Meats är en ekonomisk förening som ägs av svenska bönder och svarar för huvuddelen av all slakt i landet samt är marknadsledande inom styckning och charkuteritillverkning. Koncernen har 4 100 anställda uppdelat på 12 anläggningar från Skellefteå i norr till Malmö i söder och en omsättning på 8,3 miljarder kronor.

Hushållningssällskapen

Hushållningssällskapen är regionalt baserade, fristående kunskapsorganisationer som vill vårda och utveckla landsbygden och dess värden. Detta görs främst genom att utveckla och förmedla kunskaper till lantbrukare och andra företagare på landsbygden samt till deras avnämare. Verksamheten bedrivs i hela landet, ofta i projektform i nära samverkan med offentliga sektorn men också direkt till den enskilde företagaren. Det första hushållningssällskapet bildades på Gotland 1791. Sedan år 1850 finns det Hushållningssällskap i alla landets län.¹⁶⁷

Hushållningssällskapen har drivit ett antal projekt med kopplingar till småskalig livsmedelsproduktion, bl.a. Mat som utvecklingskraft. Hushållningssällskapet i Uppsala driver projektet Se och smaka på Uppland.

Krav

Ekologisk odling regleras av EG-förordningar som är minimiregler som måste uppfyllas för att varor skall få säljas som ekologiska. Kontrollorganisationen i Sverige är Krav. Vad gäller livsmedelsförädling är Livsmedelsverket central tillsynsmyndighet och kontrollerar Kravs arbete.

Krav är en kontrollförening för ekologisk produktion. Krav bildades 1985 för att skapa en trovärdig märkning av ekologiska livsmedel och förenkla för konsumenter att göra en miljöinsats genom sina dagliga inköp. Verksamhetsidén innebär att verka för en hållbar utveckling genom att ta fram regler för

¹⁶⁷ Se webbplatsen www.hush.se.

ekologisk produktion, kontrollera att de efterlevs och informera om Kravmärket. Krav är en ekonomisk förening med 29 rikstäckande medlemsorganisationer. Huvudkontoret ligger i Uppsala. Kontrollen av ekologisk produktion sker vid besök, minst en gång per år för varje producent. Knappt 5 000 företag är anslutna till Kravs kontroll, varav 4 700 lantbruk. Ekologiska livsmedel står för ca 3 % av den totala livsmedelsförsörjningen i Sverige.¹⁶⁸ I Kravs stadgar sägs att den ekologiska produktionen strävar efter att stärka banden mellan landsbygd och tätort samt mellan producent och konsument, bl.a. genom öppenhet kring verksamheten. En diversifierad och geografiskt spridd livsmedelsproduktion ger möjlighet till maximal återcirkulering av näringsämnen och mullråvara.

Krav har enligt uppgift ett fast årligt pris och ett rörligt pris. Det *fasta* årliga priset är för närvarande 6 100 kr om företaget har både ekologisk och konventionell produktion. Om företaget är helt omlagt till ekologisk produktion är priset 3 100 kr. Kunden kan även vara fleransluten och betalar 1 600 kr i årligt pris, dvs. om man har växtodlingen ansluten till Krav och startar ekologisk livsmedelsförädling med inköp av externa råvaror till 50 %. För produktgodkännanden finns ett grundpris. De enkla produkterna betalar ett lägre pris än de sammansatta. Det *rörliga* priset baseras på en procentsats i en trappmodell på försäljningsvärdet av Kravgodkända livsmedel. Det rörliga priset sänks successivt varje år. Det finns många mindre företag som inte betalar ett rörligt pris till Krav. Krav har också infört ett rabattsystem för ansökningar etc.¹⁶⁹

Eldrimner

Eldrimner är ett resurscentrum för småskalig livsmedelsförädling i Ås i Krokoms kommun. Centrumet är resultatet av ett mångårigt utvecklingsarbete som bedrivits vid Länsstyrelsen i Jämtlands län. Eldrimner betecknar sig som ”en mötesplats för småskaliga företagare inom livsmedelsförädling” och som ”ett centrum för tillämpad kunskap som hjälper i gång och stöder företagare inom den småskaliga livsmedelsförädlingen”. Eldrimner är ett mål 1-projekt som ägs av länsstyrelsen och drivs i samarbete med Jämtlands läns landsting. Eldrimner arbetar nära den småskaliga näringen i länet vilken finns representerad i Eldrimners styrgrupp. Genom rådgivning, utvecklingsarbeten och utbildning vill projektet stimulera och utveckla näringen – både hjälpa i gång nya företag och hjälpa befintliga företag att växa om de vill. Syftet är att uppnå lönsamhet i företagen. Eldrimner arbetar också genom att skapa nätverk och utbyten mellan företagare i Europa. Till olika kurser har centrumet haft lärare från olika delar av Europa. Eldrimner inriktar sig på de allra minsta livsmedelsförädlarna och betonar mycket det hantverksmässiga. Genom t.ex. det rullande produktionsköket och det flyttbara mejeriet har nya företagare

¹⁶⁸ Se webbplatserna www.krav.se och www.konsumentverket.se.

¹⁶⁹ E-brev från Krav.

fått pröva på att tillverka sina produkter i en godkänd livsmedelslokal som hyrs i stället för att man måste bygga eget kök eller mejeri under en provotid.¹⁷⁰

Livsmedels-Sverige och Regional mat

Livsmedels-Sverige är en webbplats¹⁷¹ för information om livsmedel. Intressenterna bakom webbplatsen är Livsmedelscentrum i Lund, Livsmedelsverket, Li, LRF, Konsumentverket, SLU, Svensk Dagligvaruhandel samt Sveriges Hotell- och Restaurangföretagare. Webbplatsen vänder sig till alla i livsmedelskedjan och vill bl.a. underlätta för aktörerna inom livsmedelsområdet att nå varandra med snabb information. Livsmedels-Sverige produceras vid SLU.

Vid SLU finns även Regional mat som är ett projekt i samarbete mellan Hushållningssällskapens förbund, LRF och SLU. Projektet syftar till att stödja landsbygdsutvecklingen med inriktning på livsmedelsproduktion och att öka konkurrenskraften inom sektorn genom att stärka småskaliga livsmedelsförädlare och konsumenter. Projektet finansieras till en del av Jordbruksverket. Arbetet i projektet syftar bl.a. till att synliggöra vad som händer när det gäller lokal livsmedelsproduktion och regional mat på olika håll i landet. Projektet har bl.a. matambassadörer med lokal och regional förankring, ett nationellt nätverk för projektledare runt om i landet samt ett nätverk med forskare. I september anordnades en europeisk konferens i Lerum.¹⁷²

Livstek

Centrum för praktisk livsmedelsteknik på Gotland (Livstek) har som mål att se till att små och medelstora livsmedelsföretag som vill utvecklas får hjälp att öka sin förädlingsgrad. Livstek hjälper till med produkt- och processutveckling samt att eliminera eventuella problemområden i produktionen. Livstek utbildar och ger kurser i bl.a. produktutveckling, HACCP (Hazard Analysis Critical Control Points), grundläggande hygien m.m. Livstek har dessutom en försöksfabrik vars syfte är att livsmedelsföretag skall kunna testtillverka produkter och processer. Gotlands Livsmedelscentrum (GLC) är en ideell intresseförening bestående av ett antal livsmedelsföretag i Visby i anslutning till Livstek.¹⁷³ Enligt uppgift har över 600 personer deltagit vid utbildningar, träffar och seminarier. Regeringen beslutade den 28 april 2005 att Livstek får 1 miljon kronor för att förstärka sin verksamhet vid det nationella centrumet för praktisk livsmedelsteknik.

¹⁷⁰ Intervju Eldrimner och webbplatsen www.eldrimner.com.

¹⁷¹ Webbplatsen www.livsmedelssverige.org.

¹⁷² Intervju Regional mat samt webbplatsen <http://www.livsmedelssverige.org>.

¹⁷³ Se webbplatsen <http://www.livstek.se/index.jsp>.

SIK – Institutet för Livsmedel och Bioteknik AB

SIK är ett nationellt industriforskningsinstitut med uppgift att stärka industrins konkurrenskraft inom områdena livsmedel och bioteknik. SIK, som startade 1946 och nu har ca 140 anställda, har sitt huvudkontor i Göteborg. SIK bedriver strategisk och tillämpad forskning (se bilaga 5). Vidare har SIK en omfattande konsultverksamhet inom produkt- och processutveckling liksom utbildnings- och kompetensutvecklingsverksamhet.¹⁷⁴ SIK uppger att man har en lång tradition av att arbeta med små livsmedelsföretag. För närvarande har 44 av sammanlagt 133 företag i SIK:s intressentförening färre än 50 anställda. Sedan 1995 har SIK en organiserad och strukturerad kontaktverksamhet gentemot små och medelstora företag. Under denna period uppger SIK att man har varit i kontakt med ca 2 000 företag, dvs. ca 200 företagskontakter per år.¹⁷⁵

Meny

Meny är ett samarbete mellan universitet, högskola och institut med stöd av KK-stiftelsen som syftar till att stärka företagets utvecklingskraft genom att föra ut forskningens expertkunskaper till industrin i nya former. Meny arbetar för att öka kontaktytorna mellan forskning och livsmedels- och bioteknikindustrin. Bakom Meny står SLU, Institutet för Livsmedel och Bioteknik AB (SIK), Lunds universitet, Umeå universitet och Högskolan i Kalmar. Menys verktyg är webbaserade utbildningar, menycirklar och mentorskapsprogram. Meny riktar sig till små och medelstora företag inom livsmedels- och bioteknikbranscherna i Sverige.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Eriksson, 2002.

¹⁷⁵ E-brev från SIK.

¹⁷⁶ Se webbplatsen <http://www.meny.se/ommeny/default.cfm>.

BILAGA 5**Utbildning och forskning****Gymnasieutbildningar inom livsmedelsområdet**

I gymnasieskolan finns 17 nationella program som samtliga är treåriga. Programmen skall ge en bred basutbildning och grundläggande behörighet att studera på universitet eller högskola. Tretton av programmen har yrkesämnen och skall omfatta minst femton veckor arbetsplatsförlagd utbildning på en arbetsplats utanför skolan. Ett av dessa program är livsmedelsprogrammet. Programmet har inga nationella inriktningar men riksrekryterande lokala inriktningar. Livsmedelsprogrammet syftar till att ge grundläggande kunskaper för arbete inom livsmedelsindustri, detaljhandel och närliggande områden samt till att ge en bred bas för arbete inom hela livsmedelsområdet. I livsmedelsprogrammet skall framför allt ges kunskaper om produktion och hantering av livsmedel. En viktig del i utbildningen är kännedom om svenska livsmedelstraditioner, liksom bl.a. kännedom om internationella föreskrifter och överenskommelser inom livsmedelshanteringens område. Programmet har bl.a. följande valbara kurser: Bagerikunskap, charkuterikunskap, konditorikunskap, styckningskunskap, färskvarukunskap, företagsekonomi (bl.a. småföretagande) och handel.¹⁷⁷

Dessutom kan nämnas att det finns olika utbildningar inom livsmedelsområdet även inom den kommunala vuxenutbildningen (komvux) och som kvalificerad yrkesutbildning (KY).

Högskoleutbildningar inom livsmedelsområdet

Vid universitet och högskolor finns möjlighet att studera ett flertal olika ämnen inom livsmedelsområdet.¹⁷⁸ Som exempel kan nämnas agronomprogrammet (180 poäng, Sveriges lantbruksuniversitet), livsmedelsprogrammet (80 poäng, Umeå universitet), kostekonomprogrammet (160 poäng, Uppsala universitet) samt nutrition och livsmedelsvetenskap (160 poäng, Högskolan i Kalmar). Dessutom finns ett flertal kurser, t.ex. animaliska livsmedel (15 poäng, Sveriges lantbruksuniversitet), mjölkproduktlära (7 poäng, Sveriges lantbruksuniversitet), livsmedelsslagsstiftning (2 poäng, Sveriges lantbruksuniversitet), kostvetenskap (20 poäng, Uppsala universitet), kvalitetssystem för livsmedelsindustrin (10 poäng, Högskolan på Gotland), livsmedelssäkerhet och riskvärdering i ett EU-perspektiv (5 poäng, Uppsala universitet), livsmedelskemi (10 poäng, Göteborgs universitet) samt livsmedelstillsyn (5 poäng, Umeå universitet).

Utbildningen till livsmedelsagronom vid SLU i Uppsala ges sedan början på 1990-talet. Under utbildningens två första år läser man kurser i grund-

¹⁷⁷ Skolverkets webbplats www.skolverket.se (Kursinfo 2004/05).

¹⁷⁸ Se även webbplatsen <http://www.livsmedelssverige.org/utbild/index.cfm>.

läggande ämnen som matematik, kemi och biologi tillsammans med SLU:s bioteknologistudenter. Från tredje året sker en specialisering mot livsmedel genom kurser i livsmedelskemi och livsmedelsmikrobiologi. Det fjärde året sker en fortsatt fördjupning inom livsmedelsämnet i kurser som specifikt behandlar vegetabilier, kött och mjölk. Under utbildningen har studenterna även möjlighet att läsa kurser som marknadsföring, statistik, projektledning. Enligt SLU har utbildningen stark anknytning till livsmedelsforskningen och det avslutande examensarbetet genomförs ofta i samarbete med industrin.¹⁷⁹

Livsmedelsprogrammet i Umeå är en helt ny tvåårig yrkesutbildning som skall ge grundläggande kunskaper i förädling av råvaror och hantering av mat samt kunskaper i produktionsteknik och ekonomi. Programmet vänder sig till dem som är intresserade av att arbeta inom livsmedelsbranschen eller som kanske har funderat på att utveckla egna produkter. Programmet innehåller branschriktade specialkurser som ger möjlighet att läsa en inriktning mot särskilda områden. I den avslutande delen av utbildningen ingår ett moment med praktik samt ett avslutande projektarbete/examensarbete. Utbildningen sker med normal studietakt på distans.¹⁸⁰

Exempel på forskning inom området småskalig livsmedelsproduktion

En genomgång av den svenska livsmedelsforskningen som direkt behandlar eller kan tänkas beröra småskalig livsmedelsproduktion redovisas kortfattat per institution (utan inbördes ordning). Redovisningen gör inte anspråk på att vara fullständig.¹⁸¹

Forum för företagsforskning (FSF): FSF är en stiftelse med uppgift att bygga nätverk mellan forskare vid olika universitet och högskolor inom entreprenörskaps- och småföretagsområdet. För närvarande bedrivs flera forskningsprogram som kan omfatta småskalig livsmedelsproduktion, t.ex. effekter av insatser för småföretagsutveckling, småföretagen i den lokala och regionala utvecklingen samt om kvinnors företagande.

Institutet för entreprenörskaps- och småföretagsforskning (Esbri): Esbri är ett fristående forskningsinstitut som arbetar med forskning, utbildning och kunskapspridning inom entreprenörskaps- och småföretagsområdet. Institutet driver även internationell forskning. Ingen forskning som direkt rör småskalig livsmedelsproduktion har redovisats.

Öresund Food Network: Det svensk-danska nätverket för vetenskap, industri och offentlig sektor stöder forskningsprojekt om livsmedel. Syftet är att synliggöra Öresundsregionen. Ett projekt var ”The Culinary Heritage Network” som skapades 1995 för att främja turismen genom att stödja små företag som

¹⁷⁹ SLU:s webbplats www.slu.se (Agronomprogrammet).

¹⁸⁰ Umeå universitets webbplats www.info.umu.se (Livsmedelsprogrammet).

¹⁸¹ Som källa har huvudsakligen använts webbplatsen www.livsmedelsverige.org/regmat och de olika institutens webbplatser.

arbetar med lokal och regional mat. Skåne och Halland var deltagande regioner. Den småskaliga livsmedelsproduktionen analyserades enligt den s.k. ”SWOT”-metoden (”Strengths, Weaknesses, Opportunities and ”Threats”).

Livsmedelsekonomiska institutet (SLI): Institutet är en ekonomisk analysmyndighet med verksamhetsfält jordbruk och livsmedel. Från senare år har exempelvis rapporten ”En levande landsbygd – vad kan politik åstadkomma?” av Helena Johansson och Eva Kaspersson publicerats (rapport 2004:3).

SIK – Institutet för Livsmedel och Bioteknik AB, Göteborg: SIK är ett industriforskningsinstitut, vars syfte är att stärka livsmedels- och bioteknikföretagens konkurrenskraft. En tredjedel av intäkterna är offentliga medel, två tredjedelar är uppdragsintäkter samt medlemsbidrag från industrin. Intressentföreningen består av ca 150 företag – med ca 600 produktionsenheter – i Sverige och i utlandet. SIK uppges ha en omfattande konsultverksamhet (se bilaga 4). SIK bedriver strategisk och tillämpad forskning inom livsmedel och bioteknik enligt ett industristyrkt, målinriktat forskningsprogram och i industrigemensamma projekt. Forskningen rör även småskalig produktion även om man för närvarande inte explicit redovisar sådan forskning.

Stiftelsen biodynamiska forskningsinstitutet (SBFI), Järna: Forskningsstiftelsens ändamål är att bedriva vetenskaplig forskning, främst inom lantbruk och näringsfrågor. Forskningsinriktningen är nya sätt att arbeta med livsprocesser och studera hela system, som ännu endast till vissa delar accepterats vid vanliga universitet och högskolor. Med utgångspunkt från själva jordbruksföretaget med mark, grödor, djur och människor studeras frågor med konsekvenser såväl för livsmedlens kvalitet, närings- och hälsovärde som för den omgivande miljön, landskapet och samhället i stort. Aktuell forskning omfattar bl.a. lokal livsmedelsförsörjning och ekologiskt lantbruk samt miljöpåverkan och resurshushållning i småskaliga system för livsmedelsproduktion, livsmedelsförädling och distribution.

Institutet för jordbruks- och miljöteknik (JTI): JTI är ett industriforskningsinstitut som forskar, utvecklar och informerar inom områdena jordbruk, miljö, energi och avfall. De olika projekten och uppdragen är samlade i sex målinriktade program: Organiskt material i kretslopp, behandling av organiskt material, uthålligt växtnäringssystem, växtodling med precision, teknik och miljö i djurhållningen samt arbetsmaskiner. När det gäller småskalig livsmedelsproduktion forskas bl.a. om mobila slakterier.

Sveriges lantbruksuniversitet (SLU): Vid institutionen för biometri och teknik forskas om transportsystem i livsmedelskedjan. Vid institutionen för landskapsplanering, Ultuna (LPUL) forskas om aktörssamverkan för hållbar utveckling i livsmedelsproduktionen. Centrum för uthålligt lantbruk (CUL) vid SLU är ett samarbetsforum för forskare och andra med intresse för forskning inom ekologiskt lantbruk och lantbrukets uthållighetsfrågor. CUL arbetar med utveckling av tvärvetenskapliga forskningsmetoder och för samverkan och samplanering av insatser för forskning, utvecklingsarbete, utbildning och informationsspridning. Vid CUL forskas exempelvis om utvecklingen av

begreppet matavtryck eller livsmedelsförsörjningsområde samt om lokal distribution (landsbygdsutveckling).

Lunds tekniska högskola: Forskningen rör bl.a. miljön avseende transporter och distribution inom livsmedelsindustrin.

Örebro universitet: Vid institutionen för restaurang- och måltidskunskap (dvs. Restauranghögskolan i Grythyttan) forskas om lokal och regional måltidskultur som politiskt och ekonomiskt verktyg.

Gothenburg Research Institute (GRI): GRI är Handelshögskolans institut för tvärvetenskaplig forskning. I GRI:s regi har Handelshögskolans forskare möjligheten att i programform arbeta med forskningsprojekt med hög näringslivs- och samhällsrelevans. Bland annat forskas om konsumenters miljömässiga agerande som meningsskapande, dvs. att olika konsumenter förstår miljöanpassade produkter på olika sätt.

Turistdelegationen och Etour: Etour är ett forskningsinstitut inriktat på kunskap om turism och resande. Forskare knutna till Turistdelegationen, Etour m.fl. forskar om landsbygdsutveckling, matkultur, turism m.m.

BILAGA 6

Jämtlands och Uppsala län

Jämtlands län

Jämtlands län har drygt 127 000 invånare. Länet består av åtta kommuner: Berg, Bräcke, Härjedalen, Krokoms, Ragunda, Strömsund, Åre och Östersund. Östersunds kommun har ca 58 000 invånare.

Småskalig livsmedelsproduktion i länet

År 2004 fanns enligt SCB:s företagsregister 20 374 arbetsställen i länet, varav 7 441 i Östersund och 2 543 i Krokoms kommun. Inom Jordbruk, jakt och skogsbruk samt Fiske fanns ca 8 100 arbetsställen och inom Tillverkning ca 1 100 arbetsställen. Antalet mjölkbönder i länet har minskat från ca 11 000 år 1953 till ca 300 år 2004, medan mängden producerad mjölk har legat på samma nivå under perioden (ca 60 miljoner kg/år). Antalet livsmedelsförädlare och slakterier på *landsbygden* i Jämtlands län uppdelade efter företagsstorlek (antal anställda) framgår av följande:

<i>Län</i>	0	1–2	3–9	10–19	20–49	<i>Totalt</i>
Jämtland	72	8	11	2	0	93

Källa: Jordbruksverket och Livsmedelsverket, rapport 2005:10. Uppgifterna är hämtade från SCB-register 2004-09-24.

Enligt LRF står de gröna näringarna för 13 % av BNP i Jämtlands län. I Krokoms kommun står de gröna näringarna för drygt 20 % av sysselsättningen. Enligt Eldrimner finns ca 180 företag i Jämtlands län inom småskalig hantverksmässig livsmedelsproduktion. De flesta tillverkar ekologiska produkter, men alla är inte med i Krav. Det finns mer än 30 gårds- och bymejerier i länet. Till detta kommer ett antal fäbodrar som bl.a. tillverkar ost. I Jämtlands län finns för närvarande ett småskaligt slakteri. Ett antal företag är verksamma inom styckning och chark. Bland de storskaliga producenterna märks Grilstad Burmans AB och Milko. Swedish Meats har inte längre något slakteri i länet.

I Jämtland finns en lång tradition av osttillverkning. Länet har haft ett stort antal mejerier. Det första mejeriet etablerades år 1859 i Ljusnedal. Vissa mejerier samverkade i viss mån kring marknadsföring. I slutet av 1930-talet fusionerade mejerierna till Jämtlands läns mejeriförening, bl.a. mot bakgrund av de kostnader som mejeristadgans krav på pastörisering av mjölk innebar för de små mejerierna. Under 1940-talet minskade antalet mejerier i länet, från 26 till 15. År 1970 kom nästa fusionering i och med att Nedre Norrlands Producentförening (NNP) bildades och Östersundsmejeriet blev det dominerande mejeriet. År 2000 gick NNP och Milko samman i den nya föreningen

Milko med huvudkontor i Östersund.¹⁸² Milko är Sveriges femte största livsmedelsföretag med ca 1 300 medlemmar och 950 anställda. Föreningen omsätter strax under 3 miljarder kronor. Vid mejeriet i Östersund tillverkas bl.a. messmör, ost och smör. Mejeriet sysselsätter ca 180 personer. Dessutom arbetar ca 70 personer på huvudkontoret i Östersund.¹⁸³

Småskalig livsmedelsproduktion i Krokoms kommun

Krokoms är en vidsträckt kommun i västra Jämtland med ca 14 000 invånare. Eldrimner och Jämtlands institut för landsbygdsutveckling (JILU) är belägna inom kommunen. I Krokoms kommun finns ett flertal småskaliga livsmedelsproducenter. Enligt uppgift från kommunens livsmedelstillsyn finns nio bagerier, två charkföretag och tre mejerier. Dessutom finns en chokladtillverkare, fäbodare, grönsaksodlare, en kvarn och två potatispackerier. I Landön finns en fiskodling där fisken slaktas i eget slakteri. I en av kommunens byar, Trångsviken, har man arbetat mycket målmedvetet med företagsklimatet.¹⁸⁴ Där finns tre livsmedelsföretag: Trångsvikens bröd, Trångsvikens chark och Nicolefree. Det sistnämnda är ett exempel på ett företag som har vuxit snabbt och som tillverkar nikotinfri snus.¹⁸⁵ Företaget använder importerad mynta, men från kommunens näringslivskontor menar man att denna ört även skulle kunna odlas i Jämtland, varför en utbildning i örtodling nu anordnas av JILU.

Samiskt näringsliv

Samerna är en ursprungsbefolkning som finns utspridd över de norra delarna av Norge, Sverige, Finland och Ryssland. Samernas egen beteckning för detta område är Sápmi. I Sverige finns ca 20 000 samer.¹⁸⁶ Det samiska området i Sverige omfattar fyra län och mer än 20 kommuner. Området består av glesbygd och kännetecknas enligt Sametinget av låg tillväxt, utflyttning och hög arbetslöshet. Rennäringen har en central plats i den samiska kulturen och en regional betydelse genom att den skapar sysselsättning i glest befolkade områden. Samiskt näringsliv har av tradition handlat främst om rennäring, samisk slöjd och kultur. I Jämtlands län sysselsätter rennäringen ca 250 personer fördelade på 94 företag. Det finns 12 samebyar (inkl. Idre sameby i Dalarna).¹⁸⁷ En viktig del av livsmedelsproduktionen i Jämtland är förädlingen av renkött. Inom det sydsamiska området finns tre renslakterier: Zäta Ren AB i Hammerdal (Jämtland), Funäsdalen (Härjedalen) och Grundlagssätern i Idre (Dalarna). Slakterierna ägs av samebyarna. Slakteriet i Hammerdal har även styckning och tar fram färdig mat. I Funäsdalen finns förädlingsföretaget Lennart Blind AB och ett antal gårdsförädlingsföretag för renkött (Jon Arthur Renhuvud, Lars Gunnar Tomasson, Fjällgren Sita AB). Endast slakteriet i

¹⁸² Åsling, 2004.

¹⁸³ Se webbplatsen www.milko.se.

¹⁸⁴ Se webbplatsen www.trangsviksbolaget.se.

¹⁸⁵ Se webbplatsen www.no-nico.se.

¹⁸⁶ Rapporter från riksdagen 2004/05:RFR:3.

¹⁸⁷ Sametinget, 2003.

Hammerdal har tillstånd att sälja livsmedel till butik. Det finns ett stort och marknadsdominerande företag för renkött, Norrfry Polarica i Haparanda.¹⁸⁸

Uppsala län

Uppsala län är ett av Sveriges snabbast växande län och utgör tillsammans med Stockholm och Mälardalen landets största arbetsmarknad med en tredjedel av den svenska befolkningen. Uppsala län har enligt SCB knappt 303 000 invånare (2005). I länet finns sju kommuner: Enköping, Håbo, Tierp, Uppsala, Knivsta, Älvkarleby och Östhammar. Två tredjedelar av länets befolkning bor i Uppsala kommun som med ca 135 000 invånare är Sveriges fjärde största stad. Länet är en heterogen region med både storstad och en stor befolkning på landsbygden.

År 2004 fanns enligt SCB:s företagsregister 28 937 arbetsställen, varav drygt 17 000 i Uppsala och knappt 4 000 i Enköping. Drygt 5 000 arbetsställen fanns inom Jordbruk, jakt och skogsbruk samt Fiske och knappt 1 600 inom Tillverkning. Antalet livsmedelsförädlare och slakterier på *landsbygden* i Uppsala län uppdelat efter företagsstorlek (antal anställda) framgår av följande:

Län	0	1–2	3–9	10–19	20–49	Totalt
Uppsala	16	4	2	0	0	22

Källa: Jordbruksverket och Livsmedelsverket, rapport 2005:10. Uppgifterna är hämtade från SCB-register 2004-09-24.

Antalet företag i länet som helhet är större. Enligt uppgift från länsstyrelsen finns tre slakterier och 54 övriga livsmedelsföretag med färre än tio anställda. Till detta kommer företag som i statistiken räknas som lantbruk. Dessutom finns sju företag med 10–19 anställda och fem företag med 20–49 anställda. Hushållningssällskapet i Uppsala län uppskattar att de tre småskaliga slakterierna i länet svarar för ca 3 % av produktionen.

Enligt LRF står de gröna näringarna för 6,4 % av BNP i Uppsala län. I Enköping svarar de gröna näringarna för ca 12 % av sysselsättningen. Motsvarande siffror för Tierp är 17 % och för Uppsala 9 %. Enligt länsstyrelsen innebär en utbyggd infrastruktur och relativt korta avstånd ett stort kundunderlag för alla former av livsmedelsprodukter. Den småskaliga livsmedelsproduktionen i länet är bred och enligt länsstyrelsen inte "länspecifik". Det finns få typiskt uppländska produkter och en svag uppländsk identitet. Hushållningssällskapet i Uppsala arbetar med olika projekt kring mat i Uppland, medan LRF Mälardalen arbetar med projektet Mat i Västmanland. I "Se och smaka på Uppland" ingår 39 företag.

I det regionala tillväxtprogrammet för Uppsala län 2004–2007 lyfts livsmedelsproduktion fram som en näringsgren som bedöms bli föremål för klus-

¹⁸⁸ Intervju Mer Vård Mat.

terutvecklingsinsatser och introduceras i innovationssystem, inkubatorprogram m.m. Det konstateras att länet har många tillgångar inom livsmedelsområdet, bl.a. Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), Livsmedelsverket, Centrum för klinisk prövning av livsmedel, Kravs centralorganisation och en relativt stor jordbrukssektor. Framför allt lyfts kunskapsområdet livsmedel med hälsoeffekter fram.

Enköping är en jordbruksdominerad kommun. Livsmedelsföretagen är viktiga i Enköping och får relativt stor uppmärksamhet i t.ex. lokalpressen. Sedan början av 1990-talet arbetar många företag i nätverk. Enligt uppgift från Enköpings kommun finns ca 20 företag med småskalig livsmedelsförädling.

I Tierps kommun finns det enligt uppgift drygt 10 småskaliga livsmedelsföretag, varav 6 är fiskrökerier, 1 styckeri, 1 köttproduktföretag, 1 syltproducent, 2 bagerier samt ett mejeri på gång. Kommunens tillsynsansvariga uppskattar att företagen sysselsätter totalt 15–25 årsarbetskrafter.

- 2004/05:RFR1 TRAFIKUTSKOTTET
Transportforskning i en föränderlig värld
- 2004/05:RFR2 NÄRINGSUTSKOTTET
Statens insatser för att stödja forskning och utveckling
i små företag,
Rapport till riksdagens näringsutskott
- 2004/05:RFR3 KONSTITUTIONSUTSKOTTET
Nationella minoriteter och minoritetsspråk
- 2004/05:RFR4 SKATTEUTSKOTTET
Skatteutskottets offentliga seminarium om skattekonkur-
rensen den 15 mars 2005
- 2005/06:RFR1 JUSTITIEUTSKOTTET
Brottsskadeersättning och skadestånd på grund av brott.
Undersökning av skillnader mellan beslutad brottsskade-
ersättning och av domstol sakprövat skadestånd
- 2005/06:RFR2 JUSTITIEUTSKOTTET
Särskild företrädare för barn
Uppföljning om tillämpningen av lagen (1999:997) om
särskild företrädare för barn